

WOORD VOORAF

MATTHIJS DICKE

Begin jaren zestig lanceerde Jacques van Doorn zijn plannen voor de oprichting van een faculteit sociale wetenschappen aan de Nederlandse Economische Hogeschool. Zijn opvattingen en ideeën over hoe sociologie benaderd moest worden en welke betekenis deze tak van wetenschap voor de samenleving kon hebben, zijn bepalend geweest voor de inrichting en opzet van de studie en ook voor de organisatie van de faculteit. Zijn Rotterdamse formule vormde telkens weer het uitgangspunt waaraan nieuwe initiatieven en plannen werden getoetst. Vandaar dat ik in dit gedenkboek uitgebreid stilsta bij zowel de totstandkoming van de Rotterdamse formule als bij de discussies die hierover ontbrandden, soms op voorspelbare, maar soms ook op onverwachte momenten in de veertigjarige geschiedenis van de FSW.

Om deze geschiedenis in kaart te brengen heb ik vooral gebruik gemaakt van facultaire en universitaire jaarverslagen en beleidsnotities. Deze veranderden in de loop der jaren nogal van opzet en inhoud. Zo bevatten de jaarboeken van de NEH in de jaren zestig en zeventig nog wel eens kritische evaluaties of komische verhalen, waar ik mijn gedachten aan kon slijpen. In de jaren tachtig en negentig trad echter een verzakelijking en versobering op met als gevolg dat van de jaarverslagen niet veel meer overbleef dan glossy reclamefolders met voor de historisch onderzoeker een minimum aan bruikbare data. De artikelen uit *Quod Novum* en (in mindere mate) *Erasmagazine* waren dan ook een welkome aanvulling. Waar de officiële stukken de scherpe kantjes vaak achterwege laten, zoekt het universiteitsorgaan deze juist op.

De bronnen leverden meer gegevens op dan ik in de hoofdstukken over de ontwikkeling van de faculteit in

vier decennia kwijt kon. Vandaar dat ik - naast de overzichten van studentenaantallen, personeelsgegevens en dissertaties - ook een tijdbalk heb gemaakt. Hierin staan de meest opvallende en belangwekkende gebeurtenissen in de geschiedenis van de sociale faculteit op een rij. Ik ben me ervan bewust dat direct betrokkenen en andere insiders hier nog van alles aan hadden kunnen toevoegen. Met de tijdbalk probeer ik dan ook niet volledig te zijn. Ik beschouw het meer als een illustratie ter aanvulling op het lopende verhaal. Naast de geschreven bronnen waren ook de interviews met diverse (oud-)medewerkers en oud-studenten zeer waardevol. Dat geldt in de eerste plaats voor het gesprek met Jacques van Doorn, met wie ik uitvoerig heb gesproken over de 25 jaar dat hij aan de faculteit verbonden is geweest, maar ook voor de gesprekken met Henny Langeveld, Martijn Sanders, Bram Peper, Arthur Ringeling en Paul 't Hart, die uitgebreid vertelden over hun persoonlijke herinneringen aan en ervaringen met de faculteit. Bij deze wil ik hen nogmaals hartelijk danken voor hun tijd en medewerking.

Tevens wil ik mijn hartelijke dank betuigen aan de meelezers Han Leune, Rinus van Schendelen en Jan Hakvoort, aan Wout den Hollander die mij de weg wees in het archief van de Erasmus Universiteit, aan Arjan van Aelst en zijn collega's van de universiteitsbibliotheek die zo vriendelijk waren om mij langer dan gebruikelijk de jaarboeken ter beschikking te stellen. Verder wil ik Annelies van der Zouwen bedanken, die de nodige onderzoeksassistentie heeft verricht en Borg van Nijnatten, faculteitsdirecteur en opdrachtgever met wie ik het afgelopen jaar uiterst plezierig heb samengewerkt.

EEN RUMOERIG BEGIN

In september 1963 ging de faculteit sociale wetenschappen van start. Onder leiding van bouwdecaan prof. dr. J.A.A. van Doorn groeide sociologie in Rotterdam uit tot een volwaardige studie. Samen met de faculteit juridische wetenschappen, die in hetzelfde jaar begon, zorgde de sociale faculteit voor een structurele verbreding van de Nederlandsche Economische Hogeschool. Toch was het begin niet vrij van moeilijkheden. De jaren zestig kenmerkten zich door discussies over de beginselen van de studie en studentenprotesten tegen de bestuursstructuur op de faculteit.

De NEH aan de Pieter de Hoochweg, 1962

EEN DUISTER BEGRIP

‘Sociologie leidt eerder tot begripsverduistering dan tot begripsverheldering.’¹ Dat was de opvatting van een meerderheid in de senaat van de Nederlandsche Handelshogeschool - per 1 september 1939 de Nederlandsche Economische Hogeschool (NEH) genaamd - toen eind jaren dertig diverse malen de vraag ter sprake kwam of er geen ruimte was voor sociologie in het onderwijs aan de hogeschool. De senatoren vonden dat sociologie als zelfstandige maatschappijwetenschap te vaag was. Omschrijvingen van het vak sociologie als wetenschap van de menselijke samenleving of als maatschappijleer, zeiden te weinig of ‘liever, zij zeggen zoveel dat men er geen houvast aan heeft’. Het vak kwam voldoende tot zijn recht binnen het onderwijs in de economie en de staatsleer, meende de senaat. De wens van onder andere mr. H.C. Hintzen en de voorzitter van de Hogeschoolraad dr. H.M. Hirschfeld om een leerstoel sociologie in te stellen, ging dan ook niet in vervulling.

Het standpunt van de senaat paste naadloos in de strategie van de hogeschool die tot dan toe consequent was gevolgd. Tot 1940 was een beleid gevoerd dat uitsluitend gericht was op uitbreiding en verfijning van de economische wetenschappen. Binnen

het bestaande curriculum wist alleen de studie der rechtswetenschappen zich een stevige positie te verwerven. Zo waren tot 1933 twee van de negen gewone leerstoelen ingeruimd voor hoogleraren in het privaatrecht en was sinds 1926 een staatkundig-economische richting opgenomen in de doctoraalfase van de opleiding. Al die tijd namen de curatoren van de hogeschool nauwelijks tot geen initiatieven om het studieaanbod te verbreden met maatschappijwetenschappen als sociologie. Gebrek aan financiën en het geringe perspectief op de arbeidsmarkt voor afgestudeerden in de maatschappijwetenschappen maakten het volgens hen geenszins noodzakelijk om nieuwe richtingen in te slaan. Daarbij waren de bestuurders huiverig voor vernieuwingen die afbreuk zouden doen aan de zo zorgvuldig opgebouwde wetenschappelijke reputatie van de instelling. Als er al gesproken werd over sociologie was dat om het niet geheel dood te zwijgen.

Na de Tweede Wereldoorlog kwam geleidelijk verandering in deze afwijzende houding. In 1949 werd voor het eerst een buitengewone leerstoel sociologie bezet door mr. dr. F.L. Polak en in 1950 werd de sociologisch-economische studierichting in de doctoraalopleiding van economische wetenschappen

opgenomen. Aan deze wijziging lag de opvatting ten grondslag dat de sociale problemen in de moderne samenleving te complex waren geworden voor een puur theoretische benadering. De kennis van Rotterdamse afgestudeerden over de organisatie van werkgemers en werknemers, sociale wetgeving, personeelsbeleid en sociale machtsverhoudingen was zeer gering, terwijl het bedrijfsleven daar wel behoefte aan had.

Sociologie betekende voor de econoom een noodzakelijke brug met de praktijk en werd dan ook gezien als een toegepaste wetenschap voor economen. In de loop van de jaren vijftig ontstond de sociologisch-economische studierichting die beperkte opzet door zich juist meer en meer te richten op theoretische en cultuurfilosofische vraagstukken. De studierichting trok veel belangstelling en het college merkte dat studenten die deze richting volgden eigenlijk liever sociologie studeerden dan economie. Intussen raakte de senaat ervan overtuigd dat er in de toekomst een groeiende vraag zou zijn naar sociologen op de arbeidsmarkt. De roep om een zelfstandige studie sociologie werd steeds sterker.

HOGESCHOOL VOOR MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN

In 1960 werd de nieuwe Wet op het wetenschappelijk onderwijs van kracht die het economische hogescholen mogelijk maakte een sociale faculteit aan zich te binden. Op de NEH was het enthousiasme over de sociologische studierichting in de loop van de jaren vijftig sterk toegenomen. In 1958 werd in de senaat zelfs de vraag gesteld of de NEH voortaan niet door zou moeten gaan als 'hogeschool voor economische en sociale wetenschappen'. Zo ver kwam het niet, al bleef het idee van een hogeschool voor maatschappijwetenschappen de agenda's van de senaat en de besturende colleges beheersen. Dat was overi-

gens niet het resultaat van 'diepgaande wetenschapstheoretische overwegingen', maar kwam veeleer voort uit opportunisme.² De NEH streefde ernaar binnen afzienbare tijd uit te groeien tot volwaardige universiteit. De integratie van maatschappijwetenschappen was de voedingsbodem van het concept dat de opbouw van een universiteit zou rechtvaardigen. De drie faculteiten die hieruit voortvloeiden beschouwde de NEH als de noodzakelijke fundamenteën voor de nieuwe universiteit. Zoals bekend zou de vurig gewenste universiteit er komen, maar veel minder snel dan de NEH hoopte.

In 1959 kwam het rapport uit van de door de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen mr. J.M.L.Th. Cals ingestelde Commissie Spreiding Hoger Onderwijs. In dit rapport werden economie, rechtsgeleerdheid en sociologie voorgesteld als maatschappijwetenschappen die in toenemende mate samenhang vertonen. Het strekte dan ook tot aanbeveling om de NEH in deze richtingen uit te breiden. Een volledige faculteit der wetenschappen achtte de commissie echter nog te voorbarig, al werden nieuwe vormen van specialisatie van de sociologische studie - in het bijzonder de bestuurswetenschappen - wel degelijk op prijs gesteld. Hetzelfde gold voor de juridische opleiding die zich volgens de commissie diende te beperken tot belastingwetenschappen. De minister van O, K en W nam het advies van de commissie over. In zijn nota 'Uitbreiding van het wetenschappelijk onderwijs' van 25 januari 1961 pleitte Cals voor een juridische faculteit en een sociologische opleiding, zonder dat echt duidelijk werd wat de exacte status van de opleiding zou zijn. Zij waren vooral bedoeld ter ondersteuning van de economische studierichting. Cals was dus weliswaar voorstander van uitbreiding van de NEH maar wilde zich niet verbinden aan de principiële uitspraak dat hiermee de basis was gelegd

voor een nieuwe universiteit. Hij volstond met de mededeling dat de mogelijkheid wel openbleef. De NEH zette het werk ter voorbereiding op de nieuwe faculteiten echter onverminderd voort.

DE COMMISSIE VOORBEREIDING SOCIALE FACULTEIT

Op 5 oktober 1961 stelde de senaat de Commissie Voorbereiding Sociale Faculteit in. Deze bestond uit de hoogleraren H.J. Kuhlmeijer, H.W. Lambers, H.W. Ouweleen, J.H. van Stuijvenberg en N.E.H. van Esveld. De commissie stond onder voorzitterschap van prof. dr. J.A.A. van Doorn die per 1 september 1960 F.L. Polak was opgevolgd als hoogleraar sociologie. Van Doorn werkte zijn plannen voor een nieuwe sociale faculteit vrijwel alleen uit. Hij was in die jaren tenslotte de enige socioloog aan de NEH. Af en toe legde hij zijn oor te luisteren bij collega-hoogleraren of geïnteresseerde bestuursleden van de hogeschool. Soms stuitte hij daarbij op reacties die aarzelend verrieden. Zo vroeg de toenmalige president van het college van curatoren, mr. dr. K.P. van der Mandele, hem of je met sociologie eigenlijk wel koopman kon worden. Van Doorn bevestigde dit door te antwoorden dat je met sociologie alles kon worden, dus ook koopman. Daarmee was Van der Mandele tevreden gesteld.³

Van Doorn was een groot voorstander van een hogeschool voor maatschappijwetenschappen. Met name de geïntegreerde structuur tussen de verschillende wetenschappen fascineerde hem. Die wilde hij ook binnen de sociologische opleiding doorvoeren. Deze opvatting klom dan ook door in de grondgedachte die de commissie Van Doorn in februari 1962 aan de senaat voorlegde. Sociologie in Rotterdam moest geen kopie worden van de al bestaande opleidingen. De commissie voorzag geen 'zachte' sociologie waar de bestudering van gedragswetenschappen centraal

stond, maar stuurde aan op een studie in het maatschappijwetenschappelijk denken waarbij primair de aandacht uitging naar vaardigheden in het adviseren, rapporteren en beslissen. Een geïntegreerde kennis van de drie maatschappijwetenschappen economie, recht en sociologie was hierbij een vereiste. De senaat en curatoren aanvaardden dit principe als basis voor een nader uit te werken studieprogramma. Sterker nog, het schetsplan werd in de senaat letterlijk met applaus ontvangen en de curatoren vroegen zich in hun enthousiasme af waarom er eigenlijk nooit eerder dergelijke plannen waren gelanceerd. In navolging van deze goede ontvangst gaf het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in de zomer van 1962 groen licht voor de oprichting van de faculteit.

DE ROTTERDAMSE FORMULE

*'De sociologie, opgevat als maatschappijwetenschap, verbindt zich met andere maatschappijwetenschappen - met name met economie en recht - en richt zich op centrale sociale vraagstukken, teneinde als wetenschap vitaal te blijven en als maatschappelijke kracht invloed uit te oefenen.'*⁴

Zo luidde in het kort de Rotterdamse formule, de kern van het Plan voor een Rotterdamse Faculteit der Sociale Wetenschappen (Westerse sociologie) dat de commissie Van Doorn op 15 december 1962 ter goedkeuring voorlegde aan de besturende colleges. Hierin formuleerde de commissie enkele hoofddoelstellingen. Ten eerste moest de opleiding een maatschappijwetenschappelijk karakter krijgen. Meer dan bij andere studies zou het vak sociologie centraal staan en gericht zijn op maatschappelijke problemen op macroniveau. Ten tweede moesten Rotterdamse sociologen worden opgeleid om de maatschappij ten dienste te kunnen zijn in zowel het openbaar bestuur als in het bedrijfsleven op het

gebied van beleid en advies. Dat was goed te realiseren binnen het kader van de hogeschool met een groot aanbod aan juridische en economische vakken. Ten derde moest de opleiding in vijf jaar kunnen worden afgerond in plaats van zes of zeven jaar zoals elders gebruikelijk was.

Bij het opstellen van de plannen baseerde Van Doorn zich op de ervaringen met bestaande academische opleidingen. Na 1945 waren aan vrijwel alle Nederlandse universiteiten en hogescholen leerstoelen in de sociologie ingesteld en volledige sociologische opleidingen van start gegaan. Sociologie had zich in hoog tempo over een breed front ontwikkeld. Toch nam het vak volgens Van Doorn nog altijd een veel te bescheiden plaats in. De bestaande opleidingen richtten zich bovendien te veel op microproblemen waardoor de sociologie als maatschappijwetenschap nauwelijks tot zijn recht kwam. In de nieuwe opleiding werd nu juist het vak sociologie - gericht op macroproblemen - centraal gesteld. De verhouding met de neenvakken werd herzien. Het resultaat was een goed geïntegreerde opleiding die studenten voldoende houvast zou bieden, aldus de commissie.

De tweede hoofddoelstelling, namelijk dat studenten moesten worden opgeleid voor functies in de sectoren van beleid en advies, werd ingegeven door de overtuiging dat de samenleving behoefte had aan goed gekwalificeerde sociologen. De commissie liet zich niet uit het veld slaan door negatieve prognoses over afgestudeerde sociologen op de arbeidsmarkt. De voorziene uitbreiding van de dienstensector en de toenemende complexiteit van de moderne samenleving zouden de vraag naar sociologen alleen maar doen stijgen. De behoefte aan sociologen werd echter niet alleen bepaald door het aantal beschikbare functies, maar ook door de manier waarop de opleiding was afgestemd op de behoeften van de arbeidsmarkt. Door in het curriculum specifieke

richtingen en concrete vaardigheden op te nemen zou de Rotterdamse socioloog beter op beleidsfuncties zijn voorbereid dan elders opgeleide sociologen. Een adequate opleiding zou vraagstimulerend werken. Niet dat de commissie een beroepsopleiding voor ogen stond. Het brede terrein van de sociologie moest worden ingeperkt om dieper in de stof te kunnen doordringen en samenhangende studieopzet mogelijk te maken. In het plan schrijft de commissie dan ook dat 'een volwaardig en volledig socioloog niet kan worden gekweekt door middel van een brede onsamenhangende opleiding, maar wel door hem te leren zich bezig te houden met een zeer bepaalde materie op de daartoe meest geëigende manier.'⁵

De contouren van de nieuwe opleiding kan in de volgende punten worden samengevat:

- 1 de nieuwe opleiding heeft het karakter van een maatschappijwetenschap, door zowel maatschappelijke macroproblemen centraal te stellen als een integratie na te streven met andere ondersteunende maatschappijwetenschappen,
- 2 sociologie is het hoofdvak waar de overige vakken op worden afgestemd,
- 3 de diverse programmaonderdelen moeten goed op elkaar worden afgestemd met als gevolg een goed geïntegreerde opleiding,
- 4 de studenten worden voorbereid op beleids- en adviesfuncties in het bedrijfsleven en openbaar bestuur,
- 5 maatschappelijke macroproblemen staan centraal,
- 6 binnen de studie is er specialisatie mogelijk overeenkomstig de gekozen maatschappelijke problematiek.

De senaat en curatoren accepteerden de plannen en per september 1963 ging de nieuwe faculteit van start met het onderwijsprogramma. Van Doorn zelf werd voor vier jaar benoemd tot decaan.

DE OPBOUW VAN DE OPLEIDING

In het plan van 1962 had de commissie Van Doorn niet alleen de uitgangspunten geformuleerd maar ook het studieprogramma uitgewerkt. Het programma voor de vijfjarige opleiding bestond uit drie fasen: een propedeusejaar, twee kandidaatsjaren en twee doctoraaljaren.

Het eerste jaar spitste zich toe op sociologische vakken, inleidingen in economie en rechtsgeleerdheid en methoden en technieken voor kwantitatief onderzoek. Het vak sociologie bevatte een systematische en historische inleiding, schonk aandacht aan sociologische denktrant en de behandeling van sociale vraagstukken. Bovendien werd het gehele jaar ook culturele antropologie gegeven. De vergelijking van de eigen samenleving met niet-westerse samenlevingen werd noodzakelijk geacht ter relativering van de aan de eigen milieu gekoppelde normen en inzichten.

De kandidaatsfase van de opleiding was gericht op de algemene vorming in het kernvak: de sociologie. Ter ondersteuning hiervan waren de vakken wetenschapsleer, sociale en economische geschiedenis ingevoerd. Tot en met het kandidaatsexamen werden de eerste drie jaar van de studie voorgesteld als jaarringen met per jaar een afgerond pakket van vakken, colleges en tentamens. De studenten werkten samen in jaarklassen. Door de diverse vakken te integreren zouden studenten beter inzicht in de samenhang van de totale stof krijgen om vervolgens de vakgebieden verder uit te kunnen diepen.

In de doctoraalfase zouden studenten vrijer en individueler te werk gaan. Het doctoraal bestond uit een

algemeen en een bijzonder gedeelte en had een sterk praktisch karakter. Het algemeen gedeelte was gesplitst in twee fasen. De eerste fase was algemeen wetenschappelijk van aard en voorzag in de bestudering van de sociologische theorie. De tweede fase bestond uit algemeen praktijkvoorbereidende vakken op het gebied van beleidssociologie en sociaal-psychologische aspecten van beleid. Hierna volgde het bijzondere of 'gespecialiseerde wetenschappelijke' gedeelte, dat bestond uit de drie specialisaties: economische sociologie, bedrijfs- en organisatiesociologie en politieke en rechtssociologie. In de eerste fase werden per richting inleidende colleges gegeven over de drie specifieke vakgebieden, aangevuld met een aantal verplichte bijvakken. In de tweede fase volgde de 'gespecialiseerde praktijkvoorbe-

Jan Buiters

reiding'. Deze bestond uit de praktijkblokken, later toepassingsvelden genoemd, op het gebied van bedrijfskunde, bestuurskunde en beleidkunde, verzorgd door respectievelijk de hoogleraren Bouter, Van Braam en Albeda.

Conform de Rotterdamse formule waren de doctoraalspecialisaties bedoeld als een intensieve voorbereiding op de latere beroepsuitoefening. De kersverse faculteit beseftte dat dit een 'onmiskenbare tendentie tot verschooling' betekende, maar achtte de voordelen groter dan de eventuele nadelen. Het voornemen om de opleiding zo in te richten dat de gemiddelde student deze in vijf jaar kon afronden, vroeg nu eenmaal om een strak geleid onderwijsprogramma. Dat vereiste 'de grootst mogelijke waakzaamheid en zelfbeheersing', volgens het eerste jaarverslag van de faculteit.⁶ Waarschijnlijk voelde de faculteit toen al aankomen dat de opbouw van de opleiding nog jarenlang onderwerp van discussie zou zijn.

IN DE SCHADUW VAN DE NEH

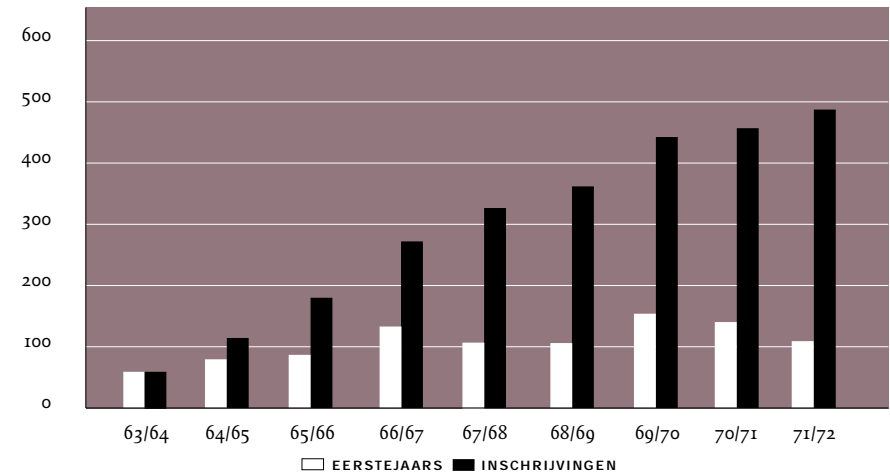
De eerste jaren heerste er tevredenheid op de nieuwe faculteit. Van Doorn was verheugd over de wijze waarop de opleiding van start was gegaan. In november 1965 schreef hij aan de toenmalige secretaris van het college van curatoren mr. B.J. de Boer: 'Zowel deze studieduur als deze praktijkspecialisaties zijn in het kader van de Nederlandse sociologische opleidingen zonder meer uniek te noemen. Er wordt hier een stap gezet naar een type van professionele opleiding, zoals die reeds langer door bv. medici en ingenieurs bestaat, maar in de sociale wetenschappen nog nagenoeg onbekend is. Het valt te verwachten, dat ook elders sociologiestudenten naar deze opleiding zullen komen; de eerste tekenen van de Rotterdamse werfkracht zijn reeds thans waarneembaar.'⁷

Inderdaad nam het aantal sociologiestudenten de eerste jaren sterk toe. In 1963 begon de opleiding met 47 studenten. In de jaren erna liep het aantal eerstejaars op van 80 in 1964 tot 151 in 1969. Begin jaren zeventig stonden er meer dan 450 studenten ingeschreven.

De Rotterdamse opleiding groeide gestaag. Intussen werd de studieopzet meerdere malen bijgesteld. Op een docentenvergadering in december 1965 werd de studieopzet uitgebreid besproken. De discussie die de gemoederen op de faculteit jarenlang zou bezighouden spitste zich aanvankelijk toe op twee inhoudelijke punten. In de eerste plaats uitten diverse docenten hun twijfels over het complexe programma en over de hoeveelheid praktische vaardigheden in verhouding tot de wetenschappelijke vorming. Zij vonden de propedeuse te weinig theoretisch als basis voor de rest van de studie. Vandaar dat werd besloten om in het eerste jaar meer aandacht te schenken aan sociologisch onderzoek en werd alsnog het vak gedragsleer ingevoerd. Een duidelijke concessie aan de oorspronkelijke plannen van Van Doorn, die met zijn Rotterdamse formule juist afstand wilde nemen van de gedragswetenschappelijke status van sociologische opleidingen aan andere hogescholen.

In de tweede plaats rezen er vragen over de verhouding tussen de onderbouw en de bovenbouw. De opzet van de kandidaatsfase was tweeledig. Studenten moesten in deze jaren zowel worden opgeleid tot 'socioloog in algemene zin' als worden voorbereid op de doctoraalfase. In de praktijk ging veruit de meeste aandacht uit naar het kernvak sociologie, waardoor studenten nauwelijks toekwamen aan de voorbereiding op het doctoraal. Ook het doctoraal zelf was veelvuldig onderwerp van discussie. In 1967, één jaar nadat het doctoraal van start was gegaan, kwamen zelfs diverse docentenfacties

EERSTEJAARS EN INSCHRIJVINGEN SOCIOLOGIE 1963-1972

tegenover elkaar te staan. Er ontstond een scheiding tussen de sectoren 'praktijkvoorbereiding' en 'theoretische vorming'. Bovendien bestonden binnen de afdeling 'theoretische vorming' ook grote verschillen in opvatting over de invulling van het programma. Ondanks diverse aanpassingen in het programma werd snel duidelijk dat er geen eenduidige oplossing voor handen was.

De discussie verlegde zich al gauw van de diverse programmaonderdelen afzonderlijk naar de fundamenten van de opleiding als geheel. P.W. Klein, in de jaren 1967-1968 hoogleraar sociale en economische geschiedenis aan de faculteit sociale wetenschappen, constateert in zijn gedenboek over de NEH 1963-1973 dan ook: 'Hoe fraai de bouwmeesters ook hun lijnen op papier getrokken hadden, in de praktijk bleek er een toren van Babel te verrijzen. Het strak gereguleerde en geprogrammeerde systeem

bleek aan evenwicht te ontbreken, zowel binnen het doctoraal zelf als tussen onderbouw en bovenbouw.'⁸ Hij verwondert zich daarbij over het gebrek aan eenheid binnen het docentencorps: '...in een faculteit die over zoveel sociologische en organisatorische deskundigheid en kennis van beleidsvraagstukken beschikte, liet men wel heel grote steken vallen bij het breien van het eigen beleid. Deze kritiek is gemakkelijk, want zij ligt voor de hand. Zij is er niet minder juist om.'⁹

Jacques van Doorn erkent dat de faculteit een moeizaam begin kende: 'Zowel de tijd als de plaats waarin de faculteit begon was ongelukkig. In Rotterdam had economie een ijzersterke positie veroverd die perfect aansloot bij de typische mentaliteit van de stad. Sociologie ontwikkelde zich in de schaduw van de economische hogeschool. De interesse van de curatoren, die in die jaren heel belangrijk waren, was

gericht op de economische faculteit. Over de sociale faculteit dacht men in de sfeer van 'laten we het maar proberen'. Dat was veelbepalend voor het intellectuele klimaat in Rotterdam. Sociologie trok verhoudingsgewijs ook weinig studenten. Voor veel studenten was sociologie een verlegenheidskeuze: als je economie te moeilijk vond ging je sociologie doen. We hadden geen mogelijkheden om te selecteren en accepteerden op den duur zelfs studenten die waren afgewezen door de School voor Maatschappelijk Werk (later de Sociale Academie). Misschien ben ik zelf ook niet altijd even kritisch geweest bij het aannemen van mensen. Aan de andere kant was het moeilijk om wetenschappelijke medewerkers van niveau te vinden. Met name de jongere onderzoekers lieten nogal eens de oren hangen naar de studenten die steeds vaker van zich lieten horen. Het waren tenslotte de jaren van de jongerenprotesten en studentenrellen. Dat maakte het niet makkelijker om de faculteit verder op te bouwen.¹⁰

VOOR VRIJHEID EN DEMOCRATIE

In de loop van de jaren zestig raakten niet alleen docenten maar ook studenten steeds directer betrokken bij de discussie over de studieopbouw. Vijf jaar na oprichting werd het eerste complete programma afgerond en laste de faculteit een evaluatie in van de gehele opleiding. Zowel bij docenten als studenten was de overtuiging gegroeid dat het studieprogramma te weinig keuzemogelijkheden bood. Dat gold voor de kandidaatsjaren maar vooral voor de doctoraalfase. Studenten vonden de praktijkgerichte afstudeerrichtingen eenzijdig en pleitten voor meer keuzevrijheid. Zij hadden minder op met de Rotterdamse formule dan de oprichters hadden gehoopt. Uit de door de faculteit zelf ingestelde onderzoeken onder eerstejaarsstudenten in het collegejaar 1968-69 bleek namelijk dat zij voor de studie hadden

gekozen uit interesse voor de wetenschap, het korte en efficiënte programma of omdat zij eenvoudigweg in Rotterdam of omgeving woonden. Maar niet vanwege de specifieke inhoud en ook niet vanwege beroeps- of carrièrevorwachtingen.¹¹

In 1968 organiseerden de studenten zich in een zogenoemde studieraad, bestaande uit vertegenwoordigers van de verschillende jaarringen. Deze raad vergaderde regelmatig over de dagelijkse gang van zaken bij het onderwijs, ging gesprekken aan met het faculteitsbestuur over diverse onderwerpen van gemeenschappelijk belang en hield een enquête onder medestudenten over de colleges, de wijze van examineren, de literatuur en dergelijke. De resultaten werden aan de betrokken docenten aangeboden. Intussen ontwierpen de hoogleraren Van Braam en Van Doorn een nieuwe studieopzet. Hun plan voorzag in de mogelijkheid om in de kandidaatsfase te kiezen uit staathuishoudkunde, sociale psychologie of sociale geschiedenis. Later stelden zij de faculteit voor om ook meer keuzevakken te verzorgen. En om in de doctoraalfase, naast de drie bestaande afstudeerrichtingen (sociologisch-economisch, bedrijfs-sociologisch, bestuursociologisch) de vrije sociologische studierichting in te voeren, waarin veel ruimte zou worden gecreëerd voor individuele keuzemogelijkheden.

Dat ging de studenten niet ver genoeg. Zij hielden vast aan hun bezwaren omdat het voorstel te weinig aandacht schonk aan de integratie van de diverse vakken en toch ook omdat het plan nog altijd te weinig keuzevrijheid had ingebouwd. Wat de studenten nog het meest dwars zat, was dat zij niet gekend werden in de besluitvorming over zoiets essentieels als de wederopbouw van de studie. Zo raakten geleidelijk de wens om het studieprogramma te herzien en het vermeende recht op inspraak op het faculteitsbeleid ernstig met elkaar verstrikt. In langdurige

en intensieve discussies waren plannen over onderwijservormingen en ideeën over democratisering van de bestuursstructuur op den duur nauwelijks meer uit elkaar te houden. De faculteit ging een troebele en rumoerige periode tegemoet, waarin studenten en docenten regelmatig tegenover elkaar kwamen te staan.¹²

Eén van deze confrontaties vond plaats op 1 maart 1969. Die dag stonden de plannen over het studieprogramma op de agenda van de faculteitsvergadering. Studenten van de Rotterdamse Sociologische Faculteitsvereniging (RSFV) besloten een aantal waarnemers te sturen om zoveel mogelijk informatie te verkrijgen over de voorstellen en het beraad. Hoewel ernstig afgeraden door het faculteitsbestuur (de interventie van de studenten zou het noodzakelijk geachte subtiele groepsproces van de hoogleraren verstoren) verscheen er toch een studentenafvaardiging op de vergadering. Decaan prof. dr. P.J.A. ter Hoeven stelde de studenten voor te wachten op de gang, zodat de faculteit zich kon beraden op de te volgen procedure. Na anderhalf uur werden de studenten alsnog toegelaten, al werd hen na binnenkomst direct medegedeeld dat hun aanwezigheid niet op prijs werd gesteld.

Tijdens de vergadering werd een plan van Van Doorn aangenomen waarin hij voorstelde dat zowel de docenten als de studenten zich terugtrokken om hun wensen ten aanzien van de hervormingen te formuleren. Vervolgens zou een openbare vergadering tussen staf, studenten en docenten worden belegd, om tot een gemeenschappelijk standpunt te komen. Tenslotte zou de faculteit nog informeel overleg voeren en een besluit nemen. Het klonk hoopvol. Maar het zou nog maanden, zo niet jaren duren voordat docenten en studenten enigszins op één lijn kwamen. Het zou niet de laatste keer zijn dat de faculteit en faculteitsvereniging kozen voor 'de procedure, te

proberen het eens te worden over een procedurevoorstel voor het op gang helpen van een principiële discussie'.¹³ Toch leek de faculteit hier een eerste opening te bieden voor meer inspraak van studenten.

AKTIE!

Tot begin jaren zeventig volgde voor alle medewerkers en studenten een lange periode waarin veelvuldig overleg werd gepleegd, allerlei toekomstplannen werden gesmeed en talloze notities werden geproduceerd. De faculteitsvereniging organiseerde diverse 'hearings' (geheel in de geest van de tijd ook wel geschreven als 'hierings'). Deze verliepen over het algemeen chaotisch, niet in de laatste plaats doordat zij alle geledingen, niveaus en organen van de faculteit doorkruisten.

Hoogtepunt was de discussieweek van 24 tot en met 28 november 1969, 'met stopzetting van de colleges en andere activiteiten, georganiseerd door de faculteitsvereniging, onder auspiciën van de faculteit met kabaret, films, muziek, TV (Feyenoord – AC Milan), bar, leestafel, sjoelbakken, tafelvoetbal en VPRO radio als achtergrond'.¹⁴ De week werd matig bezocht en tot concrete voorstellen leidden de discussies niet. Wel vond op het laatst nog een acht uur durende algemene vergadering plaats. Bij aanvang werd deze bijgewoond door 121 deelnemers, bij afsluiting door 61. Op deze afsluitende marathonvergadering werden enkele principebesluiten genomen over de herinrichting van het onderwijsprogramma en bestuur. Verder werden diverse moties aangenomen waarin wederom een procedure voor de voortgang van de discussie werd vastgesteld.

Op 15 december 1969 kwam de faculteit opnieuw bijeen om haar standpunt te bepalen. Prof. mr. H.Th.J.F. van Maarseveen, de hoogleraar staats- en bestuursrecht die vaak de zijde van de studenten koos, stelde voor de principebesluiten van de stu-

denten als uitgangspunt voor de hervormingen te nemen. Zijn motie werd echter verworpen, waarna de studentenvertegenwoordigers de vergadering verlieten met de mededeling dat zij krachtig zouden streven naar verdere democratisering van het faculteitsbestuur. Op haar beurt stelde de faculteitsvergadering vast 'geen algemene vergaderingen en referenda als besluitvormende lichamen of methoden te erkennen'. De verantwoordelijkheid voor het onderwijs en onderzoek berustte nog altijd enkel en alleen bij het wetenschappelijk corps.

Vier dagen later organiseerde de actiegroep 'Wie breekt betaalt' een protestbijeenkomst, waar naast studenten ook hoogleraren, leden van de wetenschappelijke staf en het AHT-personeel aanwezig waren. Met 47 voor- en 28 tegenstemmen werd aangenomen de faculteit als vergadering van stemhebbende hoogleraren niet langer te erkennen en de 'Algemene Vergadering' als hoogste orgaan van de sociale faculteit te aanvaarden. Het onderlinge wantrouwen tussen studenten en docenten bereikte hiermee een dieptepunt.

Begin 1970 bleek dat een deel van de studenten nog lang niet moegestreden was. Op 4 februari werd de 'Algemene Vergadering' bijeengeroepen onder het motto 'Waar blijven verdomme die Akties nou????!!' en van 9 tot 13 maart werd opnieuw een discussieweek georganiseerd. Het moet gezegd dat hier slechts tien procent van alle studenten aan deelnam. Zij verdedigden het eerder in de nieuw opgerichte 'rode aktiekant' gelanceerde hervormingsplan 'Democratisch onderwijs en bestuur' (DOB), waarin onderwijshervorming werd gelijkgesteld aan bestuurshervorming. Twee keer kreeg het DOB-plan een meerderheid van stemmen, maar beide keren ketste het af op het veto van zowel de hoogleraren en lectoren als die van het AHT-personeel.

PRATEN IS WETENSCHAP

Het rumoer aan de sociale faculteit bleef uiteraard niet onopgemerkt bij de besturende instanties van de hogeschool. Op centraal niveau hoefden de studenten niet op al te veel begrip te rekenen. Zo hekelde de toenmalige rector magnificus prof. dr. W.J. Slagter in zijn verslag over de lotgevallen aan de hogeschool, uitgesproken op 15 september 1969, de radicale houding van de studenten in hun strijd voor meer keuzevrijheid. Studenten die hun studieprogramma individueel wilden vaststellen deden dat volgens de rector puur vanuit egocentrische verlangens en zonder verantwoordelijkheidsbesef: 'Het is onverantwoord de overheid de kosten te laten betalen van een opleiding indien deze de student noch bekwaamt voor het verrichten van zelfstandig wetenschappelijk onderzoek, noch tot het vervullen van maatschappelijke functies waarvoor een wetenschappelijke opleiding nodig of gewenst is.'¹⁵ Slagter vond de studentenstrijd ridicule vormen aannemen: 'Eén ding heeft de sociale faculteit voor op alle andere; het enthousiasme van de studenten. Deze gaan daarmee soms zo ver, dat zij – hetzij met enige overdrijving gezegd – van mening zijn, dat er eigenlijk slechts één faculteit zou behoren over te blijven: die der sociologie, zij het dan aangevuld met een economische en een juridische afstudeerrichting. [...] Eén faculteit, en dan in het jaar 2000 nog slechts één begroting, die van O. en W., welk een perspectieven openen zich bij deze combinatie voor de sociologen!'¹⁶

Ook het jaar erop bouwde de sociale faculteit binnen de NEH – en wellicht ook daarbuiten – onbekommerd verder aan haar naam als een rumoerige club waar praten tot de hoogste vorm van wetenschap was verheven. Opnieuw stond rector magnificus Slagter stil bij de schijnbaar eindeloze discussies op de sociale faculteit. In zijn rede van 1970 putte hij uit

eerder uitgesproken en veelzeggende woorden van senator, tevens hoogleraar staatshuishoudkunde aan de FSW, prof. dr. A. van Doorn: 'Vroeger gingen men naar een café om te drinken, naar de kerk om te bidden, naar een school om te leren, naar een bedrijf om te werken: een breed assortiment van bezigheden. Tegenwoordig ontstaat een nuttige eenvormigheid, want in alle gebouwen gebeurt nu hetzelfde; mondige mensen [...] zijn er aan het discussiëren. Allen doen mee aan de discussie en alles is discussabel behalve uiteraard het nut van de discussies. De deelneming van de discussies is niet aan voorwaarden gebonden, omdat zulks onmiddellijk tot discriminatie zou leiden. En discriminatie is juist het probleem waarover het meest moet worden gediscussieerd. Hiermede is de discussie-cirkel gesloten. Werken is praten en praten is werken en samenwerken is door elkaar heen praten. In deze filosofie past het ook volmaakt dat onze eigen sociale faculteit, gevraagd om voorstellen in te dienen voor een zinnvolle besteding van de schenkingen van de bedragen [...] die het Trustfonds [...] heeft geschonken ter bevordering van de wetenschapsbeoefening onder de jongere leden van de hogeschoolgemeenschap, met het idee kwam om dit bedrag te besteden aan de inrichting van een alternatieve koffiekamer in het nieuwe gebouw. In een koffiekamer kan immers gediscussieerd worden en discussie is wetenschapsbeoefening.'¹⁷

De rector magnificus stak de draak met de besloomingen op de sociale faculteit. Maar ook op de faculteit zelf werd de staf de eeuwige discussie langzamerhand zat. Zelfs de meest strijdbare onder de hoogleraren, Henk van Maarseveen, verzuchtte in september 1970 al dat het afgelopen collegejaar menig record op het gebied van mondelinge communicatie had verbroken: 'Nimmer was in de faculteit door zovelen zo breeduit gepraat met zo weinig

zichtbaar resultaat. Grootste tijdeenheid: discussieweek; gewenst aantal deelnemers: alle betrokkenen; resultaat ultimo verslagjaar: verbittering en tevredenheid, vertwijfeling en hoop, berusting en enthousiasme.'¹⁸

PROJECTONDERWIJS

In discussies die de studentenvertegenwoordigers aanzwengelden nam het zogenoemde projectonderwijs een centrale plaats in. Volgens studenten moest projectonderwijs een serieuze kans krijgen. Dat hield in dat de verantwoordelijkheid voor de inhoud en het niveau van het onderwijs niet langer moest worden overgelaten aan de wetenschappelijke staf maar aan 'werkeenheden': autonome, verticale projectgroepen die werden gekozen volgens one man, one vote. Behoud van de Rotterdamse aanpak kon niet worden gegarandeerd.

De hoogleraren en lectoren zagen de verzorging van het onderwijs en onderzoek echter als hun primaire verantwoordelijkheid. Zij wezen aanvankelijk dan ook ieder initiatief dat aan deze verantwoordelijkheid afbreuk deed principieel af. Zij zagen zich hierin wederom moreel gesteund door rector magnificus Slagter. Hij deed het projectonderwijs af als een modegril. In zijn rede van 1970 wees hij de faculteit op het gevaar 'dat een didactische vraag op niet didactische maar ideologische gronden wordt beantwoord en dat daarom de voorstanders van het anti-autoritair projectonderwijs met de democratische beoordeling door de volledige groep dit systeem in hun zendingsijver als alleenzaligmakend uitdragen en daarnaast geen traditioneel of een ander modern onderwijssysteem dulden. Het zijn in dit systeem de studenten – die het toch per definitie nog allemaal moeten leren, anders zijn het geen studenten – die per generatie zullen bepalen wat toevaltig op dat moment intellectueel hip is. Allen willen

een vinger in de pap hebben en soms ziet men door de vingers de pap niet meer. Daar zou een projectgroep kunnen ontaarden in een anti-autoritaire crèche. De projectgroep zou dan fungeren als een onderdeel van een universitaire guerilla, waarbij de projectleider optreedt als een soort Gorilla Queen.¹⁹ De studenten bleven aandringen. Uiteindelijk ging de faculteit akkoord met de invoering van projectonderwijs, als het tenminste binnen bepaalde kaders plaats zou vinden. Op de vergadering van 21 september 1970 stemde de faculteit in met een proef. Vanaf dat moment konden studenten – eerstejaars uitgezonderd – zich aanmelden voor projectonderwijs. De student mocht zijn eigen onderwerp kiezen, evenals zijn methoden en technieken van onderzoek. Hij mocht zijn studiegenoten uitzoeken en zelf bepalen in welk tempo hij zou werken. Het eindresultaat werd niet getoetst met een tentamen of examen, maar werd vastgelegd in een collectief werkstuk. De faculteit liet nadrukkelijk weten dat het hier om een experiment ging, dat ook bij mislukking het jaar erop mocht worden voortgezet. Van begin af aan werd duidelijk dat het animo onder studenten beperkt was. In het eerste jaar toonden veertig studenten belangstelling in het projectonderwijs, in de volgende jaren nam dat aantal snel af. Van de felbegeerde vrije richting maakten niet veel studenten gebruik. Wie voor de vrije variant koos, richtte deze meestal in met onderwijssociologische vakken. Na de herstructurering in het doctoraal bleven veruit de meeste studenten dus de oorspronkelijke varianten trouw. Vooral de bedrijfskundige (later: bedrijfssociologische) richting was populair: tussen 1968 en 1972 studeerden 62 studenten af. In de sociaal-economische en bestuursrichting studeerden in diezelfde periode respectievelijk 38 en 47 studenten af. De vrije studierichting leverde in 1971-72 uiteindelijk 7 afgestudeerden op. De rector magnificus

had het kennelijk goed gezien dat het vurige pleidooi voor projectonderwijs deel uitmaakte van een ideologische strijd voor studenteninspraak. En niet voortkwam uit een betrokkenheid bij de verbetering van het onderwijssysteem.

Begin jaren zeventig ging de storm van protesten geleidelijk aan liggen. In 1975 klaagde faculteitsdirecteur L.C. de Oude zelfs over het gebrek aan bestuurlijke betrokkenheid van de diverse geleidingen in de faculteit.²⁰ Hij verbaaste zich erover dat zo kort na de democratiseringsbeweging de belangstelling voor raadsvergaderingen minimaal was. Op de publieke tribune namen hooguit enkele leden plaats die direct belang hadden bij de besproken punten. Opvallend was ook dat de studentenzetels in verschillende commissies onbezet bleven bij gebrek aan kandidaten. En dat terwijl de hervormingen aan de faculteit nog lang niet waren afgerond.

RELATIEVE RUST IN ROTTERDAM

Eén van de studenten van het eerste uur was Han Leune. Hij behoorde tot de eerste lichter van 1963. Veertig jaar later is hij nog altijd aan de sociale faculteit verbonden, als hoogleraar empirische sociologie. Terugkijkend op de jaren zestig en begin jaren zeventig erkent hij dat het een hectische periode was in de geschiedenis van de faculteit. Maar wie meent dat het een grote wanorde was, komt volgens hem bedrogen uit: "Tijdens het tumult ging het reguliere werk gewoon door. Wij moesten in elk geval gewoon onze tentamens en werkstukken maken. Natuurlijk was het een roerige tijd, maar toch verliepen de debatten altijd redelijk harmonieus. Ik kan mij niet herinneren dat we elkaar de tent uitvochten. Misschien is dat wel te danken aan enkele hoogleraren die inzagen dat ze als bruggebouwer moesten optreden. Wentholt was er zo een. Ook Ter Hoeven en Albada waren consensusgericht. In tegenstelling

Han Leune

tot bijvoorbeeld Van Maarseveen, die consequent aan de radicale kant stond. Hij vond het heel leuk om te stoken, een echte activist. Maar hij gaf een bijvak, waardoor hij het zich kon veroorloven de grote broek aan te trekken. Van Doorn heeft alle discussies ongetwijfeld als storend ervaren in het hele opbouwproces van de faculteit. Die man werkte ook zo ongehoord hard. Praktisch iedere dag stond hij college te geven. Ik neem aan dat hij het als tijdverlies heeft ervaren om allerlei zinloze besprekingen bij te wonen.²¹

Daarbij wijst Leune op de tijd waarin alle discussies over de programma-inhoud en nog meer over de bestuursstructuur zich afspeelden. De beginfase van de faculteit viel samen met de periode in de geschiedenis van de sociologie waarbij sociologie meer en meer in een ideologisch vaarwater kwam. Leune: 'Een socioloog moest maatschappijkritisch zijn en waardeoordelen hebben over maatschappelijke ontwikkelingen. Anders was 'ie niet goed met zijn vak bezig. Ook in Rotterdam zijn pogingen gedaan om

sociologie te politiseren. Dat heeft hier nooit goed wortel geschoten. Dat is een verdienste van Van Doorn. Sociologie bleef pluralistisch in theoretisch opzicht, dat wil zeggen niet axiomatisch gekoppeld aan de een of andere theoretische stroming. Er waren natuurlijk wel neo-marxistische georiënteerde collega's hier, maar anders dan in Amsterdam, Leiden of Groningen. Daar vochten ze elkaar de tent uit, terwijl hier toch altijd sprake was van een zekere professionaliteit, coöperatie, samenwerking, distantie. Virulente conflicten zijn er eigenlijk niet geweest.'

DECENTRALISATIE VAN HET ONDERZOEK

Terwijl de vele debatten tijdens de democratiseringsgolf vooral gingen over de inspraak van studenten en de onderwijsactiviteiten, vonden intussen ook ontwikkelingen plaats in de organisatie van het onderzoek. Aanvankelijk werd het onderzoek georganiseerd in het Sociologisch Instituut, dat in 1964 werd opgericht onder directie van Jacques van Doorn. Van begin af aan stond het onderzoek – net als het onderwijs – in het teken van het concept van de hogeschool voor maatschappijwetenschappen. Het was dan ook uitdrukkelijk de bedoeling dat op het gebied van wetenschappelijk onderzoek samenwerking werd gezocht met economen en juristen. Het was aan de drie faculteiten om bijdragen te leveren op het terrein van economie, bedrijven bestuur die nauw op elkaar aansloten.

Vijf jaar na oprichting werd het Sociologisch Instituut in 1969 echter al weer opgeheven. De concentratie van het onderzoek in het instituut had alleen schijnbare voordelen en moest dan ook worden gedecentraliseerd. Ter bevordering van de onderlinge betrokkenheid werden de onderzoekers voortaan samen met andere leden van het wetenschappelijke corps met eenzelfde specialisatie en met administratieve medewerkers ingedeeld in zogenoemde leer-

stoelsecties. Deze werden ingericht volgens een 40-40-20 regel. Dat hield in dat iedere sectie veertig procent van haar formatie zou aanwenden voor onderwijs, veertig procent voor onderzoek en twintig procent voor bestuursactiviteiten. De secties stonden onder leiding van hoogleraren en lectoren die direct toezicht hielden op de voortgang.

De leerstoelsecties waren de voorlopers van de vakgroepen die halverwege de jaren zeventig werden ingesteld. Daarbij werd een nieuwe commissie wetenschapsbeoefening in het leven geroepen voor het maken en naleven van een gericht en efficiënt wetenschapsbeleid. Dat kwam echter nauwelijks van de grond. De uitvoering van het beleid kende de nodige knelpunten. Zo kwamen de meeste onderzoeksprojecten voort uit individuele belangstelling en speelde de Rotterdamse formule nauwelijks een rol in het onderzoeksprogramma. Dit programma werd vastgesteld door de zelfstandige vakgroepen en leverde zodoende geen eenduidig beeld op. Het lukte de commissie wetenschapsbeoefening niet deze verbodsketting te stroomlijnen, evenmin om zwaartepunten aan te brengen of richtlijnen voor de organisatie van onderzoek te formuleren. De vakgroepen zelf bleken hier overigens nauwelijks behoefte aan te hebben: zij regelden het liever in eigen beheer.

Deze bewust gekozen segregatie in de organisatie van het onderzoek had als keerzijde dat de interne verbondenheid tussen de diverse secties of vakgroepen niet altijd even intensief was. Deze verbodsketting leidde tot een eilandestructuur die tot in de jaren tachtig formeel gehandhaafd bleef.²²

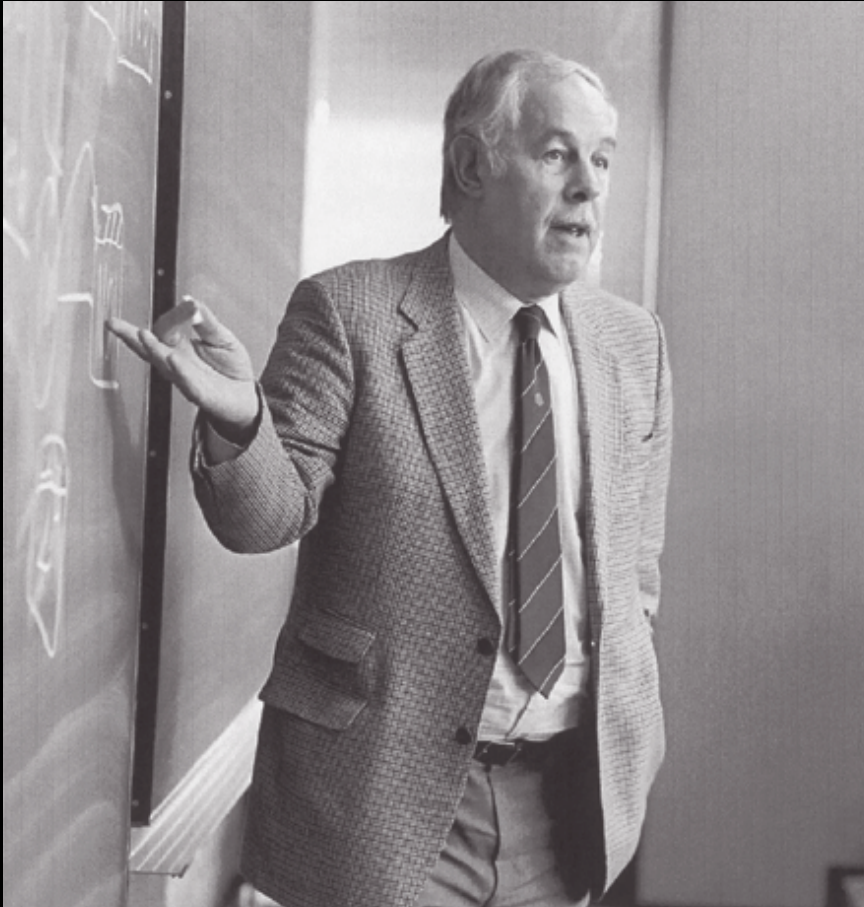
INITIATIEVEN

De keuze voor een decentraal systeem van onderzoeksactiviteiten bracht het oorspronkelijke streven naar interdisciplinariteit in het kader van de hoge-

school van maatschappijwetenschappen naar de achtergrond. Eigenlijk verrichtte alleen de afdeling Onderzoeksassistentie ten behoeve van methoden en technieken van onderzoek en computerverwerking faculteitoverschrijdend werk. De indeling in leerstoelsecties betekende ook een verdere versnippering van het onderzoek op de faculteit zelf. Althans formeel. In werkelijkheid werden wel degelijk vruchtbare initiatieven genomen waarbij onderzoekers van verschillende secties betrokken waren. Dat was niet zozeer het resultaat van een weloverwogen onderzoeksbeleid, maar meer van overeenkomstige fascinaties en interesses van individuele onderzoekers. Zo werd begin jaren zeventig het Comparative Asian Studies Programme (CASP) opgezet door een groep, waartoe onder andere Van Doorn, Breman en Wolters behoorden, die sterk geïnteresseerd was in de ontwikkeling van Indonesië en andere Aziatische landen en gebieden. Ook werden in deze periode diverse tijdschriften opgericht, waaronder *Sociologie* en *Samenleving* in de reeks Rotterdamse bijdragen en het in 1973 gestarte *Beleid en Maatschappij*. Met beide tijdschriften werd een poging ondernomen om de Rotterdamse formule toe te passen, door wetenschap en samenleving te combineren. Een ander tijdschrift dat destijds werd begonnen, *Universitaire Actualiteiten*, onderzocht actuele ontwikkelingen in de organisatie van universiteiten in Nederland. Bij deze initiatieven waren telkens medewerkers van verschillende vakgroepen betrokken, zoals Van Doorn, Peper, Albeda, Wentholt, Langeveld, Van Braam en soms ook onderzoekers van andere universiteiten, zoals Lammers uit Leiden.

NOTEN

- 1 J.H. van Stuijvenberg, *De Nederlandse Economische Hogeschool 1913-1963* (Rotterdam 1963), p. 128.
- 2 P.W. Klein, *De Nederlandse Economische Hogeschool 1963-1973* (Rotterdam 1974), p. 15.
- 3 Gesprek met J.A.A. van Doorn, 23 juli 2003.
- 4 'Plan voor een Rotterdamse faculteit der sociale wetenschappen (westerse sociologie)' door de Commissie Voorbereiding Sociale Faculteit, 26 november 1962, p. 3.
- 5 Ibidem, p. 15.
- 6 *Jaarverslag Faculteit der Sociale Wetenschappen 1963-1964* (GAR, NEH inv. 65, 749)
- 7 Brief Van Doorn aan De Boer, 25 november 1965 (GAR, NEH inv. 65, 516)
- 8 Klein, *De Nederlandse Economische Hogeschool 1963-1973*, p. 141.
- 9 Ibidem, p. 144.
- 10 Gesprek met J.A.A. van Doorn, 23 juli 2003.
- 11 Zie: J. Haantjes, *Eerstejaars studenten sociologie 1968/69*, Rotterdam, maart 1969.
- 12 Zie voor een uitgebreid overzicht van deze debatten: M.R.A. Luijpen, 'Wat gebeurde er in de Sociale Faculteit?', in: *Quod Novum* 30 oktober 1970 en Martin van Rossum, 'Ontwikkelingen in de Sociale Fakulteit: het verhaal van de grote angst', in: *Quod Novum* 17 september 1971.
- 13 Klein, *De Nederlandse Economische Hogeschool 1963-1973*, p. 154-155.
- 14 Martin van Rossum, 'Ontwikkelingen in de Sociale Fakulteit: het verhaal van de grote angst', in: *Quod Novum* 17 september 1971.
- 15 Verslag over de lotgevallen van de hogeschool in het academisch jaar 1968-1969, uitgesproken op 15 september 1969 door de rector magnificus, prof. mr. W.J. Slagter, in: *Jaarboek NEH 1968-1969*, p. 97.
- 16 Ibidem, p. 98.
- 17 Verslag over de lotgevallen van de hogeschool in het academisch jaar 1969-1970, uitgesproken op 7 september 1970 door de rector magnificus, prof. mr. W.J. Slagter, in: *Jaarboek NEH 1969-1970*, p. 70.
- 18 *Jaarverslag Faculteit der Sociale Wetenschappen 1969-1970*, in: *Jaarboek NEH 1969-1970*, p. 213.
- 19 Verslag over de lotgevallen van de hogeschool in het academisch jaar 1969-1970, uitgesproken op 7 september 1970 door de rector magnificus, prof. mr. W.J. Slagter, in: *Jaarboek NEH 1969-1970*, p. 97.
- 20 L.C. de Oude, 'Bestuursaangelegenheden in de sociale faculteit', in: *Jaarboek Erasmus Universiteit Rotterdam* 1 februari 1973 – 1 september 1975, p. 196-198.
- 21 Gesprek met J.M.G. Leune, 17 februari 2003.
- 22 Met de oprichting van het Risbo in 1988 bracht de FSW het onderzoek onder in een instituut teneinde alle onderzoeksactiviteiten beter op elkaar af te stemmen. Zie verder hoofdstuk 3.

Jacques van Doorn

Jacques van Doorn is de oprichter van de faculteit sociale wetenschappen.
Een kwart eeuw bleef hij betrokken en zag dat zijn
Rotterdamse formule in grote lijn gehandhaafd bleef. Toch zijn er te veel concessies gedaan.

JACQUES VAN DOORN

Eigenlijk wilde Jacques van Doorn historicus worden, maar met zijn HBS diploma kon hij niet worden toegelaten tot de studie geschiedenis. Het werd sociale geografie in Amsterdam. Van Doorn meldde zich in 1945 met een grote stapel papier onder de arm: werkstukken die hij tijdens de oorlog in Maastricht had gemaakt, onder meer over de geschiedenis van de 'Wirtschaftsgeist' onder Maastrichtenaars. Van Doorn: 'Daar waren ze blij mee. Na de oorlog kreeg de universiteit natuurlijk heel veel aanmeldingen te verwerken. Ze wilden zo veel mogelijk studenten laten doorstromen. Ik mocht de propedeuse overslaan. Ze dachten: 'het zal wel goed zijn'. Mijn kandidaats haalde ik in acht maanden.'

Van Doorn is een solist. Hij werkt het liefst alleen. Dat begon al tijdens zijn studie. In oktober 1946 vertrok hij naar Indië om daar zijn dienstplicht te vervullen, die hem drieënhalfjaar uit zijn studie haalde. Hij kreeg een rustige baan en bracht de meeste tijd door met studeren. 'Ik hield mij vooral met sociologie bezig. Geheel op eigen houtje. Dat kan in dit vak. Het is toch een kwestie van lezen en componeren, dan kom je er wel. Ik ben eigenlijk autodidact.' Na zijn terugkeer in Amsterdam liep hij ook nauwelijks college. 'Na de oorlog hadden we niet echt behoefte om als jonge broekies een uitbundig studentenleven

te leiden. Ik wilde opschieten en wegwezen.'

Sociologie betekent voor Van Doorn een manier van denken. Het biedt hem een invalshoek om historische en maatschappelijke fenomenen te bestuderen en structuren bloot te leggen. Sociologie is een middel en geen doel op zich. In de loop van de jaren vijftig kreeg Van Doorn steeds meer kritiek op de bestaande opleidingen sociologie en met name het freischwebende karakter ervan. 'Ik vond dat sociologie een maatschappelijk nut moest hebben. De opleiding moest uiteraard wetenschappelijk verantwoord zijn en in de beginfase een brede, academische basis bieden. Maar tegelijkertijd moesten studenten worden gedwongen zich te concentreren op concrete maatschappelijke vraagstukken en worden voorbereid op het werken in bepaalde maatschappelijke sectoren. Dat is de enige manier om ze te weerhouden van allerlei niet ter zake doende algemene beschouwingen.'

Zijn uitgangspunt dat je met sociologie iets nuttigs moest doen viel goed aan de NEH, waar Van Doorn in 1960 tot hoogleraar sociologie werd benoemd. Datzelfde jaar werd het wettelijk mogelijk om aan de hogeschool een sociale faculteit op te richten. Van Doorn werd voorzitter van de voorbereidingscommissie. Zijn eerste jaren in Rotterdam bevielen hem

uitstekend. ‘Er was toen nog een kleine club hoogleraren. Een gemoeidelijk gezelschapje van economen, juristen, filosofen, met wie je in principe niet veel te maken had maar wel af en toe een goed gesprek mee kon hebben. Met Tinbergen bijvoorbeeld, of met Sanders en Lambers.’ De voorbereidingen op de sociale faculteit verliepen dan ook voorspoedig. ‘Het werd op zijn Rotterdams aangepakt, dus om de paar weken bij elkaar komen, na een half jaar beslissen en dan beginnen.’

De plannen van Van Doorn raakten bekend als de Rotterdamse formule. Hij ontwierp een vijfjarige opleiding sociologie met een opvallend programmatisch karakter. In de onderbouw werd studenten een brede wetenschappelijke basis geboden en stonden de theoretische beginselen van de sociologie centraal. In de bovenbouw lag de nadruk op de praktijk en konden studenten een van de varianten kiezen die

‘THEORETICI EN PRAKTIJKMENSEN HOREN ELKAAR TE ONTMOETEN’

hen voorbereidden op hun latere werkzaamheden. Van Doorn was zich ervan bewust dat het model hoge eisen stelde aan de medewerkers die het ten uitvoer moesten brengen. ‘Je had theoretici en praktijkmensen nodig. Die twee moesten elkaar ontmoeten. Zelf was ik sterk academisch geïnteresseerd, dus ik zocht altijd heel bewust contact met meer praktijkgerichte mensen. Jan Bouter was zo iemand. Hij had economie gestudeerd en bij Berenschot gewerkt als organisatieadviseur. Hij verzorgde de doctoraalvariant bedrijfssociologie en begreep naar mijn idee precies wat de bedoeling van de formule was en hoe deze moest worden uitgewerkt. Hij had een intuïtief gevoel hoe een sociaal-wetenschapper in het bedrijfsleven kon functioneren. Soms ging hij daarin wat ver. Dan verkondigde hij in zijn eerste college doodleuk dat alles wat de studenten tot dan toe hadden geleerd flauwekul was en gewoon kon-

den vergeten. Dat was natuurlijk niet bepaald bevorderlijk voor de verhouding met de collega’s in de onderbouw.’

De opzet vereiste dus twee soorten intellectuele instellingen en interesses. In de loop van de jaren zestig kwamen de theoretisch en praktisch georiënteerde docenten steeds vaker tegenover elkaar te staan en werd van beide kanten tegen de formule geopponeerd. Het was een wankel evenwicht. Van Doorn: ‘Ik heb mijn formule altijd verdedigd, maar het is heel moeilijk om een bepaalde aanpak vol te houden. Een universiteit heeft geen discipline, geen top die bepaalt hoe het moet. Als je iemand binnenhaalt gaat die toch zijn eigen gang. Het was natuurlijk ook de periode waarin zwaar getild werd aan democratisering. Dus als de meerderheid veranderingen wilde doorvoeren, had ik me daaraan te houden.’

Het ligt ook niet in het karakter van Van Doorn om zijn ideeën kost wat kost door te drukken. Hij is niet de rasbestuurder die continu lobbyt om zijn doelen te bereiken. ‘De formule was een persoonlijk idee en ik moest maar zien hoe daar verder mee werd omgegaan. Ik wilde me er niet voor doodvechten. Ik ben geen manager. Nooit geweest. Ik ben meer iemand die voortdurend met allerlei verschillende dingen bezig is.’ Als hij het ergens niet mee eens was, wilde hij zich wel eens een paar dagen flink kwaad maken. Maar meestal keerde hij weer snel huiswaarts om er in zijn werkkamer zijn geliefde onderzoekswerk te doen. Ooit werd over Van Doorn geschreven dat hij niet ‘singleminded’ genoeg was om een Rotterdamse school te creëren. ‘Dat klopt denk ik wel. Niet dat ik het helemaal uit handen liet vallen, maar ik verloor inderdaad snel mijn interesse weer.’

In de jaren zeventig werd Van Doorn steeds vaker

geconfronteerd met de roep om pluriformiteit. Het zou gevaarlijk zijn studenten op te leiden volgens één bepaalde school. Er moesten meer keuzemogelijkheden komen. Van Doorn: ‘Pluriformiteit, dat was het nieuwe gebod. Er was geen superieure of inferieure school. Alles wat je kon kiezen werd acceptabel geacht. Het was een voorbode van het postmodernisme. Er bestaat niet zoiets als waar of niet waar, alles is verdedigbaar. Het werd voor docenten onmogelijk om scripties te bekritisieren, want de mening van de studenten diende je te respecteren. Ook dat projectonderwijs kwam hieruit voort. Het bezorgde de sociologie een slechte naam. Sterker nog, de sociologie is hier deels aan kapot gegaan.’ Vanuit deze discussie kwamen ook de initiatieven voort om de studie te verbreden en de faculteit uit te breiden met nieuwe studierichtingen. Eerst met politicologie en later met bestuurskunde. Van Doorn zag het met lede ogen aan. Zijn oorspronkelijke opzet werd er compleet mee uit evenwicht gebracht. ‘De komst van bestuurskunde voelde als een nederlaag. Ik had toch altijd aan de Rotterdamse formule vastgehouden, in die zin dat het een wetenschappelijke opleiding moest zijn waarbinnen je zo veel mocht specialiseren als je maar wilde. Met bestuurskunde werd dat uitgangspunt voorgoed overboord gegooid. Dat was een praktische opleiding, hier en daar aangevuld met wat theorie. Leuk vak hoor, maar het hoort niet thuis op een universiteit.’ De meerderheid aan de faculteit dacht er anders over en in 1984 ging bestuurskunde van start. Teleurgesteld trok Van Doorn zich terug en hield zich nauwelijks nog bezig met bestuurlijke taken. Eind 1987 ging hij met vervroegd emeritaat. ‘Voor mij was de aardigheid er af.’

Henny Langeveld

Henny Langeveld werkte van 1963 tot 1973 aan de sociale faculteit, eerst als lector en later als hoogleraar empirische sociologie. In 1989 keerde zij terug als hoogleraar emancipatievraagstukken.

HENNY LANGEVELD

Lange tijd liep de loopbaan van Henny Langeveld parallel aan die van Jacques van Doorn. Beiden studeerden na de oorlog sociografie in Amsterdam, waar ze in hetzelfde dispuut zaten, en beiden werkten in de jaren vijftig aan het Isonevo, het Instituut voor het Sociaal Onderzoek van het Nederlandse Volk. Langeveld ontwikkelde zich daar tot allround onderzoekster. 'Ik deed onderzoek naar alles wat mij werd aangeboden, onder meer naar publiek, kunst en cultuurspreiding, de watersnood van 1953 en migratie. Het Isonevo was een heel goede leerschool. Er zaten veel mensen die later hoogleraar zijn geworden, zoals Cor Lammers en Guus ter Hoeven.' Na het Isonevo volgde Langeveld begin jaren zestig Van Doorn naar de NEH in Rotterdam. Ze maakte de oprichting en uitbouw van de sociale faculteit van nabij mee. 'Van Doorn had een samenhangend concept van de faculteit, maar het ontbrak hem aan de mogelijkheid de organisatie ervan strak in de hand te houden. De faculteit groeide en er kwamen steeds meer mensen bij met hun eigen ideeën die de oorspronkelijke opzet van een geïntegreerd vakkenpakket vertroebelden. Ook ik heb dingen doorgedrukt die achteraf gezien niet hadden gemoeten.' Langeveld doceerde methoden en technieken van sociaal-wetenschappelijk onderzoek en achtte een zekere

mate van onderwijs in de statistiek onmisbaar. Zij vond dat zij die kennis zelf niet voldoende in huis had en trok iemand van buiten aan. 'Maar zo'n zelfstandige status leidt altijd tot een onbedoeld sterke uitbreiding van een vak. Ik heb het er van tevoren nog met Van Doorn over gehad. Hij zette er wel vraagtekens bij maar had geen andere suggesties. Zelf wist ik ook niet goed hoe ik statistiek een bescheiden plaats in de opleiding moest geven. Het was het manco van de beginfase die vele docenten zullen hebben ervaren.'

In 1969 werd Langeveld benoemd tot hoogleraar in de empirische sociologie. Zij was daarmee de eerste vrouwelijke hoogleraar aan de NEH. Achteraf gezien een historisch moment, maar toentertijd werd er nauwelijks aandacht aan besteed. 'De hogeschool was – en hetzelfde schijnt nog steeds te gelden voor de Erasmus Universiteit – een mannenbolwerk. Vandaar ook dat niemand echt geneigd was hier uitgebreid bij stil te staan. Mijn benoeming verliep redelijk geruisloos. Op de faculteit kreeg ik ook geen noemenswaardige reacties. Dat vond ik ook prima. Zo bijzonder was het nu ook weer niet. Bijzonder was het feit dat ik eerst als lector werd aangenomen, terwijl veel mannelijke collega's direct al hoogleraar werden. Hier is discriminatie niet afwezig geweest.'

Het jaar waarin Langeveld hoogleraar werd nam het studentenoproer in Nederland steeds grotere vormen aan. Op de hogeschool bleef het relatief rustig. ‘Ze spraken wel van een revolutie, maar zo veel gebeurde er in Rotterdam nu ook weer niet. Ik heb er eigenlijk nooit last van gehad. Ik vond ook dat de studenten in meerdere opzichten wel gelijk hadden. Ze wilden bijvoorbeeld dat de docenten eens per jaar werden getoetst op hun manier van college geven. Dat vond ik vrij normaal. Ik had ook geen moeite met hun roep om meer inspraak en ook niet met hun verzoek om een vrije variant in te voeren, al hadden de studenten totaal geen idee dat hier allerlei haken en ogen aanzaten. Mijn begrip voor de studenten hield op toen ze voorstelden om voortaan de cijfers

‘STUDENTEN SPRAKEN VAN EEN REVOLUTIE, MAAR ZO VEEL GEBEURDE IN ROTTERDAM NU OOK WEER NIET’

gezamenlijk vast te stellen. Hoogleraren kunnen ook nog wat van de studenten leren, zeiden ze dan. Kom nou! Het hele projectonderwijs was ook iets onhaalbaars natuurlijk. De hele doctoraalstudie moest in één project worden gegoten. Dat is compleet mislukt. Binnen korte tijd zagen die studenten – dat waren geen domme jongens natuurlijk – ook wel in dat het niet werkte.’

Door begrip te tonen voor de wensen van de studenten werd Langeveld door sommige collega's wel verweten gemene zaak men hen te maken. ‘Terwijl ik juist vond dat de meeste docenten veel te bang waren voor de studenten, belachelijk! Dat projectonderwijs is er uiteindelijk ook doorgekomen omdat de hoogleraren zich zo angstig gedroegen. Er werd ook zo veel overlegd en zo lang vergaderd. Ik kon mijn aandacht er maar moeilijk bijhouden en dacht telkens: ‘waar gaat dit nu allemaal over?’ Maar goed, we moeten niet overdrijven. Eigenlijk liep de opleiding vrij

goed. De studenten kregen onderwijs, studeerden af en kregen banen.’

Gaandeweg haar hoogleraarschap raakte Langeveld steeds meer geïnteresseerd in de kwestie ‘hoe sociologisch onderzoek te doen waar je beleidsmatig wat aan hebt’. Dat lag geheel in de lijn van de Rotterdamse formule en in die van haar leerstoel empirische sociologie. Maar Langeveld kon hier pas mee uit de voeten toen zij in 1973 de faculteit verruilde voor de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Zij bleef tien jaar lid. Langeveld: ‘Het boeiende was dat je daar gericht onderzoek deed in samenwerking met mensen uit andere disciplines. Dat was eigenlijk ook de doelstelling van de hogeschool voor maatschappijwetenschappen, maar daar was niet veel van

terecht gekomen. Bij de WRR heb ik het juist om die reden ontzettend naar mijn zin gehad. We deden zeer divers onderzoek, bijvoorbeeld naar sociale gelijkheid, immigratie, welzijnsbeleid en de verzorgingsstaat. In het begin in opdracht van het kabinet Den Uyl, later voor Van Agt. Ik heb er erg veel geleerd.’

In 1986 keerde Langeveld terug naar de Erasmus Universiteit. Zij werd benoemd tot hoogleraar emancipatievraagstukken, één van de vele onderzoeksterreinen waarop zij zich had gespecialiseerd. In 1969 verscheen al haar boek *Vrouw, beroep en maatschappij. Analyse van een vertraagde emancipatie*. Sindsdien volgden nog vele artikelen en lezingen. Tot haar verbazing vond Langeveld de eerste paar jaar onderdak bij de faculteit wijsbegeerte. Waarom weet zij nog steeds niet. ‘Zeker omdat ze daar een kamertje over hadden ofzo. Eigenlijk was er aan de Erasmus Universiteit helemaal geen interesse voor

emancipatievraagstukken. Ik kreeg ook geen geld.

Als ik onderzoek wilde doen moest ik het zelf zien te financieren. Ik had dat nog nooit gedaan, maar had er eigenlijk wel plezier in, ook al zaten er veel flut-onderzoekjes tussen die we wel moesten aannemen om geld te verdienen. Prettig was het contact met de gemeente Rotterdam, waarvan we ook opdrachten kregen. Het ging vaak om heel praktisch onderzoek op het gebied van arbeidsvraagstukken.’

Langeveld had het slecht naar haar zin bij de filosofen, van wie zij weinig waardering kreeg voor haar werk. In 1989 maakte ze alsnog de overstap naar de sociale faculteit. Langeveld keerde terug op het oude nest. ‘Er was weinig veranderd. De faculteit bestond nog altijd uit een groep hoogleraren die vooral op hun eigen werk gericht waren. Het ontbrak nog steeds aan samenhang, in verschillende opzichten.’ In 1991 nam Langeveld voorgoed afscheid en nam Anneke van Doorne-Huiskes haar leerstoel over. ‘Zij heeft er voor geknokt om emancipatievraagstukken een vast onderdeel te laten worden op de faculteit. Dat is goed gelukt geloof ik.’

UITBOUW VAN DE FACULTEIT

Na het rumoer eind jaren zestig en begin jaren zeventig leek eindelijk de rust op de sociale faculteit in te treden. Maar niet voor lange duur. Nieuwe zorgen dienden zich aan, als gevolg van een drastisch dalende studenteninstroom. De faculteit moest zich buigen over plannen hoe nieuwe studenten te werven. De oplossing was niet direct voorhanden. De vraag was in hoeverre de studie concessies moest doen aan de Rotterdamse formule en of de faculteit moest kiezen voor verdieping of juist voor verbreding van het curriculum.

Faculteitsraad 1978

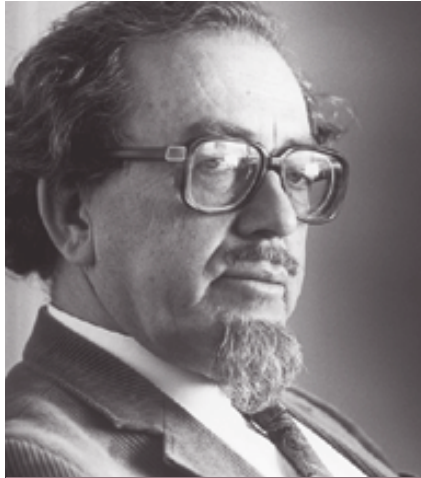

NIEUWE SOLIDARITEIT

Op 10 september 1973 koos de faculteitsraad prof. dr. H.Th.J.F. van Maarseveen tot decaan. In een korte toespraak uitte hij zijn bezorgdheid over de toekomst van de sociologie.¹ Hij noemde sociologie een bedreigde wetenschap die nog altijd moest vechten tegen hardnekkige stereotypen en vooroordelen. Volgens velen waren sociologen ‘oproerkrakers, wier warhoofdigheid alleen geëvenaard wordt door hun woordenrijkdom’. Van Maarseveen constateerde voorts een aantasting van de wetenschappelijke status van sociologie, een daling van het aantal vacatures voor sociologen in het bedrijfsleven en een sterke teruggang in het aantal aanmeldingen. Hij pleitte er dan ook voor de bedreigingen agressief aan te pakken en te streven naar een nieuwe solidariteit onder sociologen in het algemeen en die aan de eigen faculteit in het bijzonder. Daarbij beloofde hij de positie van de faculteit zowel binnen als buiten de kring van de universiteit te versterken en door middel van meer algemene publiciteit de naamsbekendheid van de faculteit te vergroten.

De zorgen van Van Maarseveen waren niet ongegrond. Tien jaar na haar oprichting had de faculteit alle reden zich te beraden op de toekomst. Na de hausse in de jaren zestig liepen de studentenaantal-

len begin jaren zeventig sterk terug. Meldden zich in 1969 nog 151 eerstejaarsstudenten, in 1971 daalde dat aantal tot 112 en in 1973 zelfs tot 40. De teruggang was wellicht een gevolg van de negatieve uitstraling door het rumoer aan de faculteit. Nog waarschijnlijker door een structureel gebrek aan beroepsperspectieven. Het was een landelijke trend. In Rotterdam was de terugval echter duidelijker waar te nemen aangezien de sociale faculteit enkel de sociologiestudie omvatte en geen andere richtingen aanbood die het verlies van studenten konden compenseren. Daarbij leidde de terugval tot een personeelsoverschot. Dat was ook de hogere bestuursorganen op de universiteit niet ontgaan. In 1975 besloot de universiteitsraad de personeelsformatie met twee plaatsen terug te brengen tot 68. In 1976 dreigden nog eens twee tot vier plaatsen verloren te gaan. Om een verdere afbouw van de faculteit te voorkomen moesten dus nieuwe plannen worden gesmeed. Eén van de initiatieven was de opzet van een lerarenopleiding maatschappijleer onder leiding van dr. N.L. Dodde. De opleiding ging in september 1974 van start als onderdeel van de doctoraalstudie en bood studenten een pakket onderwijskundige en vakdidactische vakken. Het uitgangspunt was dat onderwijs een goede

Henk van Maarseveen

uitwijkmogelijkheid was op de sterk krimpende arbeidsmarkt voor academici in het algemeen en sociologen in het bijzonder.² Een ander plan dat voortvarend werd aangepakt en op zeer korte termijn tot succes leidde betrof de invoering van de avondopleiding.

IN DE AVONDUREN

Een eerste aanzet om studenten terug te winnen was de oprichting van een avondstudie. In het voorjaar van 1974 diende drs. Dries van Aarsen, wetenschappelijk medewerker bij de vakgroep empirische sociologie, een notitie in bij de faculteitsraad. Hierin wees hij op de groeiende moeilijkheden die de werkstudenten hadden om werk en studie te combineren. Zeker na de herziening van het studieprogramma in 1969 werd het voor deze groep steeds moeilijker om aan de studie verplichtingen te voldoen. Al die jaren was hier nooit serieus aandacht aan besteed, maar

nu de faculteit in de verdrukking was gekomen door de dalende belangstelling voor de dagopleiding, rook het faculteitsbestuur onder leiding van de voortvarende Van Maarseveen nieuwe kansen.

Twee maanden na Van Aarsens notitie lag er een uitgewerkte opzet voor een avondopleiding en in juni startte de faculteit een landelijke campagne. In diverse bladen verschenen advertenties met een bon waarmee informatie kon worden aangevraagd. Tot ieders verbazing leverde dat maar liefst vierhonderd reacties op. Opvallend was dat bij vele inzendingen ook geïnformeerd werd of de opleiding ook overdag te volgen was. Een vergelijkbare campagne voor de dagopleiding had kennelijk ook geen kwaad gekund. Het was in ieder geval een duidelijk signaal dat de faculteit er serieus werk van moest maken om meer naamsbekendheid te verkrijgen.

De avondopleiding begon in september 1974 uiteindelijk met honderd studenten. Vijf avonden in de twee weken werd college gegeven. Het was voor de docenten even wennen om 's avonds voor een groep te staan die ruim twee keer zo groot was als de groep van veertig eerstejaarsstudenten van de dagstudie. De succesvolle start van de avondopleiding zou volgens Van Aarsen wel eens een serieuze bedreiging kunnen betekenen voor de dagstudie.³

Zo ver kwam het niet. Weliswaar was de faculteit na een jaar vastbesloten de avondopleiding te continueren en uit te breiden naar de doctoraalfase, uit de evaluatie was ook gebleken dat het slagingspercentage nog te wensen overliet. In 1977 bleek dat slechts 37 procent van de avondstudenten die in 1974 waren begonnen stand had gehouden. De meeste studenten waren voortijdig gestopt omdat zij de studie – die overigens van eenzelfde omvang was en in hetzelfde tempo moest worden afgelegd als de dagstudie – bij nader inzien niet konden combineren met werk en gezinsleven.

PLEIDOOI VOOR VERBREDING

De komst van de leraren- en avondopleiding gaf de faculteit weer wat lucht, maar toch was het niet veel meer dan een pleister op de wonde. Om een identiteitscrisis te voorkomen stelde de faculteit zich voor de taak de opleiding te hervormen.⁴ Dat leidde tot een zoektocht naar aantrekkelijke uitbouw mogelijkheden waarmee nieuwe studenten moesten worden geworven. Opnieuw laaiden discussies op over herstructureringsplannen en opnieuw stond daarbij de Rotterdamse formule centraal. Moest de faculteit vasthouden aan de bestaande afstudeerrichtingen? Moest de verhouding tussen de algemene sociologievakken en de specialisaties worden aangepast? En kon de opleiding wellicht worden teruggebracht van vijf naar vier jaar?

Op 18 februari 1974 organiseerde de onderwijscommissie een algemene vergadering waar deze kwesties aan de orde kwamen. Daar werd besloten om af te zien van een verkorting van de studie tot vier jaar. Ook werd de afspraak gemaakt om voorlopig niet te tornen aan de Rotterdamse conceptie in fundamentele zin. Al gauw bleek dat niet alle vakgroepen zich achter dit standpunt schaalden. De discussie spitste zich toe op de vraag of de opleiding zich nu in de breedte of juist in de diepte moest uitbreiden.⁵

De roep om verbreding van de faculteit was afkomstig van een stroming onder leiding van de toenmalige decaan prof. dr. J. Berting. Hij pleitte voor een hoognodige kentering in de geschiedenis van de sociologie. Zo keerde hij zich tegen de versnippering van de sociologie die zich in de jaren zestig had voorgedaan als gevolg van de noodzakelijk geachte relatie tussen sociologie en beleidsvraagstukken. De sociale faculteit was hierin met haar Rotterdamse formule volgens Berting te veel in meegegaan. De sociologie moest zich niet beperken tot problemen

die door derden werden aangedragen - hierdoor kwam de autonomie van de wetenschapper in gevaar - maar juist zelf maatschappelijke problemen aansnijden. Het moest mogelijk zijn problemen te bestuderen waarvan niet iedereen direct het nut van inzag. De wetenschap diende zich volgens Berting niet te laten vastleggen door nuttigheidscriteria, noch wat betreft directe toepasbaarheid, noch wat betreft arbeidsmarktpositie.⁶

Bovendien was het faculteitsbestuur ervan overtuigd dat de studenten in Rotterdam sociologie kwamen studeren omdat de Erasmus Universiteit in de buurt was en niet zozeer vanwege de specifieke formule die aan de studie ten grondslag lag. Meer keuzemogelijkheden zou de studie aantrekkelijker maken voor aankomende studenten. De zittende studenten

Jan Berting

gaven het bestuur hierin gelijk en steunden de uitbreidingsplannen.

In juni 1976 werd de Voorbereidingscommissie Uitbouw Faculteit (VUF) in het leven geroepen. Hierin waren afgevaardigden van alle vakgroepen, studenten en van het niet-wetenschappelijk personeel in vertegenwoordigd. De VUF moest de mogelijkheden nagaan voor diverse varianten, te weten: een bestuurssociologische of politicologische variant, een sociaal-wetenschappelijke onderzoeksvariant, een historisch-sociologische variant, een onderwijssociologische variant en een variant inzake de sociologie van de internationale betrekkingen.⁷ De varianten moesten op voorhand aan een aantal criteria voldoen: ze moesten studenten trekken, met de beschikbare staf worden uitgevoerd, van wetenschappelijke betekenis zijn, in de Rotterdamse formule passen en voorzien in een maatschappelijke behoefte.

PLEIDOOI VOOR VERDIEPING

Het wekt geen verwondering dat met deze uitbreidingsplannen de bestaande varianten zich bedreigd voelden. Bovendien zag niet iedereen de noodzaak in van verbreding, zoals de groep onder aanvoering van de hoogleraren Peper, Bouter en Van Doorn. Tegengesteld aan de opvattingen van Berting zagen zij de oplossing juist in een verdieping van de opleiding. 'Als je teveel water bij de wijn doet is 't niet te zuipen. Dan moet je een heel nieuwe wijn durven kiezen', aldus Bram Peper.⁸ De opleiding moest worden toegespitst op de beleidssociologie aangezien zij daar een gat in de (arbeids)markt veronderstelden. Dit voorstel werd ondersteund door een groot deel van de wetenschappelijke staf. De groep Van Doorn beschouwde dat als een welkome bijkomstigheid. Een grotere cohesie onder de medewerkers achtten zij noodzakelijk aangezien met de

komst van de vakgroepen de versnippering op de faculteit sterk was toegenomen.

In september 1976 riep prof. dr. Bram Peper in *Quod Novum* op tot bundeling van krachten. 'De Rotterdamse formule is nog steeds actueel. Maar de formule is vooral sinds de democratisering uitgehold. Er is onrust ontstaan door projectonderwijs. De "Urhebers", die de formule verpersoonlijkten zijn na jaren bestuurswerk wat teruggetreden, en er is een grote groep nieuwe docenten die geen of weinig affiniteit heeft met de formule, of het allemaal wel geloven als ze hun eigen gang maar kunnen gaan.'⁹ Een duidelijke keuze voor de Rotterdamse formule en daarmee voor de opleiding van beleidssociologen zou de 'atomisering van de faculteit in kleine eilandjes' tegengaan. Peper zag in de formule een noodzakelijke tegenhanger voor alle overige faculteiten in Nederland die er niet of nauwelijks in slaagden sociologen op te leiden die een concrete bijdrage aan de samenleving leverden.

Van Doorn en Peper hoopten tegelijkertijd dat de discussies niet opnieuw ellenlang zouden duren en stelden een compromis voor. De faculteit zou zich moeten concentreren op twee zwaartepunten, namelijk een beleidssociologische opleiding en een algemeen sociologische opleiding die allebei al in de propedeuse moesten beginnen.

DE KEUZE VOOR DE POLITICOLOGISCHE VARIANT

De hoop op een spoedige oplossing verdween al snel. De VUF, door twijfels verscheurd, bleek niet in staat een eenduidige oplossing te formuleren en werd enkele maanden na oprichting opgeheven. Maar ook de nieuwe onderwijscommissie en de faculteitsraad kwamen niet tot overeenstemming. De strijd tussen de groepen Van Doorn en Peper enerzijds en Berting en de studenten anderzijds

hield voorlopig aan. Bovendien voelden de studenten zich – net als eind jaren zestig – buitenspel gezet. Zij vonden dat hun argumenten voor verbreding van de studiemogelijkheden niet serieus genomen werden. In januari 1977 stapten de studenten tijdelijk uit de faculteitsraad en gingen kortstondig over tot enkele acties, waaronder de bezetting van de senaatszaal op Woudestein. Zij betichtten de onderwijscommissie, onder voorzitterschap van Van Doorn, ervan de beleidssociologische variant door te drukken. Terwijl Berting begrip toonde voor de acties, was de houding van de studenten volgens Van Doorn vooral het resultaat van een aantal hardnekkige misverstanden. Met het plan voor beleidssociologie voorzag hij namelijk niets meer dan een formalisering en integratie van de al bestaande samenwerkingsverbanden tussen de vakgroepen die zich met beleidssociologie bezighielden.¹⁰

Hoe dan ook, het plan beleidssociologie raakte steeds meer op de achtergrond. Na het opheffen van de VUF richtte de onderwijscommissie twee subcommissies op die de plannen van de overgebleven varianten moesten bestuderen. In een eerder stadium had de VUF een streep gezet door de plannen voor de studierichtingen internationale betrekkingen en onderwijssociologie, waarbij voor laatstgenoemde gold dat deze in 1980 alsnog zou worden ingevoerd als zelfstandige afstudeervariant. Nu dienden de historisch sociologische en bestuurspoliticoologische variant te worden uitgewerkt. Met de aanstaande oprichting van de volledig zelfstandige subfaculteit maatschappijgeschiedenis bleek de historisch sociologische variant niet langer opportuun. Het advies van de subcommissies, overgenomen door de onderwijscommissie, was dan ook de faculteit uit te bouwen met politicologie, waarvoor de plannen bovendien het verst waren uitgewerkt. De aanzet hiertoe kwam van enkele volbloedpoliti-

cologen: drs. M.P.Ch.M. van Schendelen, in 1971 als eerste politicoloog overgekomen vanuit Amsterdam en werkzaam bij de vakgroep bestuurssociologie, prof. dr. G.H. Scholten, die in 1972 Van Braam was opgevolgd als hoogleraar van deze vakgroep en drs. U. Rosenthal die in 1973 medewerker werd. In de loop van 1977 werd hun advies achtereenvolgens door de faculteitsraad, het college van bestuur en de universiteitsraad overgenomen. Niets stond de uitbreiding met politicologie nog in de weg.

UITBREIDING MET POLITICOLOGIE

Varianten van het vak politicologie maakten al jaren deel uit van het curriculum van de faculteit sociale wetenschappen. Zo werd in de jaren zestig politieke sociologie, over de relatie tussen het politieke systeem en de sociale omgeving, eerst aangeboden als theoretisch onderdeel van de sociaal-economische richting en bestuursrichting in het doctoraalprogramma. Ook na de aanpassingen in het doctoraalprogramma in 1969 bleef het vak een verplicht onderdeel. Vanaf 1976-1977 werd politicologie - de analyse van het hedendaags politieke bestel in Nederland - als keuzevak geïntroduceerd. Niet alleen aan de sociale faculteit maar ook aan de economische en juridische faculteiten. Daarbij verzorgde de vakgroep ook postacademische cursussen bestuurspolitologie. Al die tijd luidde de opvatting van de vakgroep bestuurs- en politieke sociologie dat het openbaar bestuur niet los kan worden gezien van het ruimere politiek systeem.¹¹

Toen halverwege de jaren zeventig de bestuurspoliticoologische variant werd uitgewerkt, ging het aanvankelijk om een bestuurskundige richting. De initiatiefnemers Scholten, Rosenthal en Van Schendelen hadden van begin af aan al een politicologische invulling voor ogen. In hun voorstel namen zij het openbaar bestuur als uitgangspunt voor het weten-

Rinus van Schendelen

schappelijk onderwijs en onderzoek. Er van uitgaande dat er vraag was naar beleidsmedewerkers en onderzoekdeskundigen oriënteerden de oprichters in Rotterdam zich vooral op de wereld van beleid en bestuur. Daarbij wilden zij een sterk empirisch accent in de opleiding aanbrengen. Afgestudeerden moesten in staat zijn de politieke aspecten van het overheidsapparaat te inventariseren en analyseren. Naast de politiek-morele en ambtelijk-ethische aspecten moest de studie dan ook inzicht bieden in de interne (de relatie tussen politici en topambtenaren en het openbaar bestuur) en externe (de relatie van het openbaar bestuur en zijn omgeving: het parlement, politieke partijen, pressiegroepen en internationale politieke ontwikkelingen) facetten van het openbaar bestuur behandelen. Kort na de lancering

van het conceptprogramma besloot de sociale faculteit de studierichting politicologie daadwerkelijk in te stellen en kende de faculteitsraad de vakgroep twee kroondocenten toe.

In september 1978 ging politicologie als zelfstandige studierichting van start. De oprichters waren van begin af aan voorzichtig maar gedreven. Zo sprak hoogleraar en voorzitter van de vakgroep Scholten: 'Ik ben ambivalent. Ik heb niet onmiddellijk gestreefd naar een politicologische richting. Maar toen men aan uitbouw ging denken was dit de meest redelijke variant. Het is nu een uitdaging. Met name de jonge mensen in mijn vakgroep zijn zeer enthousiast. Ik vind het inhoudelijk een leuk plan. De landelijke belangstelling is groeiende. Ik ben dus niet zo benauwd.'¹² Scholten had het goed ingeschat. In de loop van 1978 nam de belangstelling voor de nieuwe opleiding sterk toe. In maart verwachtte de faculteit zelfs nog dat het maximaal toelaatbare aantal van tachtig studenten gehaald zou worden. In dat geval zou politicologie in één keer evenveel eerstejaars hebben als sociologie. Dat aantal bleek niet gehaald te worden: in september 1978 ging politicologie uiteindelijk van start met 53 studenten. In 1979 werd Scholten secretaris-generaal bij het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en nam Uriel Rosenthal – die dat jaar tot hoogleraar werd benoemd – het voorzitterschap van de vakgroep over. Omwille van de efficiency bestond het eerste jaar uit een gezamenlijk propedeuseprogramma voor sociologie en politicologie. In het tweede jaar werden nog enkele gemeenschappelijke vakken gegeven, waarna de opleidingen gescheiden van elkaar een vervolg kregen. In het doctoraal werden vier specialisaties aangeboden: empirische politicologie, normatieve politicologie (of politieke filosofie), Nederlandse politiek en internationaal vergelijkende politiek. De studie duurde vijf jaar.

Met hun specifieke aanpak wilden de Rotterdamse politicologen tegenwicht bieden aan bestaande opleidingen (zoals in Amsterdam), waarin veel meer aandacht werd besteed aan politieke theorieën en ideologieën. Dat leidde in de beginjaren nog wel eens tot misverstanden en teleurstelling onder beginnende studenten. Er waren dan ook studenten bij die vanwege de beleids- en bestuursgerichte invulling van het Rotterdamse programma alsnog overliepen naar Amsterdam. Toen Rosenthal in 1983 terugkeek op de eerste vijf jaar van de studie, moest hij lachen om dergelijke incidenten: 'Die studenten kwamen met de verwachting dat je als politicoloog vooral bezig moest zijn met de grote politieke ideologieën, zoals het Marxisme. Dat vinden we best, maar bij ons zal het nooit een geloofsartikel worden. Als je met het Marxisme bezig wil zijn, dan zal je het ook in de praktijk van alledag moeten onderzoeken en kunnen vinden.'¹³ Veel beter kon de Rotterdamse visie niet onder woorden worden gebracht.

DE SUBFACULTEIT MAATSCHAPPIJ- GESCHIEDENIS I.O.

Tot een van de varianten die halverwege de jaren zeventig door de faculteit sociale wetenschappen werd onderzocht als een mogelijke uitbouw mogelijkheid behoorde naast politicologie ook de sociaal-historische variant. De plannen hieromtrent kwamen echter nooit tot volle wasdom. Dat had groten-deels te maken met de vergevorderde ideeën over de studie maatschappijgeschiedenis waaraan inmiddels al jaren was gesleuteld.¹⁴ In 1972 kwam een eerste werkgroep bijeen om de ideeën over de studie op papier te zetten. Hiertoe behoorden prof. mr. H. van den Brink, prof. dr. P.W. Klein, dr. D.J. Roorda en drs. J. van Herwaarden. Later werd Roorda vervangen door dr. W.P. Blockmans en voegden zich nog enkele historici en sociale wetenschappers toe.

Wim Blockmans

Net zoals Van Doorn dat in zijn formule voor sociologie voor ogen stond, was de werkgroep van mening dat de geschiedwetenschap tot maatschappelijke factor moest worden gemaakt, die vanuit historisch perspectief een wezenlijke bijdrage kon leveren aan het inzichtelijk maken van de contemporaine samenleving. Niet de eenmalige historische gebeurtenis moest het centrale vraagstuk zijn waarop historici zich dienden te richten, maar maatschappelijke structuren en processen. De werkgroep beschouwde geschiedenis dus als een maatschappijwetenschap en nam daarmee bewust afstand van de literair-historische aanpak die geschiedwetenschap juist 'meer in de sector der kunsten brengt' en bij de bestaande geschiedenisopleidingen wijdverbreid was.¹⁵ Het concept spitste zich toe op enkele concrete richtlijnen. Ten eerste streefde maatschappijge-

schiedenis naar een integratie van geschiedenis en de maatschappijwetenschappen economie, sociologie en rechten, al werd laatstgenoemde wetenschap later alsnog uit het curriculum geschrapt. Alleen met kennis van aspecten van de sociale wetenschappen was de historicus in staat om maatschappelijke problemen in het verleden in kaart te brengen. Ten tweede werd het verleden bestudeerd volgens de indeling in samenlevingstypen, te weten de pre-agrarische, agrarische, agrarisch-verstedelijkte typen, die tezamen onder pre-industriële samenlevingen werden gevoegd, en de industriële en agrarisch-metropolitane (later niet-westerse) samenlevingstypen. De eerste werkgroep was nog uitgegaan van de gangbare indeling in de tijdvakken oude, middel-eeuwse, nieuwe en nieuwste geschiedenis. Maar na het protest dat dit alleen voor de geschiedenis van Europa van toepassing was, werd deze indeling vervangen door de samenlevingsvormen. Ten derde was de denktank ervan overtuigd dat historici in meer sectoren inzetbaar waren dan de wetenschap of het onderwijs. Juist de maatschappijhistorische benadering zou afgestudeerden in staat stellen inzicht te verschaffen in huidige maatschappelijke problemen, bijvoorbeeld in bestuursfuncties of adviserende functies in nationale en internationale organisaties. Daarbij zou de kennis van de diverse sociale wetenschappen de samenwerking met economen, juristen en sociologen bevorderen en zouden afgestudeerden ook in het bedrijfsleven, de media en communicatiebranche aan de slag kunnen. In de doctoraalfase van de studie moest dan ook ruimte worden gecreëerd voor de afstudeervarianten op het gebied van communicatie en voorlichting en beleid en bestuur. Overigens werd ook de specialisatie in kennisoverdracht niet uit het oog verloren en werden plannen gesmeed voor een postdoctorale lerarenopleiding. Het concept maatschappijgeschiedenis vertoonde

duidelijke overeenkomsten met de Rotterdamse formule die Van Doorn voor de sociale wetenschappen had uiteengezet. Zo bezien is het niet vreemd dat de studie uiteindelijk ook werd ondergebracht bij de sociale faculteit, die in 1978 werd gesplitst in twee subfaculteiten: de subfaculteit sociaal-culturele wetenschappen (sscw), waaronder dus sociologie en politicologie vielen, en de subfaculteit maatschappijgeschiedenis i.o. (in oprichting). De subfaculteiten hadden beide de ruimst mogelijke wettelijke bevoegdheden, dat wil zeggen dat zij beschikten over aparte bestuurs-, beheers- en begrotingseenheden. In september 1978 ging maatschappijgeschiedenis van start met 33 studenten. Het aantal eerstejaars groeide sterk. Zo schreven het tweede jaar 80 eerstejaars in, in 1980 gevolgd door 149. De eerste jaren bestond de subfaculteit uit drie vakgroepen: de vakgroep theorie, methoden en technieken, de vakgroep voor maatschappijgeschiedenis van pre-industriële samenlevingen en de vakgroep voor maatschappijgeschiedenis van industriële samenlevingen.¹⁶ Tien jaar lang bleef de subfaculteit maatschappijgeschiedenis formeel onderdeel van de sociale faculteit. Al die tijd bleef het formeel ook een faculteit in oprichting, ook al dreigde het in 1986 nog even een faculteit in opheffing te worden als gevolg van de bezuinigingsoperatie Selectieve Krimp en Groei. Maatschappijgeschiedenis overleefde, maar pas in 1987 was de experimentele fase van de studierichting officieel voorbij toen de faculteit der historische en kunstwetenschappen werd opgericht.

NOTEN

- 1 'Van Maarseveen bezorgd over sociologie', in: *Quod Novum* 12 oktober 1973.
- 2 Zie: 'Academicus moet voor leraar leren', in *Quod Novum* nr. 3 1975.
- 3 'Avondopleiding sociologie geboren uit nooddruff', in: *Quod Novum* nr. 13 1974.
- 4 Zie: Drs. C. Luscure, 'Onderwijs aan de sociale faculteit', in: *Jaarboek Erasmus Universiteit Rotterdam* 1 februari 1973 – 1 september 1975, p. 80-88.
- 5 Zie: M. Davids en J. van Herwaarden, *Erasmus Universiteit Rotterdam 1973-1993* (Rotterdam 1993), p. 116-124.
- 6 Zie: 'Sociale faculteit wenst uitbouw', in: *Quod Novum* 4 juni 1976.
- 7 *Ibidem*.
- 8 'Bram Peper over de opleiding van sociologen', in: *Quod Novum* 8 juni 1977.
- 9 'Bram Peper roept op tot bundeling van krachten', in: *Quod Novum* 22 september 1976.
- 10 'Problemen van sociologen hopen zich op', in: *Quod Novum* 26 januari 1977.
- 11 Zie: Davids en Van Herwaarden, *Erasmus Universiteit Rotterdam 1973-1993*, p. 116-124.
- 12 'Extra leerstoel politicologie', in: *Quod Novum* 27 april 1977.
- 13 'Prof. Uriel Rosenthal over vijf jaar opbouw: Van politicologie tot bestuurskunde', in: *Quod Novum* 29 november 1983.
- 14 Zie voor een compact overzicht van de ontstaansgeschiedenis van maatschappijgeschiedenis: J. van Herwaarden, 'De academische jaren 1976-1978', in: *Jaarboek Erasmus Universiteit Rotterdam* 15 september 1976 – 14 september 1978, 77-79 en Davids en Van Herwaarden, *Erasmus Universiteit Rotterdam 1973-1993*, p. 101-115.
- 15 *Ibidem*, p. 103.
- 16 J. van Herwaarden, 'Het wel en wee van een nieuwe subfaculteit', in: *Jaarboek Erasmus Universiteit Rotterdam* 15 september 1978 – 1 september 1980, p. 46-49.

Martijn Sanders

Martijn Sanders behoorde tot de eerste lichte sociologiestudenten die in 1968 de bul in ontvangst mocht nemen. Nu is hij directeur van het Concertgebouw in Amsterdam en voorzitter van de Avro. 'Voor mij is er een hele duidelijke lijn die begonnen is in Rotterdam en die zich voortgezet heeft tot vandaag de dag.'

MARTIJN SANDERS

Het was eigenlijk helemaal niet de bedoeling dat Martijn Sanders in Rotterdam ging studeren. 'Mijn vader was oprichtingsdecaan aan de juridische faculteit die net als de sociale faculteit in 1963 van start is gegaan. Om die reden wilde ik in ieder geval niet in Rotterdam studeren en in ieder geval geen rechten.' Hij koos voor sociologie in Leiden: 'Een volstrekt willekeurige keuze, ik wist totaal niet wat het inhield. Maar tot mijn stomme verbazing konden ze me dat in Leiden ook niet uitleggen. Het eerste semester kreeg ik nog helemaal geen sociologie, alleen maar vakken als psychologie en statistiek. Pas na de kerstvakantie kregen we het eerste inleidende college sociologie. Daarin stelde de hoogleraar – ik weet werkelijk niet meer wie het was – de retorische vraag: 'wat is sociologie?' We keken hem vol verwachting aan, maar toen zei hij: 'ik weet het ook niet'. Daar ben ik toen ontzettend op afgeknaapt.' Zijn vader zorgde vervolgens voor een gesprek met Jacques van Doorn, die hem direct overtuigde van

het nut van het vakgebied en hem verwees naar zijn boek *Moderne Sociologie*. Sanders besloot in februari 1964 alsnog naar Rotterdam over te schakelen. 'Het was een wereld van verschil met Leiden. Het uitgangspunt in Rotterdam was dat kennis functioneel moest zijn. De studie was gericht op de praktijk. Dat sprak mij enorm aan. Ik was ook geen wetenschapper pur sang maar wilde later het kunstbedrijf in.' Die fascinatie voor kunst en cultuur had hij van huis uit meegekregen. Zijn ouders verzamelden kunst. Zelf hield hij in zijn studiejaren vooral van jazz en film. Sanders bezocht toen al zo veel mogelijk het Concertgebouw en in zijn eerste jaar richtte hij de Rotterdamse Studenten Filmliga op. 'Zeven keer per jaar huurde ik Kriterion af. De voorstellingen begonnen op dinsdagnacht om kwart over twaalf. De gehele cyclus kostte zes gulden. Ik vertoonde vaak serieuze films als *Pantserkruiser Potemkin* van Eisenstein. Dat deed ik puur op eigen initiatief, ik was eigenlijk een soort impresario.'

Sanders was verder nog actief als voorzitter van de muziek- en toneelvereniging en als bestuurslid van de debatingvereniging. Bovendien werd hij lid van het Rotterdams Studentencorps. ‘Daar stond ik bekend als de linkse Sanders. Mijn vader was belijvend lid van de PvdA en ik dus ook. Nog steeds eigenlijk wel. Toch schopte ik het in mijn vierde jaar tot in de senaat. Bij het corps zaten toen ook een aantal andere sociologiestudenten, waaronder Pieter Zevenbergen, later burgemeester van Bergen op Zoom en nu lid van de Algemene Rekenkamer. We woonden in hetzelfde studentenhuus en waren hele goede vrienden.’

‘IN DE EERSTE JAREN WAREN DE HOOGLERAREN NET ZO ZENUWACHTIG VOOR DE EXAMENS ALS WIJ’

Met Zevenbergen richtte hij ook het sociologisch dispuut op, een goede manier om contact te onderhouden met de hoogleraren. ‘Er heerste in die beginjaren een collegiale sfeer tussen hoogleraren en studenten. Zij waren ook nieuw en vaak net zo zenuwachtig voor de examens of colleges als wij. Ook kwam hun kennis mij van pas voor mijn activiteiten bij het corps. Zo heeft professor Wentholt mij nog geholpen met het opzetten van de groentijd volgens de nieuwste sociaal-psychologische theorieën.’ Sanders bewaart met name goede herinneringen aan Jan Buiten. Hij verzorgde de bedrijfskundige afstudeerichting en in zijn vierde jaar liep Sanders werkcollege bij hem. ‘Ik was toen ongelooflijk druk met al mijn activiteiten buiten de studie en nam vaak doodmoe plaats in de collegebanken. Buiten raadde mij toen aan dat jaar te laten schieten en er gewoon van te genieten. Toen heb ik alle colleges laten lopen behalve dat van hem. Hij hielp mij ook aan een stage bij Thomsen’s Havenbedrijf, waar ik toen nog een heel interessant onderzoek heb gedaan naar een

nieuw medezeggenschapssysteem dat daar werd ingevoerd.’ In zijn laatste jaar haalde hij alle vakken in, waardoor hij alsnog in vijf jaar afstudeerde.

Tijdens zijn studie was Sanders’ interesse in marketing sterk gegroeid. In zijn derde jaar had hij een zomer lang stage gelopen bij Van den Bergh en Jurgens, op de afdeling marktonderzoek. Ook volgde hij het keuzevak marketing aan de economische faculteit, maar dat maakte hij niet af vanwege de kwantitatieve opzet. ‘Dat ging mijn alfabet echt te boven.’ Volgens Sanders werd het verband tussen marketing en sociologie in die tijd nog nauwelijks

gelegd. Vandaar dat hij in 1968 uitweek naar Amerika om er aan de universiteit van Michigan een vervolgopleiding te doen. ‘Ik wilde heel graag in Amerika studeren. Ik was gefascineerd door het land en zeker op het terrein van de marketing. Dus ik ben met enige moeite en geluk aangenomen in Ann Arbor, Michigan, een topuniversiteit. Het was een zeer stimulerende omgeving. Niet in de laatste plaats vanwege de arbeidsethiek die daar heerste. In Nederland was ik tevreden met een zes. In Michigan was de concurrentie vele malen groter en moest je knokken voor erkenning. Het was een mba-opleiding, maar dan in een pressurecooker. In dat opzicht was Amerika een prima aanvulling op mijn Rotterdamse jaren.’

Inmiddels was zijn bedrijfssociologische belangstelling steeds meer vervlecht geraakt met zijn liefde voor kunst en het kunstbedrijf. Alles wat hij in Rotterdam en Michigan had geleerd koppelde hij aan zijn ambitie om in de kunstsector te slagen. Na

zijn studie is hij eerst aan de slag gegaan bij het bioscoopbedrijf Jogchem’s Theaters in Bunschoten. Nu werkt hij alweer ruim twintig jaar bij het Concertgebouw.

In november 2002 ontving Sanders het eredoctoraat aan de Universiteit Nyenrode voor zijn verdiensten voor het management in de opvoeringkunsten en met name de publiekprivate samenwerking die hij in het Concertgebouw heeft weten te realiseren.

Bram Peper

Voordat hij in 1982 burgemeester van Rotterdam werd werkte Bram Peper zestien jaar aan de sociale faculteit. Over hoe hij balanceerde op het breukvlak van wetenschap en openbaar bestuur en waarom hij er altijd naar streefde beide werelden te verenigen.

BRAM PEPER

In 1965 studeerde Bram Peper af aan de universiteit van Amsterdam. Zijn scriptie over de bevolkingsgroei op Java in de negentiende eeuw had de aandacht getrokken van Jan Breman, specialist op het gebied van niet-westerse sociologie. Breman, op dat moment druk bezig om de nog jonge sociale faculteit in Rotterdam te helpen uitbouwen, vroeg Peper om wetenschappelijk medewerker te worden. Dat verzoek kwam als geroepen. Peper had namelijk geen zin om in militaire dienst te gaan. 'Ik had geen principiële bezwaren, maar ik was 25 jaar en twee jaar militaire dienst vond ik verloren tijd. Als in die tijd een hoogleraar een brief schreef met de mededeling dat je onmisbaar was voor het wetenschappelijk onderwijs, hoefde je niet op te komen. De enige consequentie was wel dat ik vijf jaar de wetenschap moest dienen, maar dat vond ik geen enkel bezwaar.' Integendeel, Peper kreeg de gelegenheid te promoveren bij Jacques van Doorn, iemand die hij tijdens zijn studie altijd al zeer bewonderd had. 'De aanwezigheid van Van Doorn was voor mij doorslaggevend in mijn beslissing om naar Rotterdam te komen. Hij was voor mij de keizer der vijftigers. Een absolute kei, dat vind ik nog steeds.'

Peper kreeg een kamertje op het Sociologisch Instituut aan de St. Jobsweg. Dag in dag uit zwoegde hij

er op zijn promotieonderzoek naar de institutionalisering van het naoorlogse opbouwwerk. Het instituut stond onder leiding van Henk Becker. 'Een man met een bureaucratische inslag. Hij koesterde de opvatting dat ik met mijn promotieonderzoek in een productieproces zat en dus af en toe iets moest opleveren. Zo werkte dat niet bij mij. Ik dacht ik ben toch geen kantoorbediende. Ik zat daar maar, voortdurend naar buiten te kijken, naar die haven.' De eerste twee jaar verlieten dan ook moeizaam. Dat veranderde toen Peper in 1968 de directe assistent van Van Doorn werd. De samenwerking beviel goed, al was het soms ook vermoeiend. 'Van Doorn was niet zo snel onder de indruk en had vrijwel overal aanmerkingen op. In veruit de meeste gevallen had hij gelijk. Dat was soms wel wat ontmoedigend. Toen hij zag dat ik het moeilijk had met mijn dissertatie kreeg ik toestemming om een tijdje thuis te werken. Dat was een verademing. In een paar maanden tijd produceerde ik 250 bladzijden. Ineens lag het werk op tafel, al duurde het nog wel tot mei 1972 voordat ik daadwerkelijk promoveerde.'

In 1971 werd Peper lector in de beleidssociologie en in 1975 hoogleraar economische sociologie en sociaal-economisch beleid. Hij was een groot voorstander van de Rotterdamse formule. 'Ik geloofde heilig

in de formule. Dat was onze *raison d'être*. De maatschappij is een laboratorium en als je daar geen relatie mee onderhoudt, hoe weet je dan hoe de samenleving in elkaar zit, hoe organisaties werken, wat beleid is? In de jaren zeventig werd je voor conservatief versleten als je op het terrein van het beleid begaf. Dan hield je je bezig met het functioneren van de gevestigde macht. Complete waanzin natuurlijk. De kwaliteit van je werk is niet gelegen in de vraag voor wie of waar je werkt, maar in het wetenschappelijke product. In de wetenschap is alles controleerbaar.'

Peper stak veel tijd in de voorbereiding van colleges en de kwaliteit van scripties. Onder studenten stond hij bekend als een afstandelijke maar ook als toegankelijke hoogleraar. 'Mijn missie was om studen-

'GOED BELEID KAN NIET ZONDER REFLECTIE'

ten het zelfvertrouwen te geven om zich na hun studie te kunnen handhaven in de maatschappij. Daarvoor moesten ze wel de diepte in. Wetenschap is niet oppervlakkig maar een serieuze affaire, wetenschap is pijn lijden. Net de Tour de France: als je het écht wil weten, dan moet je de Alpe d'Huez beklimmen. Ik deed mijn best een streng doch rechtvaardige leermeester te zijn. Ik hoefde niet de vriendelijke jongen uit te hangen. Studenten moesten er bij mij hard voor werken, maar als ik voldoende passie zag voor het onderzoek, dan was ik beschikbaar en toegankelijk.'

Peper combineerde intussen zijn wetenschappelijk werk steeds meer met functies buiten de universiteit. In '74 werd hij beleidsadviseur van de minister en staatssecretaris van CRM en in '75 tweede vice-voorzitter van de Partij van de Arbeid. Op de faculteit werd dat niet altijd even positief gewaardeerd. 'Ik bracht veel kennis in vanuit de praktijk. Dat leverde

vaak levendige en informele colleges op. Maar onder collega's was de ontvankelijkheid voor wat ik in de praktijk deed niet erg groot. Dat heeft er wel toe bijgedragen dat ik mij begon af te vragen, wat moet ik hier eigenlijk nog?' Die vraag werd vervolgens gevoed door de hevige stammenstrijd die de faculteit eind jaren zeventig in de greep hield als gevolg van eindeloze discussies over de vraag in hoeverre de Rotterdamse formule wel of niet moest worden nageleefd. Peper hield, mede namens Van Doorn en Buiten, een hartstochtelijk pleidooi voor een verdere verdieping van de formule, maar moest het uiteindelijk afleggen tegen de collega's die meer zagen in een verbreding van de opleiding en meer keuzemogelijkheden voor studenten. Begin jaren tachtig was Peper het 'muffe wereldje'

van de faculteit zat. Hij trok zich meer en meer terug en bereidde zich voor om een jaar lang in afzondering in Noorwegen een boek te schrijven. Totdat hem gevraagd werd André van der Louw op te volgen als burgemeester van Rotterdam. Peper aarzelde of hij de wetenschap achter zich wilde laten en vroeg bedenktijd. Mede op basis van het advies van prof. dr. H.W. Lambers, oud rector magnificus van de NEH, dat de stad toe was aan een burgemeester met een beschouwende manier van denken, aanvaardde Peper op 16 maart 1982 het ambt. Na zestien jaar lang de wereld van beleid en bestuur theoretisch te hebben benaderd, stelde Peper zich in zijn nieuwe rol als burgemeester ten doel de bestuurlijke praktijk te verwetenschappelijken. 'De wetenschap heeft mij nooit verlaten. Die manier van denken heb ik meegenomen in de overtuiging dat goed beleid niet zonder reflectie kan. Als burgemeester was ik altijd bezig vragen te stellen: hoe de zit stad in elkaar, waar

willen we in de toekomst met de stad naar toe, wat is het concept van het nieuwe Rotterdam?'

Peper probeerde zijn directe medewerkers ook op dit denkspoor te zetten. Soms voelde hij zich als een Amsterdammer tussen de Rotterdammers. 'Ik vond dat snelle gedoe in Rotterdam wel mooi, maar als je te snel een beslissing neemt over iets dat ingewikkeld is krijg je er later spijt van. Er zijn best zaken te combineren met Rotterdamse snelheid, maar er zijn nu eenmaal vraagstukken die net wat meer nadenken vereisen. Daarom wilde ik ruimte creëren om uitgebreid met elkaar te kunnen spreken over belangrijke, speciale onderwerpen. Gelukkig had ik goede wethouders om me heen bij wie dit aansloeg, zoals Joop Linthorst, Pim Vermeulen, Roel den Dunnen.'

In augustus 1998 verruilde Peper het Rotterdamse gemeentehuis voor het Haagse Binnenhof en werd hij minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. In de ministerraad ('een eilandenrijk') was er nauwelijks ruimte voor bespiegeling. 'De maatschappij heeft juist behoefte aan mensen met diepgang. Dat brengt ook ontspanning aan in het bestuur. Kijk maar naar het levensverhaal van bijvoorbeeld Wim Duisenberg, Jelle Zijlstra, Johan Witteveen. Intelligente, verstandige mannen met een wetenschappelijke reputatie. Zij hebben iets extra's. Een regering die bestaat uit mensen die van begin af aan in de bossen van de politiek hebben gehangen doet het land te kort.' Ook in de Kamer vierde volgens Peper te veel de oppervlakkigheid hoogtij. 'Het Binnenhof is een bedrijf in zichzelf geworden. Kamerleden hebben de afgelopen jaren niet in de gaten gehad hoezeer zij vervreemdden van de maatschappij. Dat heeft nog maar eens aangetoond hoe belangrijk het is de samenleving te blijven te doorschouwen.'

DE JAREN VAN KRIMP EN GROEI

In de jaren zestig en zeventig had de ontplooiing van de faculteit zich intern afgespeeld. De discussies waren gericht op de uitbouw, herziening en verfijning van de opleiding en de Rotterdamse formule die daaraan ten grondslag lag. In de jaren tachtig werd de faculteit geconfronteerd met ontwikkelingen die zich van buiten af aan de universitaire gemeenschap opdrongen. Zo werd in 1982 eerst de Wet Tweefasenstructuur doorgevoerd die van grote invloed was op de inrichting en opbouw van de bestaande studierichtingen. In de jaren 1983 en 1986 volgden respectievelijk de bezuinigingsrondes Taakverdeling en Concentratie Wetenschappelijk onderwijs (TVC) en Selectieve Krimp en Groei (SKG). De bezuinigingen hadden ingrijpende gevolgen voor het hoger onderwijs in het algemeen en de faculteit sociale wetenschappen in het bijzonder.

Bezetting van de faculteit, 1978

IN TWEE FASEN

In 1981 werd de Wet Tweefasenstructuur aanvaard. De wet maakte een onderscheid tussen een eerste en tweede fase. De eerste fase leidde tot het doctoraal-diploma. De propedeuse duurde voortaan één jaar en werd gevolgd door drie doctoraaljaren. Het kandidaatsexamen kwam te vervallen. De nieuwe propedeuse moest bovendien oriënterend en selectief zijn en dus een aantal richtingbepalende vakken bevatten. In de tweede fase was ruimte voor een postdoctorale opleiding. De invoering van de wet was een ingrijpende gebeurtenis, vooral omdat hiermee de cursusduur (de eerste fase) van alle universitaire opleidingen werd verkort tot vier jaar.¹

Het plan om de studieduur tot vier jaar te verkorten was al jaren bekend en daarmee onderwerp van intensieve discussies en protesten geweest. Ook aan de faculteit sociale wetenschappen, waar niet alleen docenten met elkaar in de clinch raakten maar ook studenten zich weer eens ouderwets roerden. Op 28 november 1978 gingen zij over tot een bezetting van de faculteit op de veertiende verdieping van de hoogbouw op Woudestein.² De studenten vonden dat docenten zich te veel lieten leiden door het idee dat

studieduurverkorting onvermijdelijk was. Zij eisten dan ook dat de faculteitsraad zo spoedig mogelijk bijeen moest komen om een uitspraak te doen voor een cursusduur van vijf jaar en een beperking van de jaarlijkse studiebelasting tot 1600 uur in plaats van 1700 uur.

De toenmalige decaan prof. dr. J.A.A. van Doorn reageerde verbaasd op de actie. De raad had zich immers nog nooit eerder uitgesproken vóór een vierjarige opleiding. Hij keurde de bezetting af maar trad vervolgens toch als bemiddelaar op. Na twee dagen bezetting riep hij de wetenschappelijke medewerkers bijeen. Hij stelde voor om op woensdag 6 december een raadsvergadering in te lassen waarop in elk geval de eisen van de studenten op de agenda zouden staan. Vervolgens spraken de wetenschappers af dat zij bereid waren zich tijdens deze vergadering zo op te stellen dat de volgende besluiten haalbaar zouden zijn: 1. de faculteit laat de minister van Onderwijs en Wetenschappen nogmaals weten onverkort vast te willen houden aan de vijfjarige studieduur; 2. zo lang de studieduur vijf jaar bedraagt zal de faculteit vasthouden aan een jaarlijkse

belasting van 1600 uur. Van Doorn liet de studenten weten dat de bezette verdieping dan wel uiterlijk op vrijdagmorgen 1 december ontruimd moest zijn. De studenten bleken het niet genoeg te vinden en stelden vervolgens nog een eis, namelijk dat de faculteit de minister een brief zou schrijven met de mededeling dat de faculteit in actie zou komen als de Tweede Kamer akkoord zou gaan met de vierjarige studieduur. Toen Van Doorn liet weten niet te verwachten hiervoor een raadsmeerderheid te kunnen mobiliseren, besloten de studenten hun acties voort te zetten. Uiteindelijk werd na negen dagen bezetting (de langste in de geschiedenis van de Erasmus Universiteit) de faculteit op 6 december vrijwillig ontruimd. De strijd was daarmee nog niet gedaan, al zette deze zich vanaf dat moment weer voort binnen de geëigende bestuurskanalen. In de periode 1978-1980 bereikte de overlegcultuur aan de faculteit een nieuw hoogtepunt. In deze jaren vergaderde het faculteitsbestuur maar liefst 72 keer, de faculteitsraad 24 keer, de diverse vakgroepen elk gemiddeld 20 keer en de onderwijscommissie kwam bijna wekelijks bijeen.³ Het wetenschappelijk personeel voelde het moment van een vierjarige opleiding steeds dichterbij komen, maar had grote moeite hiervoor een vastomlijnd studieprogramma te ontwerpen. Opnieuw stond de vraag centraal in hoeverre de opleiding sociologie diende vast te houden aan de Rotterdamse formule. Steeds opnieuw vroeg men zich af of de gerichtheid op beleid niet te eenzijdig was en te veel een keurslijf zou worden.

Toen in 1982 de vierjarige opleiding van start ging waren de sporen van deze jarenlange discussies in het programma terug te vinden. De uitkomst was een compromis waarin nog altijd de nadruk lag op beleid maar ook ruimte was voor nieuwe richtingen. De eerste twee jaar moest de student basiskennis opdoen, zowel theoretisch als empirisch, om zich in

de laatste twee jaar te specialiseren. Het programma was opgebouwd volgens een kolommenstructuur. Na het eerste jaar, dat in het teken kwam te staan van de integratie van een aantal basisvakken, kon de student kiezen voor een 'kolom sociologie', een 'kolom onderzoek' of een 'kolom beleid'. De verwachting was dat de kolom beleid veruit de meeste studenten zou trekken.⁴ Overigens kregen politicologie en sociologie allebei een eigen propedeuseprogramma en werd er gestart met twee postdoctorale opleidingen, één tot beleidskundige en één tot onderzoeker.⁵

TAAKVERDELING EN CONCENTRATIE

Na de Wet Tweefasenstructuur volgden in 1983 wederom maatregelen die van grote invloed waren op de ontwikkeling van de faculteit sociale wetenschappen. Dat jaar presenteerde de door de minister van Onderwijs ingestelde Taakverdelingscommissie het eindrapport in het kader van de aanstaande bezuinigingsoperatie Taakverdeling en Concentratie. De minister stelde zich ten doel in 1987 een bedrag van 258 miljoen te korten op het wetenschappelijk onderwijs. Naast een herziening van de taakverdeling binnen de onderwijsinstellingen moest 75 procent van de bezuinigingen komen uit de taakverdeling tussen instellingen. Daarbij moest worden gekeken naar de kwaliteit van het onderwijs en het onderzoek, de grootte en de kosten van de studierichtingen, de belangstelling van studenten in relatie tot de benodigde capaciteit, de verhouding tussen het aantal afgestudeerden en de maatschappelijke behoefte daaraan. Daarbij vond de minister dat de universiteiten en hogescholen binnen de randstad harder moesten worden aangepakt dan kleine instellingen in de regio.⁶

De beleidsvoornemens van de TVC-operatie bevatten een aantal belangrijke punten voor de diverse faculteiten sociale wetenschappen in Nederland. Zij

moesten tezamen 1,3 miljoen aan besparingen opleveren, onder meer door middel van concentratie, samenwerking of fusie. In dit kader zegden de faculteiten toe te streven naar een interne afslanking van de opleidingen sociologie en politicologie, onder meer door duidelijke zwaartepunten in het onderzoek aan te brengen, het aantal subfaculteiten en vakgroepen te verminderen, een gemeenschappelijke propedeuse en een beperking van het vakkenaanbod door te voeren. De faculteiten van Leiden en Rotterdam namen zich voor de afstudeerspecialisaties beter op elkaar af te stemmen en regionale samenwerkingsverbanden te ondersteunen.

De bezuinigingen troffen dus ook de sociale faculteit in Rotterdam. Dat betekende een moeilijke start voor de nieuwe decaan, prof. dr. A.B. Ringeling, die per september 1983 Blockmans opvolgde. Toch had hij wel begrip voor de maatregelen van de minister. 'Het leek alsof de TVC-operatie, en dat gold ook voor de latere SKG-operatie, uit de lucht kwam vallen. In zekere zin was dat ook wel zo, maar er vond een veel sluipender proces plaats. Al jaren werd er beetje bij beetje gekort op het wetenschappelijk onderwijs. Roel in 't Veld, directeur-generaal bij het ministerie van Onderwijs en feitelijk de bedenker van de maatregelen, wilde met concrete voorstellen juist voorkomen dat het geleidelijk dichtdraaien van de kraan maar door bleef gaan. De TVC-operatie was een poging om de bezuinigingen nu eens stelselmatig aan te pakken om daarmee de stabiliteit in het hoger onderwijs te vergroten. Ik vond het een buitengewoon geweldig idee, maar ik begreep ook wel dat dit zo niet werd waargenomen door de mensen op de werkvloer.'⁷

IN SAMENWERKING MET LEIDEN

De ministeriële beleidsvoornemens die in mei 1983 werden gepresenteerd in het kader van de TVC-ope-

ratie bevatten de wens om de nationale opleidingscapaciteit bestuurskunde te vergroten. De universiteiten van Rotterdam, Leiden en Delft werd verzocht plannen uit te werken voor een gezamenlijke opleiding bestuurskunde. Dit verzoek kwam niet onverwacht, maar was het resultaat van eerdere inspanningen die deze universiteiten hadden geleverd om in een of andere vorm een studie bestuurskunde te starten. Deze initiatieven waren telkens gestrand om verschillende redenen. Aan de sociale faculteit in Rotterdam was halverwege de jaren zeventig de bestuurskundige variant een van de potentiële uitbouw mogelijkheden. Er werd echter getwijfeld of er aan de universiteit wel ruimte moest worden gecreëerd voor 'kundes' die te praktisch (te weinig academisch) zouden zijn en te veel op een beroepsopleiding zouden lijken. Mede daarom werd voor politicologie gekozen.

In diezelfde periode werd aan de Rijksuniversiteit Leiden ook hard gewerkt aan een nieuwe afdeling bestuurskunde. Eerst werd daar in 1971 aan de faculteit der rechtsgeleerdheid een leerstoel bestuurskunde ingesteld. Met de faculteit sociale wetenschappen kwamen juristen vervolgens op het idee om in onderlinge samenwerking een opleiding 'management publieke sector' (MPS) te beginnen: een breed oriënterende, multidisciplinaire en wetenschappelijke beroepsopleiding. Dit werd echter niet direct met enthousiasme ontvangen door de Rijksuniversiteit, waarna een nieuwe poging werd ondernomen in samenwerking met de interfaculteit Bedrijfskunde in Delft, maar ook dat leidde niet tot de gewenste opleiding.

In 1983 kreeg bestuurskunde nieuwe kansen als gevolg van de TVC-operatie. De Colleges van Bestuur van de universiteiten van Rotterdam, Leiden en Delft stelden voor om per 1 september 1984 een nieuwe opleiding bestuurskunde van start te laten gaan.

Vervolgens werd de interuniversitaire voorbereidingscommissie bestuurskunde opgericht, waarin de drie universiteiten vertegenwoordigd waren in de personen: prof. dr. A. van Braam (inmiddels hoogleraar bestuurskunde in Leiden), prof. dr. U. Rosenthal (hoogleraar politicologie en bestuurskunde in Rotterdam) en prof. mr. J. Wessel (hoogleraar bestuurskunde in Delft). Aanvankelijk stonden de eerder in Leiden gemaakte concrete plannen over de opleiding MPS een soepel overleg nog in de weg. Daarbij hadden de juridisch en sociologisch ingestelde Leidenaars geheel andere ideeën over de inrichting van een opleiding bestuurskunde dan de politicologisch ingestelde Rotterdammers. Desondanks werd in 1983 een rapport gemaakt over een toekomstige samenwerking.

De voorbereidingscommissie voorzag een grote behoefte aan een bestuurskundige opleiding in zuidwest Nederland. Studenten kozen steeds vaker voor keuzevakken op dit gebied en ook aan de Technische Hogeschool Twente groeide de belangstelling voor bestuurskunde sterk. Bovendien was er in het openbaar bestuur zelf steeds meer behoefte aan functionarissen van middelbaar en hoger niveau. De inschatting was dat er per jaar behoefte zou zijn aan 150 tot 200 bestuurskundigen. De nieuwe opleiding zou hiervan ongeveer de helft kunnen aanleveren.

In tegenstelling tot de Technische Hogeschool Twente vatte de commissie bestuurskunde op als een zelfstandig wetenschappelijk vakgebied en moest de nieuwe opleiding een alomvattende benadering van het openbaar bestuur bieden. In het studieprogramma zou bestuurskunde het centrale hoofdvak zijn en worden aangevuld met vijf specialisaties: de economische en politicologische aan de Erasmus Universiteit, de juridische en sociologische aan de Rijksuniversiteit Leiden en de technische aan de Technische Hogeschool Delft.

Al voor de presentatie van het eindrapport gaf het College van Bestuur van de TH Delft aan moeite te hebben met de hoeveelheid specialisaties. Daarbij achtte de TH Delft het onmogelijk om een technische variant aan te bieden zonder dat studenten daarvoor kennis hadden genomen van een aantal technische basisvakken. Mede daarom had de hogeschool grote bezwaren tegen de ministeriële voorwaarde om de opleiding onder te brengen bij vakgroepen binnen de sociale faculteiten van Leiden en Rotterdam. Delft stond een constructie voor ogen waarbij Rotterdam de opleiding zou verzorgen en Leiden en Delft verantwoordelijk waren voor de varianten. Dit voorstel werd afgewezen, waarna de Technische Hogeschool zich uiteindelijk terugtrok.⁸

DE START VAN BESTUURSKUNDE

In juni 1984 werd een officiële samenwerkingsovereenkomst tussen de Erasmus Universiteit en de Rijksuniversiteit Leiden getekend, waarin zij zich committeerden aan het verzorgen van een gemeenschappelijke studierichting bestuurskunde. De propedeuse kon zowel in Leiden als in Rotterdam worden gevolgd. Het eerste jaar was gemeenschappelijk, waarbij in Rotterdam studenten na het eerste semester nog konden kiezen of zij doorgingen met bestuurskunde of met sociologie of politicologie. Na het behalen van de propedeuse en/of het basisdoctoraal kon de opleiding bestuurskunde worden voortgezet aan de andere instelling. Beide universiteiten hadden - volgens plan - een eigen specialisatie: een sociologische en een juridische variant in Leiden en een politicologische en economische variant in Rotterdam. Deze verdeling lag voor de hand. In Leiden hadden de juridische en sociale faculteiten al ruime ervaring met deze varianten. De Erasmus Universiteit op zijn beurt beschikte over de grootste economische faculteit in Nederland en een studie

Uriel Rosenthal

politicologie waarvan de opzet nauw aansloot bij die van bestuurskunde.⁹

Bestuurskunde bleek een zeer populaire studie. In september 1984 ging de opleiding van start met 51 eerstejaarsstudenten. Het tweede jaar meldden zich al 91 eerstejaars, waarmee bestuurskunde de opleidingen sociologie en politicologie met respectievelijk 81 en 54 eerstejaars in één klap voorbijstreefde. De komst van bestuurskunde betekende voor de andere twee studierichtingen binnen de faculteit sociale wetenschappen ook een moment van heroriëntatie, vooral voor politicologie die zich tot dan toe sterk op het terrein van bestuur en beleid had geprofileerd. Aanvankelijk was de staf bestuurskunde onderdeel van de voluit geheten vakgroep bestuurs- en politieke sociologie/politicologie (BSPS), die ook verantwoordelijk was voor de opleiding politicologie. Dit gaf de nodige spanningen waarna per september 1984 de twee richtingen werden verdeeld

over twee vakgroepen Politicologie en Bestuurskunde, onder leiding van respectievelijk Van Schendelen en Rosenthal.

In 1985 werd het doctoraal-I programma voor bestuurskunde vastgesteld. Dat leidde tot wijzigingen in het doctoraalprogramma van politicologie dat steeds meer overlap vertoonde met dat van bestuurskunde, wat de efficiency van beide opleidingen ten goede kwam. Daarbij besloot de subfaculteitsraad dat jaar tot invoering van de politicologische doctoraalspecialisatie Politiek en Bedrijfsleven per 1 september 1987. Volgens de vakgroep betrof het een in Nederland unieke variant, geheel gewijd aan de betrekkingen tussen het politieke stelsel en de economische orde, in het bijzonder het bedrijfsleven.¹⁰ Toch bleef het voor de jaren erop een interessante kwestie hoe politicologie zich zou profileren ten opzichte van bestuurskunde. Rosenthal suggereerde nog dat politicologie moest afstappen van de traditionele indeling rond de gebieden politiek gedrag, politieke filosofie en internationale verhoudingen en in plaats daarvan ruimte moest creëren voor een thematische aanpak. Bestuurskunde moest zich richten op kennis en vaardigheden waarmee problemen in het openbaar bestuur benaderd of opgelost kunnen worden.¹¹ Maar de politicologen kregen nauwelijks de gelegenheid na te denken over een herformulering van het curriculum. In 1986 diende zich namelijk een tweede bezuinigingsronde aan: de operatie Selectieve Krimp en Groei, die de studie politicologie twee jaar na de start van bestuurskunde op de tocht zette.

SELECTIEVE KRIMP EN GROEI

Op 23 september 1986 verschenen de concept beleidsvoornemens ten behoeve van de operatie Selectieve Krimp en Groei (SKG) voor de periode 1987-1991, opgesteld door het ministerie van Onder-

Directeur-generaal In 't Veld en minister Deetman

wijs en Wetenschappen. Minister Deetman wilde op nieuw 130 miljoen gulden besparen. Deetman verbrak daarmee zijn belofte, die hij enkele jaren eerder had gedaan in het kader van de TVC-operatie, om een vergelijkbare bezuinigingsronde binnen een decennium niet te herhalen.¹²

In tegenstelling tot de TVC-ronde liet de minister het met de SKG-operatie niet langer aan de instellingen over om met besparingsvoorstellen te komen. In plaats daarvan legde hij het wetenschappelijk onderwijs een gedetailleerd en strak geregisseerd scenario op. Dat gold ook voor de Erasmus Universiteit, waar de sociale faculteit vol in het hart werd getroffen. In het verlengde van de taakverdelingsoperatie stelde de minister voor om sociologie, politicologie en maatschappijgeschiedenis bij andere universiteiten onder te brengen. Sociologie zou zich moeten concentreren aan de Universiteit van Amsterdam en politicologie en maatschappijgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden. Ook de medische faculteit

zou via een gedwongen samenwerking met de Leidse zusterfaculteit ernstig worden gekort. Volgens de minister moesten dus drie van de twaalf studierichtingen aan de Erasmus Universiteit verdwijnen. Dit zou betekenen dat het budget, het studentenaantal en het personeelsbestand van de Erasmus Universiteit met tien procent zou worden teruggedrongen. Dat was drie keer de gemiddelde landelijke aanslag. De universiteit besloot zich met kracht tegen de plannen te verzetten. Op de vergadering van 29 september 1986 sprak de universiteitsraad een 'onbegrijpelijk en onaanvaardbaar' uit. Uiteraard sloegen de SKG-plannen ook op de sociale faculteit in als een bom. De toenmalige faculteitsdirecteur mr. Herman Veenema zag hoe hard de klap aankwam: 'Als verdoofd, zo liepen de mensen hier rond. Het duurde zeker een week voordat die mist wat optrok.'¹³ Aarzelend kwamen de protesten op gang. In eerste instantie werd er hevig gediscussieerd op gangen, bij de koffieautomaten, in liften en zelfs op de wc.

De eerste reacties tekenden zich door onbegrip en woede. Zo had hoogleraar Berting geen enkel begrip voor het idee om sociologie onder te brengen bij de sociale faculteit in Amsterdam: 'De Amsterdamse sociologen doen interessante dingen, maar de sfeer en de vakinhoudelijke benadering is er toch wel heel anders dan in Rotterdam. Hun sociologie heeft een zwakke empirische traditie, ze is veel speculatiever dan de onze. Hoe moet onze sociologie die veel directer verbonden is aan maatschappelijke ontwikkelingen als industrialisering, daaraan worden gekoppeld?'¹⁴

Ook al waren de eerste reacties ronduit afwijzend, veel studenten hadden het gevoel dat de faculteit nog veel feller van leer zou moeten trekken met haar protesten. Zo liet een deeltijdstudente weten zich te ergeren aan de gematigde houding van het faculteitsbestuur: 'Ik mis de vechtlust die het bestuur van de faculteit maatschappijgeschiedenis wel uitstraalt. Geen lauw gepraat over welke richtingen in Amsterdam kunnen worden ondergebracht! We moeten er voor vechten dat sociologie in zijn geheel hier blijft. En ik wil een plan, een strategie horen van het bestuur maar ze vertellen me bijna niks.'¹⁵

Toch zouden er duidelijke tekenen van protest volgen. De sociale faculteit nam zich voor om minister Deetman op andere gedachten te brengen nog vóórdat zijn plannen in november aan de Tweede Kamer zouden worden voorgelegd. Dat gold ook voor de externe deskundigen die de minister om advies had gevraagd: prof. dr. S. Dresden voor letteren, waar maatschappijgeschiedenis onder viel, en prof. dr. D.J. van de Kaa voor de sociale wetenschappen. Op 30 september 1986 werd in samenwerking met de subfaculteit maatschappijgeschiedenis een demonstratie georganiseerd in de Rotterdamse binnenstad. Ruim zeshonderd studenten en medewerkers trokken naar het stadhuisplein, waar zij de symbolische

onthoofding van Erasmus door minister Deetman ten tonele brachten. Ook benaderden de faculteiten rechtstreeks de pers en kamerleden en vroegen zij buitenlandse vakgenoten met succes om adhesiebetuigingen.

DE PROTESTNACHT

In de nacht van 29 op 30 oktober werd in het F/G gebouw een protestnacht gehouden.¹⁶ Van zes uur 's avonds tot zes uur 's morgens werden diverse activiteiten georganiseerd. Eén van de eerste onderdelen was een avondcollege van Jacques van Doorn, waarin hij op geheel eigen wijze inging op de bezuinigingsmaatregelen en de machteloosheid van de Erasmus Universiteit om hiertegen een vuist te maken. Direct bij aanvang zette hij de toon: 'Wetenschappers zijn nette mensen. En vandaar dat ik het vanavond niet zal hebben over directeur-generaal In 't Veld als een vieze tor die doodgetrapt moet worden. Of over minister Deetman als gevulde koek.'¹⁷ Voorts zette hij een aantal oorzaken op een rij waardoor volgens hem de universiteit in een isolement was geraakt, zoals de te grote (financiële) invloed van de overheid, die de onafhankelijkheid van de universiteiten aantastte en de verhoudingen tussen vertegenwoordigers van de overheid en universiteit vertroebelden.

Tot grote teleurstelling van Van Doorn bleek de universiteit niet opgewassen tegen de acties van de daadkrachtige directeur-generaal In 't Veld. De machteloosheid van de universiteit beschouwde Van Doorn als een gevolg van de democratiseringsgolf van de jaren zestig en zeventig toen de macht verspreid raakte over de diverse geledingen (wetenschappelijk en niet-wetenschappelijk personeel, studenten) en de diverse niveaus (vakgroepen, faculteiten, universiteiten). In crisistijden zoals deze had een toporganisatie als de universiteit het vertrouwen

Koen Koch tijdens zijn marathoncollege

Simulatiespel tijdens de protestnacht

moeten kunnen geven aan een machtscentrum, dat in de gelegenheid zou moeten zijn belangrijke knopen zelfstandig door te hakken. Het gebrek aan daadkracht dat de universiteit nu oprak liet zich volgens Van Doorn omschrijven als 'de wraak op de jaren zestig'.

De gevolgen van de democratisering troffen vooral de sociale faculteiten waar zich het meeste rumoer afspeelde. Volgens Van Doorn werd de periode na die jaren zestig gekenmerkt door een overspannen mobilisatie van studenten en wetenschappers terwijl daar eigenlijk geen echte aanleiding voor was. 'Het begon als een grapje, zo'n beetje uit veling. Maar het grapje heeft wel wat lang geduurd. Utopie, verzet, verbeelding protest kwamen in het middelpunt van de belangstelling te staan. Dat heeft een aantal wetenschappen een slechte naam bezorgd. Burgers die aan hun belastingcenten dachten, hebben zich toen vertwijfeld afgevraagd, komt daar nu nooit een einde aan? En dat gebeurt dan nu. We moeten er nu voor boeten.' Overigens prees de voormalige bouwdecaan wel de protestacties nu het er echt om ging en was hij gelukkig met de studenten die en masse waren gemobiliseerd.

Dat was inderdaad het geval. Ruim zeshonderd medewerkers en studenten bezochten de protestnacht. Zij luisterden naar live muziek, waren getuige van een schaaksimultaan of van het door Bart Hofstede georganiseerde hoor- en werkcollege over 'de internationaal vergelijkende geschiedenis van de popmuziek', waarbij in het hoorcollege naar muziek werd geluisterd en in het werkcollege moest worden gedanst. Ook stond een simulatiespel op het programma waarbij studenten werden uitgedaagd te doen alsof ze het bestuur van de faculteit vormden en een strategie moesten uitstippelen waarmee ze de opheffing van de studierichtingen moesten bestrijden.

Het hoogtepunt vormde het twaalf uur durende

marathoncollege van drs. Koen Koch rond het thema: 'De oplossing van het wereldraadsel volgens Koen Koch, inleiding.' Koch, 'klein van stuk maar lang van stof', vertelde over 'de schande dat bij grote problemen gebrekkige oplossingen als afdoende worden beschouwd' en spitste zijn verhaal toe op de wapenwedloop in de wereld, een onoplosbaar probleem. 'Koen haalt het wel', stond op het bord in het afgeladen volle collegezaaltje geschreven. Zo nu en dan nippend aan een glaasje Médoc '83 en aandachtig luisterend naar opmerkingen uit het publiek, hield hij het inderdaad twaalf uur vol. Onder luid applaus sloot hij zijn college om zes uur in de ochtend af.

POLITICOLOGIE PASSÉ

Al dan niet onder druk van alle protesten aan de verschillende universiteiten, verscheen op 13 november 1986 een nieuwe nota van de minister van O. en W. waarin hij zijn voornemens had bijgesteld.

Inmiddels had Deetman zijn standpunten getoetst aan de bevindingen van de externe deskundigen Dresden en Van der Kaa. Dresden vond de subfaculteit maatschappijgeschiedenis uiterst belangrijk, een studierichting die haar toekomst zeker niet had in Leiden, maar juist de kans moest krijgen zich verder te ontwikkelen en te profileren. Van der Kaa had de minister laten weten het een slecht idee te vinden als de Leidse en Rotterdamse opleidingen sociologie in Amsterdam zouden worden ondergebracht, waar een heel andere theoretische richting werd ingeslagen. Wel lag volgens hem een verdergaand samenwerkingsverband voor de hand tussen de Rijksuniversiteit Leiden en de Erasmus Universiteit. Als gevolg van de TVC-operatie was het beide partijen immers al eerder gelukt een studie bestuurskunde op te zetten met daarbij een gemeenschappelijke propedeuse. Politicologie zou hierin moeten worden

Wim de Roos

concentratie van sociologie in Rotterdam en politicologie in Leiden.

Dit wekte grote ergernis bij hoogleraar politicologie Rinus van Schendelen, die zich sterk verzette tegen een eventuele uitlevering van politicologie aan Leiden. Hij noemde de handelwijze van het eigen bestuur, dat zonder overleg met de vakgroep politicologie afspraken maakte met de Rijksuniversiteit Leiden, zelfs 'paniekerig, egoïstisch en verraderlijk'.¹⁸ De decaan prof. dr. W.A.A.M. de Roos was er echter toen al van overtuigd – en het bestuur stond unaniem achter hem – dat met het vertrek van politicologie (de kleinste van de drie bedreigde opleidingen) uit Rotterdam de kans op het behoud van sociologie aan de Erasmus Universiteit zou vergroten: 'Ik ben bang dat wij politicologie, hoe pijnlijk dan ook voor de betrokkenen, hoe dan ook zullen verliezen. Waarbij het dan ook de zorg van mijn faculteitsbestuur is, dat die mensen kunnen doorgaan met hun werk, zij het elders.'¹⁹

Het rapport van de visitatiecommissie verscheen in maart 1987. Eén van de uitkomsten was dat de opleiding politicologie naar de Rijksuniversiteit Leiden verhuisde. Per 1 juni 1987 werd de inschrijving voor de studierichting in Rotterdam definitief stopgezet. Vier van de zeven Rotterdamse politicologen vertrokken naar Leiden, waaronder Koen Koch, de man van het marathoncollege. De overigen, waaronder Rinus van Schendelen, bleven in Rotterdam om de achterblijvende basisvoorziening politicologie gestalte te geven. De afgeslankte vakgroep zou politicologisch onderwijs en onderzoek moeten gaan verzorgen voor zowel de Erasmus Universiteit in het algemeen en de sociale faculteit in het bijzonder als de Leidse opleiding politicologie. De Rotterdamers richtten zich op de variant Politiek en Bedrijfsleven, die ondanks alle bestuurlijke en politieke beslomeringen rond de SKG-operatie toch in 1987

meegenomen. Van der Kaa realiseerde zich dat politicologie weliswaar een kleine maar zeker ook een productieve en kwalitatief goede studierichting was. De minister nam deze adviezen grotendeels over en besloot in elk geval maatschappijgeschiedenis voor de Erasmus Universiteit te behouden. Voorts stelde hij een landelijke visitatiecommissie in die de toekomst van de disciplines sociologie, bestuurskunde en politicologie nader moest onderzoeken. In november sloten de besturen van de sociale faculteiten in Leiden en Rotterdam een principeakkoord over een mogelijke ruil van de studierichtingen sociologie en politicologie, met behoud van kleine basisvoorzieningen ter plaatse. Zij stelden twee commissies in die varianten uitwerkten die – na goedkeuring door beide faculteitsraden – aan de visitatiecommissie werden voorgelegd. Algauw koerste men af op de

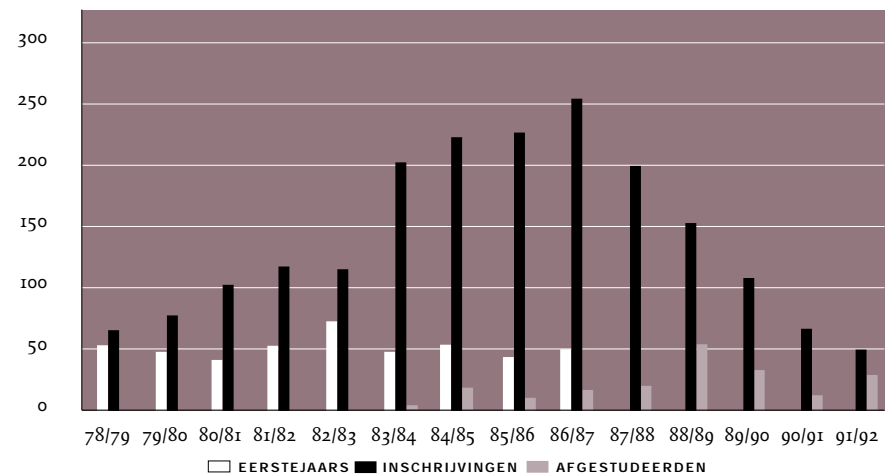
in Rotterdam van start was gegaan. In 1988 ging Politiek en Bedrijfsleven ook in Leiden van start als één van de afstudeerrichtingen. Spoedig trok de variant de meeste studenten.²⁰

Voorts verzorgde de vakgroep het onderwijs politicologie voor de andere opleidingen aan de Erasmus Universiteit, met name op het gebied van Europese politiek, en kreeg het tot taak de eigen studierichting geleidelijk af te bouwen. Er waren immers nog altijd studenten die hun studie moesten afmaken. In oktober 1992 studeerden uiteindelijk de laatste twintig Rotterdamse politicologen af, waarvan een groot aantal de variant Politiek en Bedrijfsleven had gevolgd. Na vijftien jaar kwam de hoofdvakopleiding, die van 1978 tot 1987 telkens jaarlijks rond de vijftig eerstejaars wist te trekken en 174 afgestudeerden afleverde, tot een definitief einde.

S.O.S.

In het rapport van de visitatiecommissie stonden ook enkele harde conclusies voor de opleiding sociologie. Zo scoorden het onderzoek en het onderwijs aan de Rotterdamse opleidingen sociologie en politicologie erg laag in vergelijking tot dezelfde studierichtingen aan andere universiteiten. Met name de vakgroep methoden en technieken schoot tekort. Ook de Leidse opleiding sociologie was volgens de commissie van een te lage kwaliteit om als afzonderlijke opleiding te kunnen overleven. Alleen door samenvoeging van beide sociologieopleidingen kon een nieuwe en kwalitatief betere opleiding tot stand worden gebracht: een studie die zich moest richten op beleidssociologie en complementair moest zijn aan de breder opgezette studie aan de Universiteit van Amsterdam. De nieuwe opleiding sociologie

INSCHRIJVINGEN, EERSTEJAARS EN AFGESTUDEERDEN POLITICOLOGIE 1978-1992

moest vanzelfsprekend nog verder worden uitgewerkt, maar – in tegenstelling tot politicologie – vastgesteld werd dat deze zou worden gevestigd aan de Erasmus Universiteit. In Leiden bleef een basisvoorziening sociologie over, bestaande uit zeven medewerkers, die verplicht werd service te verlenen aan de Rotterdamse faculteit. Per 1 september 1987 werd de inschrijving voor de opleiding sociologie in Leiden stopgezet.

De visitatiecommissie had ook de rapporten waarin de Leidse en Rotterdamse faculteiten hun samenwerkingplannen hadden gepresenteerd van tafel geveegd. Deze werden afgedaan als te duur en te weinig gericht op handhaving van de kwaliteit. Na het verschijnen van het visitatierapport gingen beide universiteiten dan ook hard aan het werk om de nieuwe opleiding te ontwerpen. Hiertoe werd in 1987 door de Leidse en Rotterdamse colleges van bestuur het Samenvoegingsorgaan Sociologie (S.O.S.) ingesteld, bestaande uit de heren prof. dr. H.P.M. Adriaansens (voorzitter), de rector magnificus van de Rijksuniversiteit Leiden prof. dr. J.J.M. Beenakker en de rector magnificus van de Erasmus Universiteit prof. dr. A.H.G. Rinnooy Kan. De hoogleraren Jan Berting en Kees Schuyt, namens respectievelijk de EUR en de RUL, werden belast met het opzetten van een uitvoeringsplan dat de nieuwe sociologieopleiding inhoudelijk vorm moest geven. Inmiddels had binnen het Rotterdamse faculteitsbestuur een wisseling van de wacht plaatsgevonden. Vanwege het plotselinge overlijden van prof. dr. W.A.A.M. de Roos in september 1987 werd dr. P.B. Lehning aangesteld als decaan.

Het plan van Berting en Schuyt werd in december 1987 gepresenteerd. De opleiding zou vier jaar duren en stond vrijwel geheel in het teken van beleidssociologie met de nadruk op vier gebieden: 1. arbeid en organisatie, 2. technologie, 3. verzorgingsstaat,

4. cultuur en onderwijs. In het programma waren geen afstudeerrichtingen opgenomen. De opleiding als geheel moest als specialisatie worden opgevat. Wel werd studenten de mogelijkheid geboden te kiezen uit twee van de vier beleidsterreinen zodat de persoonlijke affiniteit en beroepsvoorbereiding de nodige ruimte kreeg. De afstudeervarianten werden later ook wel ‘illustratiegebieden’ genoemd om te voorkomen de indruk te wekken dat het om een kundige-achtige opleiding zou gaan. Volgens Berting moest het afgelopen zijn met de neiging van sommige docenten om studenten een dosis literatuur op te geven en hen voor te schrijven wat daarin belangrijk is. Een academicus hoort te denken in termen van probleemidentificatie en probleemoplossing. Berting: ‘Daarom moeten studenten leren hoe een probleemstelling kan worden vertaald in hypothesen en welke de mogelijkheden zijn deze te onderzoeken. Maar daarmee ben je er nog niet, want het is belangrijk dat de beleidsconsequenties worden nagegaan van een aanvaarde hypothese.’²¹

In 1988 werden de diverse vakgroepen, die sociologisch onderzoek en onderwijs tot taak hadden, samengevoegd tot één vakgroep Sociologie. Deze moest de nieuwe opleiding opbouwen. In september dat jaar ging de nieuwe opleiding van start, zowel met de propedeuse als het eerste doctoraaljaar. Een jaar later volgde de introductie van het doctoraal-II en III programma. De vier aandachtsvelden kwamen onder leiding te staan van de hoogleraren J. Berting (technologie), W. van Voorden (verzorgingsstaat), J.M.G. Leune (cultuur en educatie) en J.J. Ramondt (arbeid en organisatie). De vakgroep methoden en technieken, die zo onder vuur was komen te liggen, kwam onder leiding van de uit Leiden overgekomen prof. dr. M. van de Vall.

Voorafgaande aan de start van de nieuwe studie hadden in maart 1988 twintig wetenschappelijk mede-

werkers te horen gekregen dat er voor hen geen plaats meer was aan de faculteit. De schade bleef nog beperkt omdat sommige medewerkers – al dan niet in deeltijd – een betrekking vonden aan een andere faculteit, zoals Van Maarseveen die naar de juridische faculteit overging. Anderen kozen voor een 50+ regeling, een vervroegde uittreding of gingen met emeritaat.²² Hieronder bevond zich founding father Jacques van Doorn die eind december vervroegd aftrad en na vijfentwintig jaar de faculteit verliet.

RISBO

De TVC en SKG-operaties hadden ook hun weerslag op de inrichting van het onderzoek. De faculteit sociale wetenschappen streefde naar een efficiëntere en beter gecoördineerde organisatie van het onderzoek, die tot dan toe in handen was van de diverse vakgroepen. Bovendien wilde de faculteit het extern gefinancierde onderzoek in een apart orgaan concentreren. In 1987 rees het plan om hiertoe een instituut op te richten, namelijk het RISWO: het Rotterdamse Instituut voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek. Het werd uiteindelijk het RISBO, het Rotterdamse Instituut voor Sociologisch en Bestuurskundig Onderzoek, dat medio 1988 van start ging. Het instituut wilde een integraal kader voor de uitvoering van het sociologisch en bestuurskundig onderzoek bieden, de tweede en derde geldstroom stimuleren en coördineren en bijdragen aan een verdere professionalisering van onderzoekers die binnen de sociale faculteit werkzaam waren. Daarbij stelde het instituut zich ten doel promotieonderzoek te stimuleren en in dat kader ook de sociaal-wetenschappelijke AIO-opleiding van de Erasmus Universiteit te verzorgen.²³

Het instituut bestond uit de twee hoofdafdelingen sociologie en bestuurskunde, die weer in vier aparte

afdelingen waren ondergebracht. Voor sociologie waren dat:

- 1 onderwijssociologie
- 2 maatschappelijke transformatie en technologie
- 3 technologie, arbeid en organisatie
- 4 verzorgingsstaat.

Onder de hoofdafdeling bestuurskunde vielen de afdelingen:

- 1 het functioneren van de rijksdienst
- 2 beleidsprocessen
- 3 binnenlands bestuur
- 4 politie en justitie

De leiding bij oprichting van het Risbo was in handen van prof. dr. J.M.G. Leune en prof. dr. R.J. in 't Veld.

Naast het derde geldstroom onderzoek werd uiteindelijk ook het eerste geldstroom onderzoek bij het Risbo ondergebracht, al behielden de vakgroepen sociologie en bestuurskunde wel de nodige bevoegdheden op het terrein van de onderzoeksprogrammering. Het Risbo nam zich voor een levendige samenwerking tussen fundamenteel en toegepast onderzoek te realiseren. In 1988 was de verhouding tussen eerste geldstroom en tweede en derde geldstroom 60-40. In de jaren erop nam het aantal externe opdrachten flink toe, waardoor in 1990 deze verhouding 50-50 was geworden. Het Risbo groeide de eerste jaren sterk. De capaciteit steeg van ruim vijftig fte bij oprichting naar meer dan zestig in 1990, waarmee het Risbo één van de grootste sociaal-wetenschappelijke instituten in Nederland werd. De totale omzet in 1990 bedroeg ongeveer zeven miljoen gulden. Veruit het meeste onderzoek werd gedaan op het gebied van onderwijssociologie. Medio 1989 nam deze afdeling over ongeveer veertig procent van de totale onderzoekscapaciteit van het Risbo voor zijn rekening.²⁴

Begin jaren negentig volgde een fase van consolida-

tie. In 1991 werd Leune opgevolgd door dr. J. Hakvoort. Met collega-directeur In 't Veld beraadde hij zich op de structuur en functie van het instituut. Hierbij grepen zij terug op de oorspronkelijke doelstellingen met als gevolg dat het Risbo decentraliseerde en het onderzoek aan de faculteit op elkaar afstemde en ondersteunde. De primaire verantwoordelijkheid voor het onderzoek kwam weer bij de faculteit te liggen. In 1991 werden bovendien de onderzoeksactiviteiten van het Erasmus Studiecentrum voor Milieukunde (ESM) organisatorisch ondergebracht bij het Risbo. Het Risbo organiseerde zich in afdelingen die samenvielen met de onderzoeksprogramma's en -formatie van de vakgroepen sociologie en bestuurskunde en het ESM. Het sociologisch onderzoek richtte zich op onderwijs, sociale aspecten van technologische ontwikkelingen, vraagstukken op het terrein van welzijn, arbeid en organisatie en emancipatie van vrouwen. Het bestuurskundig onderzoek richtte zich op de beleidsvorming in complexe netwerken, departementen van algemeen bestuur, informatisering in het openbaar bestuur, alsmede de terreinen politie en justitie, en milieu. Het milieukundig onderzoek richtte zich op de verspreiding van concepten van energie-innovatie, milieuaspecten van verkeer en vervoer, afval- en emissiepreventie, schonere productie en internationaal milieubeleid. Ook bleef het Risbo verantwoordelijk voor de opzet en organisatie van de AIO-opleiding en organiseerde het regelmatig seminars voor de facultaire staf.

Van grote invloed op de toekomst van het Risbo was de mogelijke vorming van de Nederlandse Onderzoeksschool voor Bestuurskunde en Beleidswetenschappen (NOBB). In 1991 voerde de sociale faculteit hierover gesprekken met de Universiteit Twente en de Rijksuniversiteit Leiden. Het idee was een structureel samenwerkingsverband aan te gaan om voor-

al het bestuurskundig onderzoek doelmatiger aan te pakken. De kort daarvoor afgetreden directeur van het Risbo, Han Leune, was fel tegenstander van de plannen en sprak van een 'onbegrijpelijk en onaanvaardbaar' initiatief.²⁵ Hij voorzag dat het sociologisch onderzoek buiten de boot zou vallen. Leune pleitte voor omvorming van het Risbo van Rotterdam tot een Randstedelijk Instituut voor Sociologisch en Bestuurskundig Onderzoek. Zo konden Leidse en Rotterdamse sociologen en bestuurskundigen gezamenlijk onder één noemer werken.

Het nieuwe Risbo kwam er uiteindelijk niet. Wel diende de faculteit sociale wetenschappen samen met de universiteiten van Leiden en Twente in 1991 een Stimulans-aanvraag in bij NWO ten behoeve van de NOBB. Deze werd toen niet erkend, maar in 1993 was het wel raak en werd alsnog de Nederlandse Onderzoeksschool voor Bestuurskunde (NOB) opgericht. Datzelfde jaar sloot de vakgroep sociologie – en daarmee het Risbo – zich aan bij de onderzoeksschool Arbeid, Welzijn en Sociaal-economisch Bestuur (AWSB), een samenwerkingsverband met Utrecht en Tilburg.

Nadat bestuurskunde zich uit het Risbo had teruggetrokken, haakte begin 1994 ook de vakgroep milieukunde af. Het Risbo bleek te breed en raakte versnipperd terwijl het juist als doel had eenheid en onderlinge samenwerking tussen eerste en derde geldstroom projecten te realiseren. Het onderzoek op het gebied van milieukunde en bestuurskunde werd in zijn geheel ondergebracht bij de vakgroepen, zoals dat voor politicologie al het geval was. In 1994 werd daarom besloten om het Risbo verder af te bouwen tot een instituut voor uitsluitend sociologisch onderzoek. Het instituut werd verankerd in de vakgroep sociologie. Het onderzoek was vooral gericht op onderwijssociologische vraagstukken in opdracht van de overheid. Toen de overheid echter

besloot te bezuinigen en niet langer budgetten voor dergelijke projecten vrij wilde maken, kwam het Risbo direct in de problemen. In korte tijd liep het aantal medewerkers terug van dertig tot acht. De faculteit besloot daarom dat het Risbo moest zelfstandigen. Per 1 januari 1996 werd het instituut uiteindelijk omgevormd tot een onderzoeks-BV. Dr. Adriaan Hofman werd directeur.

MILIEUKUNDE

In 1984 werd het Erasmus Studiecentrum voor Milieukunde (ESM) opgericht. De activiteiten van het ESM bestonden aanvankelijk uit het verzorgen van colleges over energiebesparing en de begeleiding van studenten die hun scriptie over milieuontwikkelingen wilden schrijven. Geestelijk moeder van het ESM was prof. dr. R.W. Hommes. Zij was al sinds 1969 aan de faculteit sociale wetenschappen verbonden. In 1973 werd zij hoogleraar empirische sociologie, al was zij wel altijd al op milieuvraagstukken geïnteresseerd. In 1988 veranderde haar leeropdracht dan ook in milieukunde, in het bijzonder milieusociologie. Onder haar leiding stelde het ESM zich ten doel het onderwijs en onderzoek af te stemmen op de mogelijkheden het milieu te verbeteren. Deze benadering vormde een belangrijk verschil met de aan andere universiteiten verbonden vakdisciplines, waar regelmatig milieukundige onderzoeksprojecten werden opgezet zonder direct de intentie te hebben het milieu te verbeteren. Het ESM deed daar niet aan mee en liet bewust de onderzoeksopdrachten schieten waar het milieu niet beter van zou worden. Van begin af aan kende milieukunde een interdisciplinaire opzet. Het ESM was aanvankelijk dan ook een interfacultair studiecentrum dat centraal werd gefinancierd. In 1989 kondigde het College van Bestuur echter aan dat de centrale ondersteuning zou worden afgebouwd. Het ESM had een nieuwe

basis nodig en vond deze uiteindelijk bij de faculteit sociale wetenschappen. In 1991 trad het ESM toe tot het Risbo, waar milieukunde naast sociologie en bestuurskunde de derde hoofdafdeling werd.

Het onderzoek richtte zich primair op de bestudering van maatschappelijke aspecten van milieuvraagstukken en vooral op de vraag naar de ontwikkeling, overname en verspreiding van milieu-innovaties. Zo werkte het ESM nauw samen met talloze bedrijven om hun productiemethoden aan te passen. Vrijwel alle bedrijven waarvoor het ESM werd ingeschakeld, beseften niet in welke mate zij schade aan het milieu toebrechten. Hommes in 1991: 'Van de honderdtachtig onderzochte bedrijven hebben we er nog nooit één gehad, die goed inschatte hoeveel stoffen er tijdens het productieproces verloren gingen.'²⁶

De medewerkers van het ESM hadden de overgang naar het Risbo met tegenzin tegemoet gezien. Zij waren gewend zelfstandig en onafhankelijk te werken en bovendien interdisciplinair georiënteerd. Binnen het Risbo waren zij bang deze positie te verliezen. Vandaar dat het ESM pleitte voor de oprichting van een eigen vakgroep milieukunde. Dat verzoek werd nog in 1991 door de faculteit gehonoreerd, waarna een jaar later het ESM werd omgevormd tot de vakgroep milieukunde met als voorzitter Ina Hommes. Omdat veruit het grootste deel van milieukunde was gebaseerd op contractonderzoek nam de vakgroep zich voor het fundamenteel onderzoek te versterken en het onderwijs duurzaam te verankeren.

Het uiteindelijke streven van de vakgroep was om een volledig zelfstandige studierichting milieukunde op te zetten. Dat zat er niet in. In maart 1992 liet het faculteitsbestuur weten dat milieukunde daarvoorlopig nog niet rijp voor was gezien de vlakke organisatie van de vakgroep, bestaande uit twee

Ina Hommes

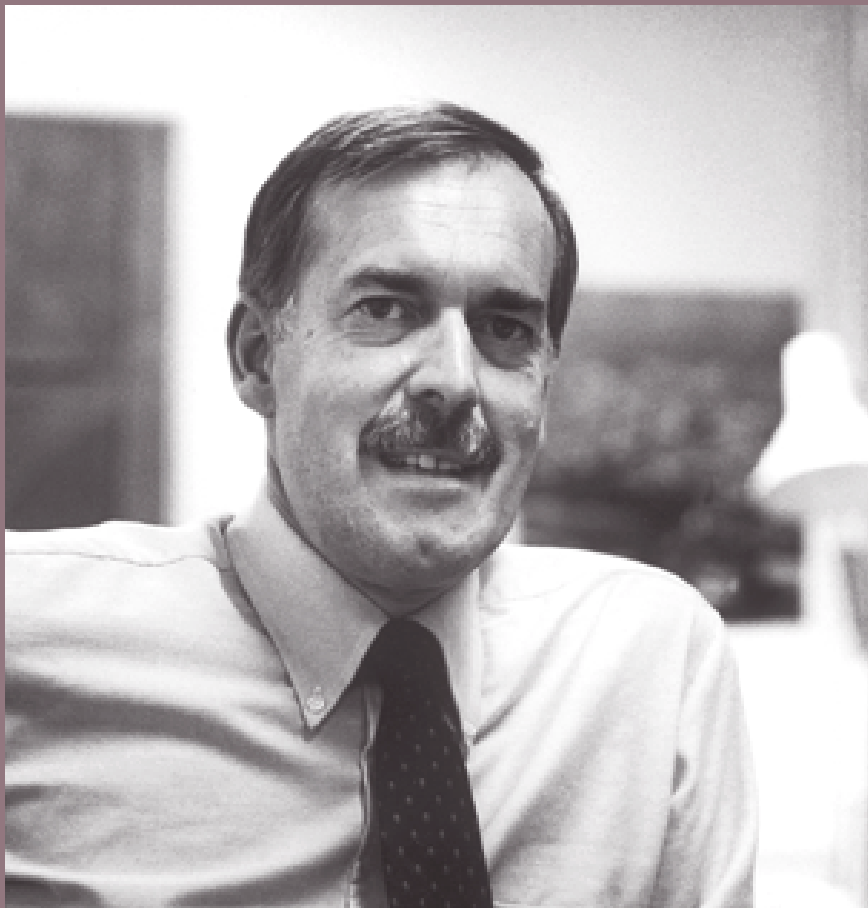
was de slogan: de universiteit moet maatschappijgericht zijn. De laatste jaren wordt de roep weer sterker dat de universiteit terug moet naar de 'corebusiness', de wetenschapsbeoefening. Dat botst met het ideaal iets in de maatschappij tot ontwikkeling te brengen. Nu moeten we veel meer van buitenaf bestuderen en dat betekent het accent leggen op het schrijven van proefschriften. Ik ben daar niet tegen, er moet geld, tijd en ruimte voor zijn, maar als we daarmee waren begonnen hadden we nooit een instituut gehad. En het is natuurlijk lang niet altijd zo dat je daardoor het milieu verbetert.²⁹

hoogleraren – waarvan één parttime – en een grote groep doctorandi die vaak veel tijd kwijt was aan derde geldstroom onderzoek waardoor het promotieonderzoek in het gedrang kwam. Bovendien was het bestuur er niet op voorhand van overtuigd dat milieukunde voldoende studenten zou trekken.²⁷ Vandaar dat de faculteitsraad besloot milieukunde met ingang van het studiejaar 1993-1994 als afstudeervariant, gericht op milieubeleid en -management van de overheid en het bedrijfsleven, onder te brengen bij de studierichting bestuurskunde.²⁸

Wellicht was het anders gelopen als het ESM en later de vakgroep milieukunde zich minder op de buitenwereld had gericht en meer op het fundamentele onderzoek binnen de vakgroep. Toen Ina Hommes in oktober 1993 met emeritaat ging liet zij weten: 'Ik denk nog steeds dat we het goed gedaan hebben. [...] We zijn erg naar buiten toe gericht geweest, maar dat vind ik ook de belangrijkste functie van zo'n instituut. [...] Toen we met het ESM begonnen

NOTEN

- 1 Zie: M. Davids en J. van Herwaarden, *Erasmus Universiteit 1973-1993* (Rotterdam 1993), p. 247-248.
- 2 Zie voor een overzicht: 'Bestuursverslag subfaculteit sociaal-culturele wetenschappen', in: *Jaarboek Erasmus Universiteit Rotterdam 15 september 1978 – 1 september 1980*, p. 164-171.
- 3 Ibidem, p. 164.
- 4 'Sociologen laten gezicht zien', in: *Quod Novum* 23 augustus 1982.
- 5 Zie: 'Politiciologen in de mangel', in: *Quod Novum* 23 augustus 1982.
- 6 Zie: Davids en Van Herwaarden, *Erasmus Universiteit 1973-1993*, p. 297-301.
- 7 Gesprek met A.B. Ringeling, 11 augustus 2003.
- 8 Later, in 1992, zou in Delft nog wel – n.b. in samenwerking met Leiden en Rotterdam – de opleiding technische bestuurskunde van start gaan, gericht op het oplossen van maatschappelijke problemen met sterk technologische aspecten.
- 9 Zie: 'Rotterdam en Leiden zetten bestuurskunde op. Beste beentje voor in samenwerking', in: *Quod Novum* 9 mei 1984.
- 10 *Jaarverslag Erasmus Universiteit 1988*, p. 34-35.
- 11 'Prof. Uriel Rosenthal over vijf jaar opbouw: Van politicologie tot bestuurskunde', in: *Quod Novum* 29 november 1983.
- 12 Zie: Davids en Van Herwaarden, *Erasmus Universiteit 1973-1993*, p. 301-307.
- 13 'De tropenjaren van een facultair manager', in: *Quod Novum* 28 september 1988.
- 14 'Verdoofd na de klap', in: *Quod Novum* 1 oktober 1986.
- 15 Ibidem.
- 16 Zie: 'Bezuinigingen centraal in collegenacht. Sociale wetenschappen verdommen het verdoemd te zijn', in: *Quod Novum* 5 november 1986.
- 17 'Jacques van Doorn nog heel nadrukkelijk aanwezig. De wraak op de jaren zestig', in: *Quod Novum* 5 november 1986.
- 18 'Akkoord achter hun ruggen om. Politicologen als zoenoffer van sociale faculteit', in: *Quod Novum* 3 december 1986.
- 19 Ibidem. Zie voor de opvattingen van prof. dr. W.A.A.M. de Roos inzake de SKG-operatie ook: 'De Roos staat niet te juichen. Het kappen van het dorre hout', in: *Quod Novum* 18 maart 1987.
- 20 In 2000 werd in Leiden de specialisatie Politiek en Bedrijfsleven wegens bezuinigingen opgeheven.
- 21 'Decaan Jan Bering over nieuw curriculum sociologie: 'We maken er iets moois van', in: *Quod Novum* 15 februari 1989.
- 22 'Sociologie geamputeerd', in: *Quod Novum* 13 april 1988.
- 23 *Jaarverslag Erasmus Universiteit Rotterdam 1988*, p. 9-10.
- 24 *Het Risbo na een jaar*, Rotterdam juli 1989, p. 31.
- 25 'Twente met Leiden en R'dam in onderzoeksschool. Sociologen vrezten buiten de boot te vallen', in: *Quod Novum* 4 september 1991.
- 26 'Milieukunde wil snel studierichting worden. Waardering buiten universiteit groter dan in eigen huis', in: *Quod Novum* 20 november 1991.
- 27 'Bestuurskunde en sociologie krijgen variant milieukunde', in: *Quod Novum* 4 maart 1992.
- 28 *Jaarverslag Erasmus Universiteit Rotterdam 1993*, p. 27-28.
- 29 'Ina Hommes neemt afscheid van milieukunde. 'Ik heb me de laatste twee jaar ontzettend geërgerd'', in: *Quod Novum* 3 november 1993.

Arthur Ringeling

Arthur Ringeling stond mede aan de wieg van bestuurskunde in Rotterdam. Al twintig jaar zet hij zich in voor de opbouw en ontwikkeling van de opleiding.

ARTHUR RINGELING

Arthur Ringeling werd in 1980 benoemd tot hoogleraar politicologie en beleidsanalyse aan de sociale faculteit. Tot die tijd was hij onzeker of hij zich in een bestuurlijke of een wetenschappelijke richting wilde ontwikkelen. Elf jaar lang was hij wetenschappelijk medewerker aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, eerst bij het Juridisch Instituut en vanaf 1973 bij het Instituut voor Politicologie. In 1978 promoveerde hij op het proefschrift 'Beleidsvrijheid van ambtenaren'. Toen rees de vraag hoe het verder zou gaan. 'In Nijmegen had ik een jaar of zes in de gemeenteraad gezeten en misschien was de tijd gekomen om ergens burgemeester te worden of hoge ambtenaar. Toen kwam die leerstoel in Rotterdam vrij. Daar ben ik op ingegaan met de gedachte een wetenschappelijke carrière te beginnen, maar de ironie wilde dat ik vervolgens van de ene bestuurlijke functie in de andere terecht kwam.'

Als gevolg van de TVC-richtlijnen stond vanaf 1983 de oprichting van bestuurskunde permanent op de agenda. Dat jaar werd Ringeling decaan. 'Dat was

heel bewust. Rinus van Schendelen, Uri Rosenthal en ik verdeelden de taken. Uri zou zich bezighouden met de oprichting van bestuurskunde, Rinus werd verantwoordelijk voor politicologie en ik nam het decanaat op me. Mijn bestuurlijke probleem was toen om een eenheid te laten groeien terwijl de rest moest afslanken. Dat kwam de verhoudingen op de faculteit niet ten goede.'

De studie startte in september 1984. De belangstelling was de eerste jaren erg groot. 'Abituriënten wilden iets gaan doen dat wel academisch niveau had maar tegelijkertijd ook praktijkgericht was. In de jaren tachtig brak een tijd van nieuwe zakelijkheid aan en die is eigenlijk nooit meer weggegaan. Kijk maar naar het succes van de bedrijfskunde. Die opleiding is nog vele malen groter geworden dan bestuurskunde.'

Ondanks de vliegende start kregen studies als bestuurs- en bedrijfskunde ook het nodige commentaar te verduren, juist vanwege hun praktische

karakter. ‘Kundes’ zouden niet thuishoren op de universiteit. Ringeling wuift de kritiek weg: ‘Dat is gewoon onzin. Geldt dat dan ook voor geneeskunde, sterrenkunde, natuurkunde? Nooit heeft iemand dat durven zeggen over een traditionele studie als rechten, terwijl juristen toch ook sterk op de praktijk georiënteerd zijn. Nee, ik vind het waanzin. Bovendien bieden wij voldoende theoretische basis. Wij waren de eerste bestuurskundige opleiding die aandacht besteedde aan politieke filosofie. Ik vind het heel belangrijk dat je ook op filosofisch niveau over beleid en overheid leert nadenken. Uit de praktijk krijgen wij weer de kritiek dat we te theoretisch zijn. Maar wij willen geen managementopleiding zijn, waarin je enkel leert variabelen toe te passen op het gebied van organisatie, personeel, financiën en per-

‘BESTUURSKUNDE HEEFT DE PRETENTIES
VAN DE BELEIDSGEORIENTEERDE SOCIOLOGIE
GROTENDEELS WAARGEMAAKT’

soneelszaken. Dat bieden wij natuurlijk ook aan, maar dan binnen de nieuwe specialisatie Public Management.’

Het is de combinatie van wetenschappelijke theorie en vragen vanuit de praktijk die bestuurskunde volgens Ringeling zo fascinerend maken. Klinkt hier een echo van de Rotterdamse formule? Ringeling: ‘Absoluut. Dat vind ik het bizarre van die kritiek. Veel van de pretenties die de beleidsgerichte oriëntatie in de sociologie had, hebben we met bestuurskunde gerealiseerd. In de zin dat we het openbaar bestuur en de samenleving helpen problemen op te lossen. Bestuurskunde is weliswaar praktischer ingesteld, maar wat is daar mis mee? Neem het onderzoek rond de paspoortaffaire. In een helder stuk van vijftwintig pagina’s leggen we uit wat er met dat rare boekje misging. We hebben het onderzoek naar de

bestuurscultuur in Volendam gedaan, in vijf weken. Quick and dirty, maar ik zie het toch als één van de meer zinvolle stukken die we de afgelopen jaren hebben geschreven.’

Na zijn decanaat volgden nog vele bestuursfuncties. Als Rosenthal in 1986 naar Leiden vertrekt, neemt Ringeling ‘de zaak over’ en wordt hij voorzitter van de vakgroep. Ook is hij van 1983 tot 1989 voorzitter van de Vereniging Bestuurskunde. In 1990 vertrekt hij voor een jaar naar de Verenigde Staten. Een jaar later keert hij terug en wordt hij plaatsvervangend voorzitter naast Roel in ’t Veld. Tevreden stelt hij vast hoe bestuurskunde zich in twintig jaar tijd heeft geïnstitutionaliseerd en internationaal zich steeds sterker heeft geprofileerd.

Volgens Ringeling oefent de faculteit nauwelijks invloed uit op deze ontwikkelingen. Het zijn vooral de verdiensten van de eigen vakgroep. Hij ziet bestuurskunde als een eigen, onafhankelijke club. De band met de vakgroep in Leiden achtte hij vele malen belangrijker dan die met de eigen faculteit. ‘Als de faculteit iets wilde, trokken wij gewoon de kaart van Leiden.’ Ook nu het samenwerkingsverband met Leiden voorbij is stelt de vakgroep zich zo autonoom mogelijk op. ‘Mensen kijken mij altijd verdrietig aan als ik zeg dat de faculteit me niets doet. Maar we zijn baas in eigen huis, ook al denkt het faculteitsbestuur daar misschien anders over. De huidige constructie is onmogelijk vol te houden. Het enige dat wij doen is de faculteit financieren. Ik vind dat de vakgroepen ook zelf inkomen moeten genereren. Dat wordt te weinig benadrukt. Als de sociolo-

gen weer eens minder geld krijgen voor onderzoek, moeten wij dat betalen. Dat is toch hopeloos? Mijn droom is dat bestuurskunde een eigen school krijgt, net als sociologie en psychologie. We zouden best onderdeel kunnen zijn van een faculteit, maar enkel met het oog op een aantal gemeenschappelijke voorzieningen. Voor de rest houdt ieder zijn eigen broek op. Dat betekent een compleet andere aansturing van de eigen club, maar dat bevordert wel het verantwoordelijkheidsbesef van de medewerkers. Inkomen hoort binnen te komen waar het gegenereerd wordt.’

Paul 't Hart

Paul 't Hart is hoogleraar bestuurskunde aan de Rijksuniversiteit Leiden. Zijn wetenschappelijke wortels liggen echter in Rotterdam, waar hij politicologie studeerde en de opkomst van bestuurskunde van nabij meemaakte.

PAUL 'T HART

Paul 't Hart hoorde voor het eerst van bestuurskunde op zijn middelbare school in Den Haag. In zijn examenjaar oriënteerde hij zich op de toekomst en zijn decaan adviseerde hem deze studie te volgen aan de universiteit van Twente. 't Hart had geen interesse. Studeren behoorde nog niet tot zijn prioriteiten en hij bleef liever dicht bij huis. Hij had het veel te druk met zijn vriendin en zijn band Punch, waar hij drummer was en waarmee hij twee keer in de week optrad. 'We maakten symfonische rock. Van die prentieuze nummers van zeventien minuten. Ons eerste optreden was voor de Haagse Hell's Angels. Dat was geen succes kan ik je zeggen.'

't Hart koos uiteindelijk voor politicologie en oriënteerde zich op de opleidingen in de omgeving. Hoewel hij uit een socialistische familie kwam vond hij Amsterdam te links. 'Daar hadden de neo-marxisten het voor het zeggen. Ik wilde leren over de politiek en niet politiek geïndoctrineerd worden.' Het werd Rotterdam. Vooral de multidisciplinaire opzet gaf de doorslag. 'Ik was sterk geïnteresseerd in politiek en maatschappelijke vraagstukken, maar ook in vakken als geschiedenis en economie. Die maakten in Rotterdam deel uit van de opleiding.'

't Hart begon zijn studie in 1981. Zijn medestudenten

vond hij maar een zuur gezelschap. 'Er kon geen lachje af. Iedereen was heel serieus en had pretenties om de wereld te verbeteren. Het was cool om de studie af te kraken. Dat begreep ik nooit, ik vond het juist geweldig interessant en vroeg me wel eens af of ik wel kritisch genoeg was. Je werd als politicoloog ook niet lid van een vereniging. Waarom was niet helemaal duidelijk, maar dat deed je niet. Dat heb ik achteraf wel jammer gevonden. Ik had geen Jiskefet-achtig bestaan.'

In 1983 stopte 't Hart met zijn band en werd hij student-assistent bij Uri Rosenthal, die toen bezig was met een grootscheeps vergelijkend onderzoek naar crisisbesluitvorming rond rampen, rellen, gijzelingen en dergelijke in Nederland. Daar begon een samenwerking die tot op de dag van vandaag voortduurt. In Leiden delen 't Hart en Rosenthal nog altijd een kamer. 'Rosenthal was mijn mentor. Toen ik zijn assistent werd was hij zeer begaan met de wetenschap en theorieontwikkeling. Van begin af aan liet hij me literatuuronderzoek doen. Ik mocht op zoek naar theoretische achtergronden rond de vraag hoe overheden omgaan met buitengewone omstandigheden. Dat was veelzijdig werk. Van alles kwam aan bod: de watersnoodramp, de bouwvakrellen, de

Maagdenhuisbezetting, Dennendal.' Rosenthal nam hem ook mee naar het groot politicologencongres ECPR in Barcelona. 't Hart was 22 en vond het indrukwekkend en inspirerend. 'Een staaltje van genereus leermeesterschap.'

Als onderzoeksassistent en studentlid van de faculteitsraad maakte hij de opkomst van bestuurskunde van dichtbij mee. 'Toen bestuurskunde begon en zich steeds duidelijker profileerde kreeg je een scheiding der geesten van bestuurskundigen en politicologen. Er werden muren opgeworpen tussen de opleidingen. Dat leidde tot uiterst pijnlijke situaties, zeker toen het machts evenwicht begon over te hellen naar bestuurskunde.' Zelf was 't Hart het om het even. Bestuurskunde interesseerde hem net zo veel als de andere disciplines. Hij was vooral begaan met

om het werk van Van Braam. Alle medewerkers leverden bijdragen aan het grote leerboek dat Van Braam aan het schrijven was. Een typisch Duits, continentaal systeem met op eenzame hoogte de hoogleraar als een soort feodale heer. Rosenthal heeft dat doorbroken. Hij werd gek van die horigheid en creëerde al snel een club van eigenzinnige, brutale mensen om zich heen.'

Onder Rosenthal werd bestuurskunde in Leiden, in samenwerking met Rotterdam, veel pragmatischer aangepakt dan bij zijn voorganger het geval was. Net als in Rotterdam was het zoeken naar een evenwicht tussen theorie en praktijk. Volgens 't Hart moet de praktijkgerichtheid van bestuurskunde niet worden overdreven. 'De Nederlandse bestuurskunde probeert toepassingsgericht te zijn, maar dat is iets

'BESTUURSKUNDE MOET ER VOOR WAKEN NIET TEN ONDER TE GAAN AAN HET EIGEN SUCCES'

het crisisonderzoek dat hem in die jaren bezighield. 'Of dat nou bestuurskunde of politicologie werd genoemd vond ik helemaal niet interessant.'

Het onderzoekswerk beviel 't Hart bijzonder goed. In zijn scriptie paste hij de theorie van Rosenthal toe op twee cases die niet in het boek van de hoogleraar werden behandeld. Hij zette alles op alles om in vijf jaar af te studeren. In september 1986 zou namelijk het AIO-stelsel worden ingevoerd. 't Hart wilde dat voor zijn: 'Ik wilde op tijd afstuderen. Per augustus 1986 zou ik een aanstelling kunnen krijgen als wetenschappelijk assistent. Dan deed je hetzelfde werk als een AIO. Je mocht promotieonderzoek doen, alleen voor het dubbele salaris.'

In 1987 verruilde 't Hart Rotterdam voor Leiden, waar hij drie jaar later promoveerde en in 1998 hoogleraar werd. Aanvankelijk was het verschil tussen beide vakgroepen erg groot. 'In Leiden draaide alles

anders dan jezelf geheel uitleveren aan de praktijk. In Amerika is dat wel de gewoonte. Daar is de praktijkcomponent oneindig veel groter en worden studenten continu geconfronteerd met de vraag: 'this is the problem and how are we going to solve it?'. In Nederland nemen bestuurskundigen ook praktische problemen als uitgangspunt, maar zij benaderen deze altijd vanuit een wetenschappelijke habitus. Waar ze op Amerikaanse universiteiten de tools leren, behoudt men in Nederland de neiging tot reflectie en distantie.' Volgens 't Hart is het verschil met studies als sociologie en politicologie kleiner dan vaak wordt beweerd. 'Het is niet veel meer dan een verschil in attitude ten opzichte van de praktijk. Sommigen beweren dat bestuurskunde zich door de praktijk laat 'bevuilen'. Ik vind juist dat bestuurskundigen meer inhoud geven aan hun maatschappelijke verantwoordelijkheid en functie.'

Daarmee wil 't Hart de bestuurskunde in Nederland zeker niet over een kam scheren. 'In Leiden wordt meer de nadruk gelegd op eerste en tweede geldstroomonderzoek dan in Rotterdam, waar het gezicht meer naar de stad en samenleving gekeerd is. Ik denk dat beide vormen levensvatbaar zijn.'

Bestuurskunde moet er voor waken niet ten onder te gaan aan het eigen succes, zoals sociologie dat in de jaren zestig en zeventig overkwam. 'Veel sociologen kwamen toen op sleutelposities in het bestuur en de journalistiek. Zij hebben ertoe bijgedragen dat sociologische termen algemeen werden en velen zich vervolgens afvroegen of sociologie wetenschappelijk nog wel iets toevoegde. Daar moet bestuurskunde ook voor oppassen. Wij leveren honderden bestuurskundigen af, waarvan velen zich bevinden op hoge posities binnen het openbaar bestuur. De zwakte van bestuurskunde is dat er veel gebabbeld wordt en weinig kwantitatief onderzoek gedaan wordt. Helaas heeft de huidige samenleving nog altijd behoefte aan handige praters en regelaars. Onze afgestudeerden zijn dan ook extreem succesvol in de wereld waarvoor wij ze hebben opgeleid.'

EEN NIEUW GEZICHT

De bezuinigingsronden in de jaren tachtig hadden de faculteit sociale wetenschappen een compleet nieuw gezicht gegeven. De TVC en SKG operaties hadden diepgaand effect op de organisatie van zowel het onderwijs als het onderzoek. Politicologie was gereduceerd tot basisvoorziening, maatschappijgeschiedenis was zelfstandig geworden en het voortbestaan van sociologie hing aan een zijden draadje. Bestuurskunde groeide binnen enkele jaren uit tot veruit de grootste studierichting. Nu de bezuinigingsstorm was gaan liggen likte de faculteit haar wonden en was de tijd aangebroken om orde op zaken te stellen. Toen begin jaren negentig opnieuw de studentenaantallen sterk begonnen te slinken boog de faculteit zich wederom over nieuwe initiatieven om het tij te keren.

Standbeeld Erasmus

ALS EEN FENIKS UIT DE AS HERREZEN

In 1992 bezocht de visitatiecommissie Niet-westerse Sociologie en Culturele Antropologie, onder voorzitterschap van prof. dr. A.J. Köbben, de faculteit sociale wetenschappen. In 1988 had minister Deetman de nieuwe opleiding sociologie vier jaar gegeven om zichzelf te bewijzen. Als zou blijken dat de studentenaantallen waren achtergebleven bij de verwachtingen en de onderzoeksresultaten onder de maat waren gebleven, dan zou de studie worden stopgezet. Spoedig na de hervorming van de opleiding bleek de beleidssociologische studie echter al veel studenten te trekken. Het aantal aanmeldingen lag van begin af aan ver boven de prognoses. Nadat het aantal eerstejaars in de eerste helft van de jaren tachtig telkens schommelde tussen de 80 à 90, nam de instroom eind jaren tachtig een enorme vlucht. In het jaar 1989-1990 meldden zich zelfs 211 eerstejaars. Dat liep daarna weliswaar terug, maar toch bleef de instroom tot in de eerste jaren negentig nog altijd boven de 150.

De voorlopige bevindingen van de commissie, die in september 1992 werden gepresenteerd, stemden

dan ook niet tot ontevredenheid. Volgens commissievoorzitter Köbben was de studie 'als een feniks uit de as herrezen', al wees hij nog wel op een aantal kwesties die de faculteit moest verbeteren, waaronder de schriftelijke en mondelinge vaardigheden van de studenten, de saaie hoorcolleges, het rendement van de studie en de koppeling tussen opleiding en arbeidsmarkt.¹ Het definitieve rapport van de visitatiecommissie verscheen in juli 1993. Het oordeel was – wederom afgezien van enkele kanttekeningen – uitgesproken positief.

De tekenen waren dus gunstig, maar de faculteit was nog altijd in afwachting van de uitspraak van de minister dat de opleiding levensvatbaar was. Dat verlossende woord volgde uiteindelijk in 1995. De sociologen konden opgelucht ademhalen, al achtte het ministerie van Onderwijs het nog wel noodzakelijk dat enkele ingrijpende maatregelen zouden worden doorgevoerd, zoals een vernieuwing van het curriculum en de bijbehorende reorganisatie van de vakgroep. In 1995 wijzigde de faculteit het programma op enkele punten. Zo werden de basisvakken be-

leidssociologie, algemene sociologie en methoden en technieken verlengd tot in het tweede jaar en werden de vier zogenoemde illustratiegebieden vervangen door tien verdiepingmodules, waar studenten er zes uit moesten kiezen.²

DE GROEI VAN BESTUURSKUNDE

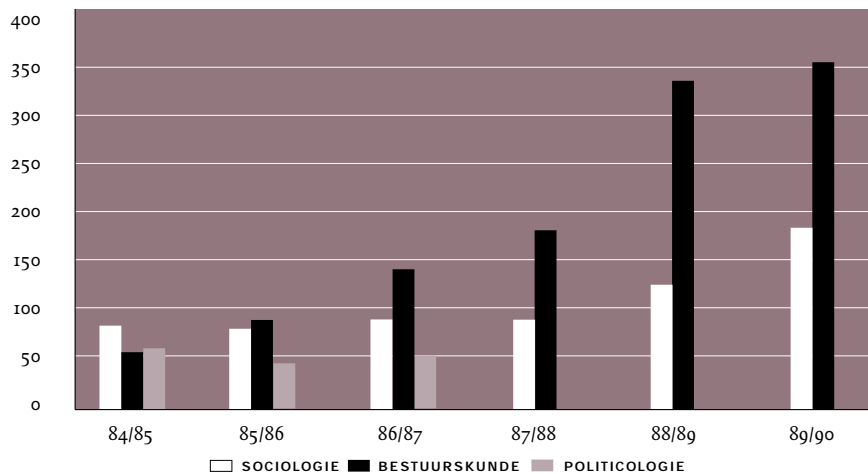
Net als sociologie beleefde bestuurskunde rond 1990 zijn hoogtijdagen. In 1985, het tweede jaar van zijn bestaan, trok bestuurskunde al meer eerstejaars dan sociologie en politicologie. Bestuurskunde zou deze koppositie nooit meer afstaan en bereikte in het collegejaar 1989-1990 een absoluut hoogtepunt met 353 eerstejaars studenten.

De stijgende studentenaantallen voor de studierichtingen sociologie en bestuurskunde waren verheugend maar leverden ook problemen op. In de eerste plaats dreigde bij bestuurskunde massaliteit en anonimiteit in de propedeuse. Om dit binnen de perken te houden stelde de vakgroep werkcolleges in. Een

tweede probleem was dat bestuurskunde zo hard groeide dat vacatures niet snel genoeg konden worden opgevuld.³

Het aantrekken van nieuw wetenschappelijk personeel verliep echter zeer moeizaam, ook al omdat er nog niet veel gekwalificeerde bestuurskundigen waren. En dat terwijl er geld genoeg leek te zijn. In 1989 had de faculteit een begrotingsoverschot van een anderhalf miljoen gulden, in 1991 was dat nog altijd een half miljoen gulden.⁴ Dat overschot werd primair veroorzaakt door de spectaculair groeiende studenteninstroom, maar was ook het gevolg van het voorzichtige beleid van de vakgroep bestuurskunde. Om te voorkomen dat de enorme belangstelling voor bestuurskunde de opbouw van de opleiding in de weg zou staan en de kwaliteit van het onderzoek aan zou tasten, hield het vakgroepbestuur de hand op de knip. Onder meer door een maximum van vier AIO's per hoogleraar in te stellen. Bovendien wierp de samenwerking met Leiden zijn

EERSTEJAARS FSW 1984-1990

vruchten af, in die zin dat medewerkers die in beide plaatsen doceerden voor twee dezelfde colleges maar één voorbereiding nodig hadden. Dat maakte tijd vrij voor onderzoeksactiviteiten.⁵ Toch werd de onderwijslast voor de zittende docenten pas kleiner nadat begin jaren negentig de studenteninstroom afnam en de vacatures voor docenten bestuurskunde alsnog in hoog tempo werden opgevuld.⁶ Ondanks de personeelsproblemen werd de opleiding in Rotterdam na visitatie in 1991 positief beoordeeld. Dat was mede te danken aan het curriculum en het onderzoekprogramma dat de vakgroep had opgesteld rond de thema's 'grondslagen en theorie van de bestuurskunde', 'departementen van algemeen bestuur' en 'complexe netwerken' en 'informatisering in het openbaar bestuur'.

INSTITUTIONALISERING EN INTERNATIONALE ERKENNING

De groei van bestuurskunde is niet alleen af te meten aan de toename van studentenaantallen, maar ook aan de processen van institutionalisering en internationalisering die de ontwikkeling van het vak in de jaren tachtig en negentig kenmerkten. De samenwerking met Leiden heeft hierin een grote rol gespeeld. Door de gezamenlijke opzet van beide opleidingen stond bestuurskunde wat omvang betreft direct op de kaart. De lijnen tussen beide vakgroepbesturen waren kort, vooral toen in 1987 Uri Rosenthal de overstap van de Erasmus Universiteit naar de Rijksuniversiteit Leiden maakte en Roel in 't Veld roerganger werd in Rotterdam.

Uit de samenwerking kwamen vruchtbare en fundamentele initiatieven voort waardoor bestuurskunde verankerd raakte, zowel in het onderwijs als in het onderzoek. Zo namen de vakgroepen het voortouw bij de oprichting van de postdoctorale opleiding Master of Public Administration (MPA). De tweejari-

ge opleiding, gericht op aankomende topambtenaren in de publieke sector met enkele jaren werkervaring, ging in 1989 van start met 22 cursisten. De organisatie van de postdoctorale opleiding werd ondergebracht bij de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB), die datzelfde jaar werd opgericht door de vakgroepen in Leiden en Rotterdam. In 1995 werd de stichting NSOB in het leven geroepen, waarin ook de Universiteit Utrecht, de Universiteit van Amsterdam, de Technische Universiteit Delft en de Universiteit van Tilburg participeerden. Sinds enkele jaren verricht de NSOB ook (toegepast) onderzoek, meestal op verzoek van publieke organisaties.

Bestuurskunde was van begin af aan ook internationaal georiënteerd. Eén jaar na oprichting, in 1985, kwam al een groep van twintig Amerikaanse studenten over, afkomstig van de School of Public and Environmental Affairs (SPEA) van de Indiana University, Bloomington, voor de periode van drie maanden. Twee jaar later vertrokken de eerste studenten vanuit Nederland naar Bloomington.⁷ Het vormde de basis voor vele internationale uitwisselingsprojecten, eerst vooral met de Verenigde Staten maar later ook binnen Europa. Zo nam de gezamenlijke opleiding van Leiden en Rotterdam – samen met de KU Leuven, de Hochschule Speyer, de London School of Economics en de Oxford University – deel in het in 1990 ontwikkelde 'European Masters in Public Administration Programme' (EMPA). In dit programma, dat was samengesteld voor doctoraalstudenten en afgestudeerden, stond de vergelijking van de publieke sector, het overheidsbeleid en –management van verschillende Europese landen centraal.⁸ Naast studenten verwisselden bovendien steeds meer stafleden hun werkplek in Rotterdam (of Leiden) voor een tijdelijk onderkomen aan een universiteit elders in Europa of Amerika. Overigens

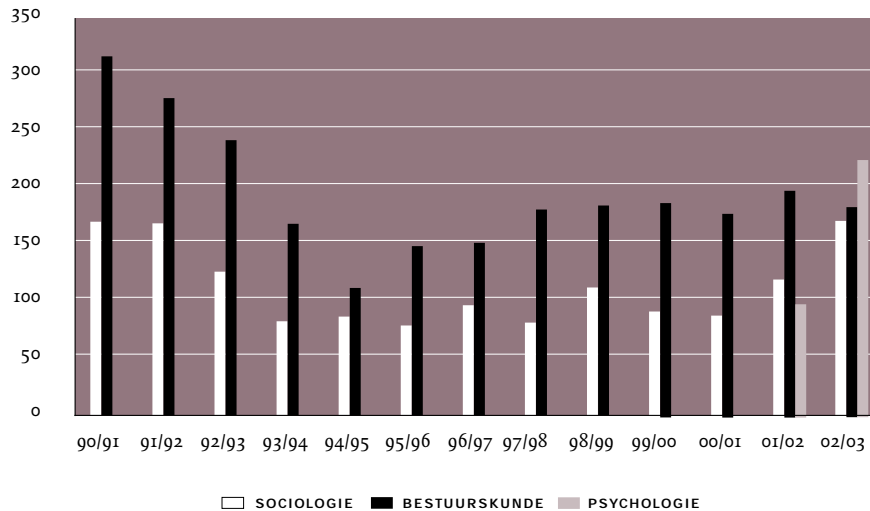
nam de NSOB het buitenlands beleid over: in de postdoctorale opleiding was een verblijf van zes weken in de Verenigde Staten opgenomen.

Dergelijke uitwisselingsprojecten zorgden ervoor dat het vak bestuurskunde internationaal verstevigd werd en dat de Rotterdamse opleiding een steeds grotere naamsbekendheid kreeg. De consequente internationale oriëntatie mondde uiteindelijk uit in een accreditatie door de Amerikaanse National Association of Schools of Public Affairs and Administration (NASPAA) in 2000, twee jaar later gevolgd door de accreditatie door de European Association of Public Affairs Accreditation (EAPAA). Beide organisaties beoordeelden het onderzoek positief tot zeer positief.

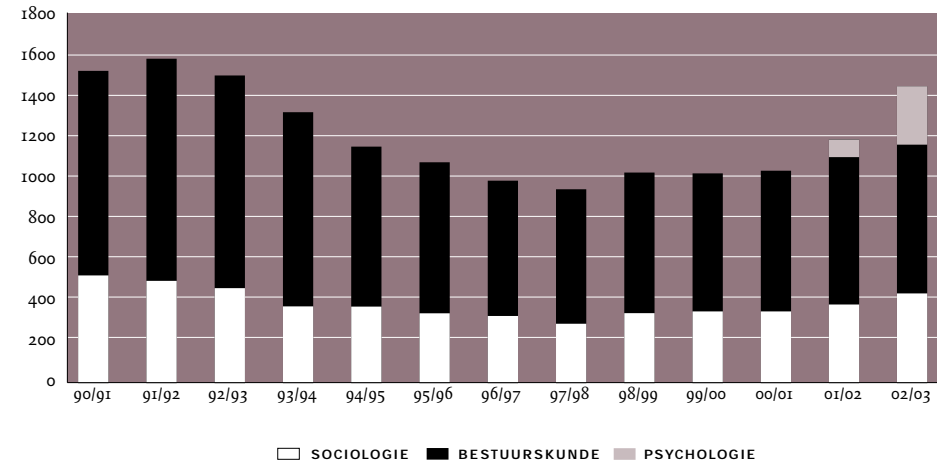
VERSCHRALING

Na de spectaculaire groei in de tweede helft van de jaren tachtig en de luxeproblemen die zich daarbij voordeden, sloeg de jubelstemming in de eerste helft van de jaren negentig snel weer om. De uitvloeisels van de SKG-operatie waren eigenlijk nog maar net verwerkt en een nieuwe reorganisatieronde diende zich aan. Na de piek van 1989-1990 daalde de instroom in een paar jaar tijd dramatisch. Dat gold voor beide studierichtingen. Meldden zich in 1989 nog 211 eerstejaars sociologen, in 1992 waren dat er 126, in 1995 slechts 71, een laagterecord sinds 1973. Bestuurskunde zakte van 353 eerstejaars in 1989 naar 243 in 1992 tot 109 in 1994. Een voor de hand liggend gevolg was dat het aantal ingeschrevenen aan de faculteit in de loop van de jaren negentig eveneens afnam. De terugval was groot: van 1640 in 1992 tot 921 in 1997, waarna het aantal zich rond de 975 stabiliseerde.

EERSTEJAARS FSW 1990-2003

INGESCHREVENEN FSW 1990-2003

De geschiedenis van reorganisatie herhaalde zich. De vakgroep sociologie moest met een miljoen minder zien rond te komen en was opnieuw gedwongen te snijden in het personeelsbestand. Elf hoogleraren en universitair hoofddocenten moesten in 1996 het veld ruimen. De afname van studenten en docenten betekende een verdere verschralling van het onderzoek en onderwijs. Prof. dr. M.A. Zwanenburg, hoogleraar methoden en technieken en voorzitter van de vakgroep sociologie, leidde destijds de reorganisatie. Wat hem sterk verontrustte was het marktdenken dat van grote invloed was op de afslankingsoperaties bij sociologie: 'Je moet van universiteiten geen koekjesfabrieken maken. Je kan de inrichting van het onderwijs niet laten bepalen door wat studenten toevallig leuk vinden. De gemiddelde student die zich hier, of bij filosofie, of bij de faculteit der historische en kunstwetenschappen, aanmeldt komt hier met een andere visie dan zo snel mogelijk een zwarte Audi na het afstuderen. Het zou zonde zijn als die groep mensen van de universiteit zou verdwijnen.'⁹

Het marktdenken bepaalde voor een deel ook het faculteitsbeleid met betrekking tot het onderzoek. Om in de toekomst een bredere financieringsbasis te creëren pleitte het faculteitsbestuur voor een beleid om zo veel mogelijk tweede en derde geldstroomprojecten te verwerven. Volgens sommige medewerkers stond hiermee overigens de geloofwaardigheid

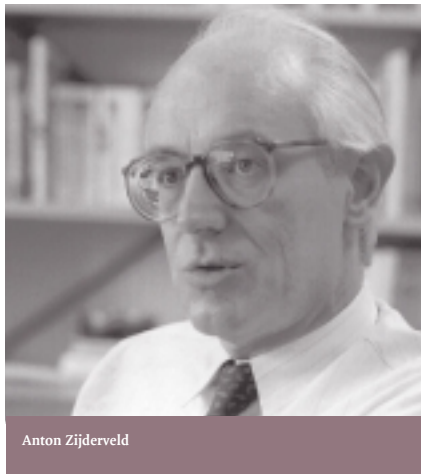

Machiel Zwanenburg

van de faculteit als wetenschappelijke instelling op het spel. Door de nadruk te leggen op contract-onderzoek zou de kritische functie van de universiteit in diskrediet worden gebracht.¹⁰

LOS VAN LEIDEN

De bezuinigingen trokken niet aan bestuurskunde voorbij, al kon de krimp nog worden opgevangen via natuurlijk verloop. De vakgroep wist bovendien het tij enigszins te keren door in 1995 een avondopleiding te beginnen. Hieraan namen in het eerste jaar direct al ongeveer tachtig studenten deel. De opleiding was gebaseerd op de voltijdse opleiding maar was zo opgezet dat deze in twee jaar kon worden afgerond. Bovendien waren op grond van vooropleiding en werkervaring vrijstellingen mogelijk.¹¹ De avondopleiding was een van de laatste initiatieven van de gezamenlijke opleiding. In de loop van de jaren negentig vertoonde de samenwerking tussen Leiden en Rotterdam steeds vaker scheurtjes. De vakgroepen hadden elkaar gesteund in de opbouw

Anton Zijderfeld

van bestuurskunde, maar die fase was voorbij. Halverwege de jaren negentig leek de chemie tussen de vakgroepen voorgoed verdwenen. Dat was ook een gevolg van een wisseling van de wacht. De nieuwe generatie bestuurskundigen had geen binding met de oorsprong van de gezamenlijke opleiding. De scheiding verliep mild en geleidelijk. Zeker toen duidelijk werd dat de wereld groot genoeg bleek voor twee opleidingen en de levensvatbaarheid van beide niet in het geding kwam. In 1997 verbraken de vakgroepen officieel hun band.¹²

EEN EIGEN SMOEL

Met de reorganisatie van 1996 was de kwetsbaarheid van de faculteit sociale wetenschappen duidelijk aan het licht gekomen. Om deze kwetsbaarheid te verkleinen was het noodzakelijk dat de faculteit zich zou herprofilieren. Dat was althans de mening van de toenmalige decaan prof. dr. A.C. Zijderfeld. Dat jaar schreef hij een strategienota waarin hij zijn toekomstplannen voor de faculteit uiteenzette. Volgens Zijderfeld moest de faculteit haar positie structureel versterken door de krachten te bundelen met andere faculteiten. In de eerste plaats moesten binnen de Erasmus Universiteit de schotten worden geslecht die in de loop der jaren tussen de faculteiten waren opgetrokken, maar ook buiten de EUR waren mogelijkheden. Zo zocht de faculteit contact met de Rijksuniversiteit Leiden om na te gaan of er intensievere samenwerking mogelijk was op het gebied van sociologie en of er nieuwe initiatieven konden worden ontplooid op het gebied van psychologie. Daarnaast formuleerde de decaan een nieuw profiel voor de opleiding sociologie. Hij richtte zich op de fundamentele van het programma en nam de Rotterdamse formule in heroverweging. Zijderfeld constateerde dat andere sociologiestudies de formule in de loop der jaren grotendeels hadden overgenomen en

dat daarmee het onderscheidende karakter was verloren gegaan. 'Vroeger stond sociologie in Rotterdam bekend om de specialisatie in beleid en bestuur, maar tegenwoordig is dat niets bijzonders meer. Het wordt dus hoog tijd dat de sociale faculteit een eigen smoel krijgt.'¹³ De faculteit moest kiezen voor een aantal nieuwe onderwerpen die haar weer op de kaart zou zetten. Zijderfeld pleitte voor het thema 'grootstedelijke samenleving'. 'We zitten nota bene in een van de belangrijkste stedelijke knooppunten van Europa. Het zou zonde zijn als we daar helemaal niets mee doen. Bovendien gebeurt er al veel rondom dit thema op de universiteit. Het is alleen niet gebundeld, er is geen samenhang en dat is zonde.'¹⁴ De plannen van Zijderfeld vonden hun weerslag in het nieuwe programma sociologie dat in 1998 werd doorgevoerd. Dit programma nam overigens nog altijd de oorspronkelijke formule als basis. De opleiding was zo opgezet dat studenten eerst het verschijnsel beleid leerden analyseren vanuit een sociologisch perspectief ('science of policy') om vervolgens deze kennis te leren gebruiken om beleidsvraagstukken tot een oplossing te brengen ('science for policy'). Hierna konden studenten kiezen uit drie afstudeerrichtingen:

- 1 Arbeid en Organisatie, waarbij studenten worden voorbereid op een functie binnen het personeels-, organisatie- en advieswerk;
- 2 Sociale Vraagstukken, Onderzoek en Beleid, gericht op integratie- en uitsluitingsprocessen in de westerse samenleving en de rol van sociaal-wetenschappelijk onderzoek in de vormgeving van publieke interventies;
- 3 Grootstedelijke Vraagstukken, die de sociaal-economische en sociaal-culturele gedaanteveranderingen van steden en de wijzen waarop de het lokaal bestuur deze veranderingen probeert te beïnvloeden.

SPECIALISATIE EN PRAKTIJKGERICHT ONDERWIJS

De vakgroep bestuurskunde voerde niet zulke ingrijpende veranderingen in het studieprogramma door zoals bij sociologie. Althans niet ineens. De wijzigingen in het curriculum en onderwijsaanbod verliepen geleidelijker. Eerst werd in 1992 besloten tot een ont koppeling van de propedeuse bestuurskunde en sociologie. Vervolgens herzag de vakgroep bestuurskunde het doctoraalprogramma teneinde de keuzemogelijkheden voor studenten te vergroten en het aantal specialisatierichtingen uit te breiden.

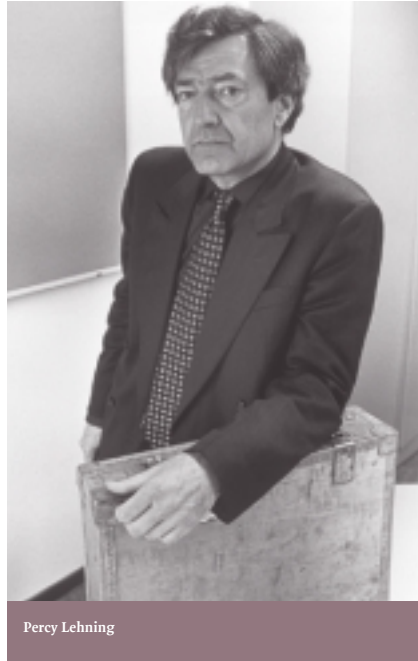
In 1993 werd een nieuw doctoraalprogramma geïntroduceerd. Er kwamen twee nieuwe afstudeerrichtingen, Milieubestuurskunde en Europese Ontwikkelingsstudies (EOS). Laatstgenoemde variant werd verzorgd in samenwerking met de faculteit der historische en kunstwetenschappen. Daarbij werden de bestaande specialisatiemogelijkheden – de economische, juridische, politicologische en sociologische varianten – vervuuld voor een systeem rond zes 'facetten' en acht 'velden'. Voortaan dienden studenten zich te specialiseren door te kiezen voor een bepaald facet (bijvoorbeeld informatisering) dat ze leren toepassen op een bepaald veld (bijvoorbeeld milieu). Facet en veld werden met elkaar in verband gebracht in zogenoemde combi-seminars. In de praktijk bleek al spoedig dat er wel heel veel studenten nodig waren om al deze combinaties te vullen. Vandaar dat met ingang van 1997 de specialisaties weer werden beperkt tot twee richtingen: Beleid en Politiek en Publiek-Private bedrijfsvoering. Met het oog op de dalende instroomcijfers wilde de vakgroep de studie concreter en aantrekkelijker maken. Dat leidde tot een nog groter accent op de toepassing van theoretische kennis in de praktijk. Dat gold niet alleen voor het curriculum maar ook voor de onderwijsmethoden. Zo rees in 1994 het idee

om in het doctoraal-1 de praktijkervaringsweken in te voeren: stages van drie weken achtereenvolgend in het openbaar bestuur, bij voorkeur op gemeentelijk niveau. Een jaar later gingen de praktijkervaringsweken van start met ongeveer 125 stageplaatsen. Een nog concreter voorbeeld van dit beleid is de invoering van de onderwijsvorm 'Academie en Atelier', naar een idee van prof. dr. F.J.H. Mertens. Zijn uitgangspunt was dat in het onderdeel 'Academie' college werd gegeven in de theoretische achtergronden op het gebied van politiek en beleid. In het 'Atelier' zou die kennis vervolgens worden gekoppeld aan actuele onderwerpen en worden omgezet in concrete vaardigheden.

Met de nieuwe onderwijsvorm wilden de Rotterdamse bestuurskundigen afrekenen met de in hun ogen verouderde gedachte, dat het onderwijs gericht zou moeten zijn op de formele organisatie van het bestuur, en het idee dat politieke ideologieën richting geven aan beleidsvorming. 'Vraagstukken worden steeds pragmatischer benaderd. Politieke ideologieën werken daarbij hoogstens als filter. We richten het onderwijs dan ook liever direct op concrete maatschappelijke vraagstukken.'¹⁵ Aldus docent Anton Hemerijck, die samen met Arthur Edwards in februari 1998 de eerste groep studenten in hun Academie en Atelier ontvingen. Aanvankelijk ging de onderwijsvorm van start binnen de variant Beleid en Politiek, met de start van de bacheloropleiding in 2002 werd Academie en Atelier opleidingsbreed doorgevoerd.¹⁶

TUSSEN CENTRAAL EN DECENTRAAL BESTUUR

Halverwege de jaren negentig kwam de vraag in hoeverre de faculteit centraal dan wel decentraal moest worden geleid opnieuw op de agenda. Sinds de start van bestuurskunde in 1984 werd hierover al discussie

Percy Lehning

gevoerd. Toen rees immers de vraag hoe beide beleidsgeoriënteerde opleidingen zich voortaan ten opzichte van elkaar moesten profileren. De kwestie in hoeverre bevoegdheden en middelen nu centraal (de faculteit) of decentraal (de vakgroepen) hoorden te liggen, was hiermee onlosmakelijk verbonden. Op aandringen van de vakgroep bestuurskunde, die in de tweede helft van de jaren tachtig sterk groeide en zodoende steeds dominantier werd, werd gekozen voor een verruiming van de zelfstandigheid van de diverse facultaire eenheden. Begin jaren negentig nam de studenteninstroom echter sterk af. Een versmalling van de vakgroep sociologie en, in mindere mate, ook van de vakgroep bestuurskunde hing in de

lucht. Om deze neerwaartse spiraal te doorbreken pleitte het bestuur, onder leiding van decaan Anton Zijdeveld, voor een intensievere samenwerking tussen beide beleidsgeoriënteerde opleidingen.

Zijdeveld stelde een commissie in die de kwestie moest onderzoeken: de Adviescommissie Revitalisering FSW, ook wel de commissie Michon genoemd. De resultaten van dit onderzoek werden eind 1994 gepresenteerd. De commissie stelde een volledige transformatie van de facultaire organisatie voor. Het advies was om de verantwoordelijkheden, bevoegdheden en financiële middelen van de vakgroepen over te hevelen naar opleidings- en onderzoeksmangers. De vakgroepen zouden vervolgens worden gereduceerd tot personele eenheden. De decaan was niet bij machte deze voorstellen eigenhandig door te voeren en moest toezien hoe de vakgroepen de suggesties van de commissie Michon naar de prullenbak verwezen.

Aan deze machtsverhouding op de faculteit kwam alsnog een einde toen in 1998 de Wet Modernisering Universitaire Bestuursstructuur (MUB) werd ingevoerd. De wet bracht drastische veranderingen teweeg in zowel universitaire als facultaire bestuursstructuren.¹⁷ De potentieel machtige faculteitsraad verloor een belangrijk deel van haar bevoegdheden aan het faculteitsbestuur en veranderde in een medezeggenschapsorgaan. De decaan, die voortaan beschikte over het budgetrecht, werd het 'eenhoofdige' bestuur van de faculteit. Vandaar dat het College van Bestuur, niet meer gehinderd door faculteitsraden, op zoek ging naar ervaren, krachtige bestuurders. Voor het decanaat van de sociale faculteit werd prof. dr. P.B. Lehning benaderd. Lehning was al twee eerdere periodes decaan geweest. Na enig aandringen aanvaardde hij zijn derde termijn en werd hij per 1 januari 1998 de eerste decaan van de faculteit sociale wetenschappen onder de nieuwe wetgeving.

Met de invoering van de MUB werd de samenwerking tussen de verschillende facultaire partijen wederom op de agenda geplaatst. De faculteit wilde voorgoed een einde maken aan de federatieve structuur met alle 'verkokerde elementen van dien'.¹⁸ In plaats daarvan moest voortaan worden uitgegaan van een vraag- en aanbodstructuur. De vraagzijde werd gevormd door de opleidingen en onderzoeksprogramma's, die onder leiding kwamen te staan van respectievelijk een onderwijs- en onderzoeksdirecteur.¹⁹ De aanbodzijde werd vertegenwoordigd door de zogenoemde capaciteitsgroepen, waarin alle medewerkers werden ondergebracht.

De overgang vergde tijd. Om de continuïteit van de facultaire bedrijfsvoering te waarborgen werd een serie noodmaatregelen getroffen. Zo werden in april 1998 de oude vakgroepsbesturen verzocht om voorlopig als decentrale managementteams voor de opleidingen op te treden. In feite betekende deze maatregel een herstel van de oude verhoudingen. De bestuurlijke situatie bleef gedurende de jaren 1998 en 1999 diffuus. In 2000 werd uiteindelijk opgeroepen tot een herbezinning van de organisatie onder de MUB. Vooral het vraag-aanbodmodel bleek voor de sociale faculteit, een kleine organisatie met meerdere wetenschapsgebieden, tot grote beheersmatige en bestuurlijke nadelen te leiden. De fragmentatie als gevolg van de indeling in capaciteitsgroepen droeg hier alleen maar aan bij. Onder druk van dreigende financiële problemen werd een tweede ontwerp gemaakt. De decentrale managementteams kregen, weliswaar onder een min of meer strakke facultaire regie, coördinerende bevoegdheden op het gebied van onderwijs, onderzoek en beheer. Zo werd uiteindelijk een middenweg gevonden tussen de oude (decentrale) en nieuwe (centrale) organisatievormen gevonden.

DE ROTTERDAMSE FORMULE VOOR PSYCHOLOGIE

In 1996 sprak Anton Zijdeveld in zijn toekomststrategie al van een mogelijke uitbreiding met psychologie. Hij had hierover zelfs verkennende gesprekken gevoerd met de zusterfaculteit in Leiden, waar toen prof. dr. R. Diekstra decaan was. Dat leverde niets op, maar de opleiding zou er uiteindelijk toch komen, al duurde dat tot 2001. Toen besloot de minister van Onderwijs Loek Hermans namelijk tot liberalisering in het beleid voor het onderwijsaanbod in het hoger onderwijs. Dat hield in dat de adviescommissie onderwijsaanbod (aco) de plannen van universiteiten voor nieuwe opleidingen niet langer mocht afkeuren omdat de studie al bestond maar enkel mocht beoordelen op de kwaliteit ervan. De Erasmus Universiteit kreeg toestemming twee nieuwe opleidingen te beginnen: criminologie, verzorgd door de juridische faculteit en psychologie, onder de hoede van de sociale faculteit.

Henk Schmidt

In het najaar van 2000 had de sociale faculteit prof. dr. H.G. Schmidt, tot dan toe hoogleraar onderwijspsychologie aan de Universiteit Maastricht, benoemd tot bouwdecaan van de opleiding psychologie. Hem werd de taak gesteld om aan de diverse faculteiten op de Erasmus Universiteit aanwezige kennis op het gebied van psychologie te bundelen. De opleiding werd ondergebracht in het 'Instituut voor Psychologie', een zelfstandige organisatorische eenheid binnen de faculteit sociale wetenschappen. Met de nieuwe studie psychologie – opgezet volgens het bachelor-mastermodel – wilde Schmidt zich nadrukkelijk onderscheiden van de al bestaande opleidingen elders in het land. Zo moest de nieuwe studie zich richten op de toegepaste psychologie. Hij werkte een studieprogramma uit met toepassingsvarianten op het gebied van de arbeids- en organisatiepsychologie, onderwijs- en ontwikkelingspsychologie en de klinische en gezondheidspsychologie. De varianten stonden dus in het verlengde van de arbeidssituatie, dat wil zeggen op de specifieke problemen waarop mensen binnen een organisatie stuiten. De achterliggende gedachte hierbij was dat de in Rotterdam afgestudeerde psychologen vaker werk zouden vinden in bedrijven en organisaties dan in de geestelijke gezondheidszorg.

PROBLEMGESTUURD ONDERWIJS

Een ander belangrijk onderscheid was het onderwijsmodel waarmee de opleiding werd ingericht. Dat betrof het probleemgestuurd onderwijs (pgo), gebaseerd op een zevensprong:

- 1 het formuleren van het probleem en de begrippen die verheldering verdienen;
- 2 het formuleren van een concrete probleemstelling;
- 3 brainstormen;
- 4 het analyseren van de probleemstelling;

- 5 het formuleren van leerdoelen;
- 6 de fase van zelfstudie;
- 7 het evalueren van het project.

Schmidt was hiermee bekend vanuit zijn Maasrichtse jaren, waar het probleemgestuurd onderwijs gemeengoed was. De kracht van pgo is volgens Schmidt dat het initiatief bij studenten komt te liggen, waardoor zij veel actiever en gemotiveerder werken. Schmidt: 'Problemen vormen het startpunt van het leerproces. Studenten pakken een vraag op, op basis van common sense en voorkennis. Wij willen gebruik maken van die soort interesse, die mensen als het ware natuurlijk hebben wanneer ze over zo'n probleem spreken. We beginnen altijd met wat studenten zelf denken, dus met hun eigen ideeën. Daarna ga je die ideeën testen met wat er in de literatuur over geschreven staat. Wij weten dat dit leidt tot meer diepgang en dus tot minder oppervlakkig studeren.'²⁰

Een studiejaar werd ingedeeld in acht blokken van vijf weken. Per blok werd één onderwerp behandeld. De studenten werden verdeeld in kleine onderwijsgroepen die verplicht werden twee keer per week bijeen te komen om onder begeleiding van een tutor de stof te bespreken. Ook de twee uur practica per week werd verplicht gesteld. De wekelijkse twee uur hoorcollege daarentegen was optioneel. Schmidt was ervan overtuigd dat hoorcolleges ineffectief zijn als middel om kennis over te dragen en gaf aan dat studenten er beter aan zouden doen een boek te lezen aangezien zij daarbij hun eigen tempo kunnen bepalen.

In september 2001 ging de studie van start. Ongeveer vijftig studenten werden verwacht, maar er meldden er zich honderd aan. De verbazing bij de oprichters was groot. De werving was immers zeer bescheiden geweest en daarbij was meer concurrentie verwacht van de al bestaande studies in bijvoorbeeld Leiden, Utrecht en Tilburg. Het jaar erop zou

wel een wervingsoffensief worden ingezet. Om te voorkomen dat het aantal aanmeldingen te hoog zou uitvallen vroeg Schmidt in december 2001 al om een numerus fixus in te stellen. Het risico dat de kersverse opleiding het organisatorisch niet zou kunnen bolwerken achtte hij te groot.

NOTEN

- 1 'Hoorcolleges te saai en rendement te laag. Sociologen halen opgelucht adem', in: *Quod Novum* 16 september 1992.
- 2 *Jaarverslag Erasmus Universiteit Rotterdam* 1995, p. 15-16.
- 3 'Een universiteit in bedrijf', *Jaarverslag Erasmus Universiteit Rotterdam* 1990, p. 43.
- 4 Zie: 'Ook in de toekomst overschot op begroting. Faculteit houdt bijna anderhalf miljoen over', in: *Quod Novum* 27 september 1989 en: 'In 't Veld wil snelle oplossing. Overschot van half miljoen door personeelstekort bestuurskunde', in: *Quod Novum* 18 september 1991.
- 5 Gesprek met A.B. Ringeling, 11 augustus 2003.
- 6 'Een universiteit in bedrijf', *Jaarverslag Erasmus Universiteit Rotterdam* 1991, p. 23.
- 7 Gesprek met A.B. Ringeling, 11 augustus 2003.
- 8 'Een universiteit in bedrijf', *Jaarverslag Erasmus Universiteit Rotterdam* 1991, p. 21.
- 9 'Sociologie gaat gebukt onder reorganisatie. Het wetenschappelijk gehalte staat onder druk', in: *Quod Novum* 3 april 1996.
- 10 Ibidem.
- 11 *Jaarverslag Erasmus Universiteit* 1995, p. 15.
- 12 Gesprek met P. 't Hart, 22 augustus 2003.
- 13 'Decaan Anton Zijdeveld: 'Hoog tijd dat sociale faculteit een eigen smoel krijgt'', in: *Quod Novum* 13 november 1996.
- 14 Ibidem.
- 15 'Vakgroep bestuurskunde start nieuwe vorm van onderwijs. De schaar in Beleid & Politiek', in *Erasmus Magazine* 26 maart 1998.
- 16 Gesprek met A.B. Ringeling, 11 augustus 2003.
- 17 Zie ook: Kim Prudon, *Van WUB tot MUB* (Rotterdam 1998).
- 18 De voorstellen van de faculteit werden gepresenteerd in een beleidsplan van oktober 1997, in feite nog voor de invoering van de MUB.
- 19 Met de invoering van de MUB traden de eerste onderwijsdirecteur en onderzoeksdirecteur aan, respectievelijk dr. A. Cachet en mw. prof. dr. J. van Doorne-Huiskes.
- 20 'Nieuwe opleiding psychologie heeft probleemgestuurd onderwijs hoog in het vaandel. Heb je al gehoord van de zevensprong?', in: *Erasmagazine* 31 januari 2002, p. 16.

TOEKOMST SOCIALE WETENSCHAPPEN ROTTERDAM

WIM HAFKAMP

De geschiedenis van veertig jaar FSW is geschreven. Zelf heb ik alleen de afgelopen tien jaar beleefd, en dan nog vanuit een wat excentrische positie als milieu-econoom bij de afdeling Milieukunde, ook Erasmus Studiecentrum Milieukunde. Nu, als decenarium valt het me op hoezeer de FSW van vandaag te herkennen is in veertig jaar geschiedenis. Typisch Rotterdams, aanpakken vanuit wetenschappelijke gedrevenheid. Nieuwe opleidingen starten, nieuwe onderzoeksthema's aansnijden, nieuwe samenwerkingsverbanden met andere universiteiten en maatschappelijke partijen. En dat dwars door de maatschappelijke ontwikkelingen heen: tijdens de democratiseringsgolf van de jaren zestig en zeventig, de rijksoperaties TVC en SKG in de jaren tachtig, de sluipende bezuinigingen in de jaren negentig, die aanhouden bij de invoering van het Bachelor-Master stelsel.

De komende decennia zullen een vergelijkbare aanblik bieden: de verzelfstandiging van de universiteiten gaat door, de overheid brengt de financiering van wetenschappelijk onderwijs en onderzoek steeds verder terug, de visitatie-, evaluatie- en accreditatiemanie neemt hyperbureaucratische vormen aan. VSNU, KNAW, NVOA, NASPA en nieuwe, Europese acronyemen.

En de FSW? Die zal doorgaan, op zijn Rotterdams. Met de opbouw van psychologie, de grootste 'investering' tot nu toe. Met de International Master in Public Administration, die naast de Nederlands-

talige masteropleiding bestuurskunde zijn beslag zal krijgen. Daarbij zal sociologie in samenwerking met psychologie en bestuurskunde een nieuwe masteropleiding Arbeid, Organistie en Management verzorgen. Er komt een nieuw instituut bij het Risbo, voor innovatie in ICT en Openbaar Bestuur, en ook een Center for Local Democracy bij bestuurskunde. Het meeste onderwijs wordt inmiddels met blackboard ondersteund, met als ambitie om op den duur hoogwaardige 'web based' leeromgevingen te ontwikkelen. In het onderzoek is de FSW testpiloot voor elektronisch publiceren. Op wat langere termijn zullen elektronische onderzoeksomgevingen worden ontwikkeld, waarin niet alleen artikelen – met eerdere concepten, en commentaren van referees – maar ook onderliggend empirisch materiaal en gehanteerde methoden zijn opgenomen.

Mooi zult u zeggen, maar hoe ziet die FSW er nu uit over veertig jaar? Dat weet ik eerlijk gezegd ook niet. De universiteit en de maatschappelijke omgeving zullen de komende decennia niet minder turbulent zijn dan de afgelopen veertig jaar. De FSW heeft bewezen daar mee om te kunnen gaan, wetenschap te kunnen bedrijven en tegelijkertijd geworteld te zijn in de samenleving. Traditioneel wordt de Erasmus Universiteit zo ongeveer vereenzelvigd met economie en geneeskunde. De universiteit heeft inmiddels in haar strategie vastgelegd dat de andere wetenschapsgebieden zich de komende jaren zullen ontwikkelen tot een solide, 'derde pijler': Recht,

Wim Hafkamp

Cultuur en Maatschappij. Dat ziet er alvast goed uit. We staan voor uitdagingen en grote vragen, zoals hoe onze opleidingen internationaal te positioneren, in het engels, en bij het aantrekken van studenten toch een solide basis te behouden in Rotterdam en Zuid-Holland; hoe fundamenteel wetenschappelijk onderzoek te blijven verrichten, met een internationaal erkende kwaliteit, terwijl de rijksoverheid daar geen geld meer voor over heeft; hoe alle kansen

te benutten die de verzelfstandiging van de universiteiten zal bieden. Hoe het ook zij, de uitgangspositie is gunstig.

Deze geschiedenis van de eerste veertig jaar FSW zal ook elektronisch worden gepubliceerd, op de website van de faculteit. Bij komende lustra kan dit document aangevuld worden met recente ontwikkelingen en nieuwe interpretaties van eerdere decennia. Er rest ons dus één ding: aan de slag, wetenschap!